

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

L. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

1975. ÁPRILIS

TARTALOMJEGYZÉK

CSEENDBEN ISTEN ELŐTT

Jézus jelenléte a történelemben diakóniai jelenlét (Dr. Nagy István) — — — — —	133
--	-----

EGYHÁZUNK ÚTJÁN

Népünk megnyerte az évszázados küzdelmet (Dr. Selmeczi János) — — — — —	197
Egyházunk társadalmunkban és a világban (Dr. Mihály Dezső északi egyházkerületi felügyelő székfoglaló beszéde) — — —	291

TANULMÁNYOK

Micsoda az ember? — Akadémiai székfoglaló előadás (Dr. Muntag Andor) — — — — —	206
A felszabadulás utáni teológiai eszmélődésünk (Szabó Gyula)	217
A magyar orthodox egyház huszonöt éve (D. Dr. Berki Feriz)	225

HALOTTUNK

Beyer Pál (Rusznyák Ferenc) — — — — —	234
---------------------------------------	-----

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Húsvét után 6. vasárnap (Labossa Lajos) — — — — —	236
Pünkösd ünnepe (Dr. Nagy István) — — — — —	238
Pünkösd 2. napja (Balikó Zoltán—Detre László) — — — —	240
Szentháromság ünnepe (Kalácska Béla—Magassy Sándor) —	243
Szentháromság után 1. vasárnap (Józsa Márton—Reuss András)	247
Szentháromság után 2. vasárnap (Káposzta Lajos—Sikos Lajos)	251

GONDOLATOK — — — — —	253
----------------------	-----

EGYHÁZTÖRTÉNETI ÉVFORDULÓK

Edvi Illés Gergely gályarab itáliai halála (Magyar László) Borító III.	
--	--

LELKIPASZTOR

Felelős szerkesztő és kiado: Dr. Nagy István

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt
Előfizetési ár: havi 25,— forint, fél évre 150,— forint, egy évre 300,— forint

Csekk számla: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 516—220507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1038 Budapest VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142-074

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya

75.2521/2-04— Zrínyi Nyomda, Budapest. F. v.: Bolgár Imre vezérigazgató

INDEX/AN. 26 451

Jézus jelenléte a történelemben diakóniai jelenlét

1 Kor 2,2

(Az Országos Közgyűlésen elhangzott igehirdetés)

Pál apostollal együtt azért nem akarok másról tudni, mint Jézus Krisztusról, mégpedig a megfeszítettről és feltámadotról, az Úrról, mert éppen a golgothai kereszten lett nyilvánvaló, hogy *Jézus Krisztus jelenléte a történelemben mindig diakóniai jelenlét*. A világ megváltója és üdvözítője nem más, mint a szolgáló Krisztus. Maga mondja: Én olyan vagyok közöttetek, mint aki szolgál. Jézus egész életét meghatározza az Istennek engedelmes szolgálói és szolgáló élet. A testté lett Igét, a Gyermeket a jászolbölcsőben és a világ üdvözítőjét a kereszten. Ez a szolgáló szeretet hordozta és hordozza mindannyiunk bűnét. Papi életünk fáradtságát és mulasztásait. Kishitűségét és reménytelenségét. Gyülekezeteink kétkedéseit. Imádságban megfáradt, néma ajkunkat. Ez a szolgáló szeretet mégis újra, meg újra megszólít. Könnyet töröl magányosok, koporsó mellett állók szeméből. Odateszi vállát a betegség terhét hordozók vállai mellé. Csüggedőket emel fel és fáradtakat új erővel ajándékoz meg.

Jézus Krisztus nem a kényszerítő körülmények miatt lépett a szolgáló szeretet útjára. Nem a mártír-keresztyének prototípusa ő. Nem is valami tiszteletreméltó erényekkel rendelkező tökéletes ember, aki némán eltűri és elszenvedi embertársai gonoszságát. Nem is virtusból megy halálra. Jézus az engedelmes szolgáló és Fiú, aki maradéktalanul odaadja magát a halálba, hogy ezzel Isten akaratának mindvégig engedelmeskedjék. János mutat rá arra, hogy Jézus halála az Istennek való engedelmeség kiteljesedése. Halálával azonban nem a saját dicsőségét keresi. Halálában embertmentő szeretete és irgalmassága domborodik ki. *Halála nem öncél, hanem szolgálat.* Egész világot Isten üdvözítő szeretetébe beleölelő szolgálat.

Jézus kereszttje arról tanúskodik: E jelben szolgálni fogsz. Az egyház mégis Nagy Konstantin császár látomását tette életcéljává: „E jelben győzni fogsz”. — Nem hiszem, hogy a szolgálat útján járó Jézus a kereszt győzelmét valaha is vérrel és szenvedéssel akarta volna kivívni. Nem hiszek Nagy Konstantin látomásának „isteni” eredetében! — A kereszt jelében győzni akart, mert a hatalmas és győztes egyház dicsőséges diadalmenetével akart végigmenni a történelemben a szolgálat helyett. Nem szolgálni akart az egyház, hanem másokkal kiszolgáltatni magát. Nem akart az alázat zsámolyán ülve szolgálni, hanem a dicsőség és nagyság trónusát bitorolva uralkodni. Ezen az úton pedig nem járt előtte a Krisztus. A keresztes háborúkat nem Krisztus vezette. A harmincéves háborúhoz is emberi nagyravágyás, hatalmi érdek kapcsolódik. Nem az élő Krisztus adta az áldást az első atombombára az amerikai lelkész ajkán keresztül, aki ott imádkozott. A kereszt győze-

lemre vitelét hangsúlyozva bombázták rommá Vietnam városait és falvait az „Isten ügyét féltő” amerikai bombázók.

A győztes, hatalmas egyház jegyében akart gyakran az egyház a társadalom „élő lelkiismerete” lenni. Kioktatva a világot. Ez az indulat található meg gyülekezeteink tagjai által megfogalmazott egyszerű mondatokban: „Jól megmostam a hitetlen férjem, gyermekem fejét”. Ennek jegyében hangzik néha a világ dörgedelmes ostromozása szöszékeinken, vagy annak kritizálása és elítélése. *Jézus nem az uralkodás, hanem a szolgálat jelévé tette a keresztet.*

A keresztet az életidegenség és szeretetlenség halotti lepléül használták azok, akik hirdették: A keresztyén élet nem állhat másból, mint kereszthordozásból. A keresztyéneknek ki kell vonulni a világból, mert a Mesternek sem jutott más hely, mint a városon kívüli kereszt. A keresztyének földi osztályrésze csak a kereszt lehet.

Jézus Krisztus golgotai keresztje az élet igenléséről beszél. A jeruzsálemi templomnál kívül bemutatott áldozatról, amelyik minden embernek örökéletet készített. A szeretetről, amelyik a halál legrettenesebb mélységéig elviselte az elhagyatottságot és magányt, hogy minden magányos mellé társként szegődjön. Hordozta a keresztet, hogy mindenki válláról levegye a keresztet. A társadalomból kitaszított volt, hogy a társadalom minden kitaszítottja, jogtalanságot szenvedője mellé odaálljon segítő szeretetével. A kereszten az élő Isten az életre mondotott igent.

Jézus Krisztusban Isten velünk lakozó és értünk munkálkodó Isten lett. Jézusban ismerhető fel Istennek emberhez hajló szeretete. Ez a szeretet azonban mindig viszont szeretetre ösztönöz a felebarát felé. Ezért mondja Luther: „Ha tudni akarod, mit tett érted az Isten, siess a betlehemi jászolhoz, s nézzed őt, a kisdedet, azután a felnőttet és halálra menőt”. Isten, aki dicsőségben, gazdagságban és világosságban volt, megüresítette magát értünk, szolidáris lett a szegényekkel, betegekkel, kicsinyekkel és elesettekkel. Ismerte és megtapasztalta az éhséget, a vallási közösség hatalomféltő képviselőinek intrikáit és gyűlöletét. Itt nem valami elspiritualizált lelki szenvedésről, lelki szolidaritásról volt szó. Akik így értelmezik Jézus Krisztus szolidaritását az emberekkel, azok soha nem értették meg Isten szeretetét és cselekedetét, de éppen ezért a gyülekezet és az egyház szolgálatáról is csak téves elképzeléseik lehetnek. Isten éppen a golgotai kereszten szenvedő Jézusban arra hívja fel népét, hogy a másik emberrel a szolidáris szeretet kötelékében a felebarátot minden nyomorúságából megszabadítani Urától való elkötelezésnek vegye. A keresztyének bűne nyilvánul meg az egoizmus minden formájában, az öngazság keresésében és az öngazolásban, a felelősség elhárításában és a begubódzásban. Abban a magatartásban, amikor az ember vonakodik magát a szeretet szolgálatában a másikkal átadni.

Az egyház, lelkészek és hívek feladata mindig az, hogy a történelemben „itt” és „most” felismerje Istennek az egész emberiség javát, földi és mennyei boldogságát munkáló cselekedetét. A keresztyén „tanok” a múlthoz orientálódnak, a krisztusi indulatból fakadó felelős cselekedet mindig a ma eseményeire irányul. Az az egyház, amelyet nem érdekel az, hogy mit és hogyan cselekszik ma Isten a történelemben, az az egyház elavult dogmájának, „dohos tanításának”, „elméleti teológiájának” vagy éppen keresztyén világnézetének a foglya és kiszolgálója lesz, s képtelenné válik arra, hogy meghallja, továbbadja és cselekedje Isten mai üzenetét és akaratát.

Egyházunk a szolgáló szeretet létformájában előttünk járó Jézus nyomába lépve választotta a diakóniai életformát. Ha Jézus közöttünk szolgált, akkor a tanítvány lehet nagyobb a Mesternél? Nem valami új utat választottunk magunknak, amikor egyházunk számára egvedüli útnak a szolgáló szeretet útját jelöltük ki. Csak alázatosan és engedelmesen megyünk Jézus után, aki a szolgálatnak ezen az útján jár előttünk. Csöndben Isten előtt kell megkérdeznünk: Más utakon járva az egyház népe nem veszi észre, hogy a maga útját járja? Azt az utat, ahol a Mester nem jár előtte?!

Krisztus szeretete a keresztyéneken keresztül ma úgy realizálódik, hogy a keresztyének a gyülekezeten kívül és belül élő felebarátot Isten által melléje adott és felelősségére bízott testvérnek ismeri fel. Csak így lehet és csak így lesz Krisztus teste, az egyház realitássá és az ember szolgáló valóságáig ebben a világban. Jézusnak a történelemben szolgáló létformája nemcsak múltbeli tény, hanem a jelenre vonatkozó valóság is.

Jézus tanít meg kilépni a „privát kegyességből”. Amikor a golgotai kereszten a világ üdvösségét munkáló Krisztusra nézünk, akkor egyszerre semmivé lesz minden privát, individualista megváltás képzet, amelyik a jelen feladatai elől elmenekülve valami távoli „jobb világban” keresi boldogságát és szolgálatát.

Az egyháznak minden tevékenységével a ma élő embert kell szolgálni, mégpedig abban a bizonyosságban, hogy a felebarátban Krisztus van jelen. Az egyház diakóniai szolgálata a Jézus Krisztusban adott kinyilatkoztatáson nyugszik. Olyan egyházi tevékenység, amelyik Istennek Jézus Krisztusban megmutatott embert mentő szeretetétől eltekint, s a személyválogatást nem ismerő felebaráti felelősség követelményével nem lép fel, az lehet keresztyén vallásoskodás, de nem diakóniai szolgálat.

A szolgáló Jézus nyomában járva hirdettük Isten igéjét kicsi templomokban és a nagyvárosok óriás templomaiban. Messi szórványokban egy-két léleknek, s az ige hallgatására összesereglett ezreknek. Nyitott bibliák mellett kerestük Isten üzenetét, amely gyászolóknak szemérről törölt könnyet és reménységgel indított el megfáradt életvándorokat a halál sötét alagútján keresztül Isten országa felé. Öröm és bizalom viszonyának létrejöttét munkáltuk Isten és ember között.

A megfeszített és feltámadott Jézusra nézve végeztük és végezzük társadalmi és politikai diakóniánkat. Az egyház benne él a világban a társadalomban. Minden keresztyén embernek abban a konkrét társadalomban, amiben él, a társadalom tagjaként felelős szeretettel kell munkálkodnia embertársa, népe és az egész emberiség javára. Az egyénnek az egész közösség és az emberiség érdekeit figyelembevéve kell eldönteni, milyen vonatkozásban él, hol élheti meg felelős felebaráti szeretetét a társadalomban. Hangsúlyozni kell, hogy az egyéni felelősség soha nem az egyes ember önös érdekeinek függvénye, hanem a nagy egészet szeme előtt tartó felelős szeretet megélése azon a helyen, ahova a társadalom állítja.

Az evangélium felszólít a béke munkálására. Az evangélium nem csupán a menny békességéről beszél, nem is csak az egyén és Isten közötti békességről. A golgotai keresztt az egész emberiséget a békesség állapotába akarja hozni. Isten a népet a vérrel ázott földön megvalósítandó béke munkálására is felszólítja. Isten békességéhez hozzátartozik: az irgalmasság, jogosság, igazság, a javakban való egyenlő részesedés,

az ember földi és mennyei „jóléte”, üdvössége. Ebben a békekességben a bűnbánat és megbocsátás által az ember megszabadul az önzés, énelkültség hatalmától és az Istennel való partnerség szövetségébe kerül. Ebben a békekességben az ember, akit a felebaráttól és a társadalomtól saját önzése, önimádata és önszerelme elidegenített és elszakított, újra rátalál a másik emberrel való közösségre.

A szolgáló szeretetre felszabadult ember munkáját örvendezve és nem keserű ábrázattal végzi. Életét nem odahajítja, hanem oda aján-dékozza a másikért. Nem kényszeredetten, hanem vidáman. A Krisztus-tól tanult derűvel és örvendezéssel, hogy szolgálhat másoknak. Amikor az ember szeretetből cselekszik embertársa javára, akkor önző volta nem jöhet elő, mert az a szeretet ragadta meg, amelyik Jézus Krisztus-ban lett kézzelfoghatóvá a golgotai kereszten.

Dr. Nagy István

Népünk megnyerte az évszázados küzdelmet

Ünnepi beszéd

az Evangélikus Teológiai Akadémia ünnepélyén, 1975. február 13-án,
Budapest felszabadulásának 30. évfordulóján

Mélyen tisztelt Ünnepi Gyűlés!

Kedves Kollégáim és Hallgatóim!

Zászlódíszbe öltözött szép fővárosunk. A mai napon a gyárakban, az üzemekben és az iskolákban egy-egy órára megáll a munka és fővárosunk lakossága ünnepélyesen emlékezik meg arról, hogy 30 évvel ezelőtt, 1945. február 13-án a felszabadító szovjet hadseregnek hősi harcok és tenger sok áldozat árán sikerült felszabadítani Budapest egész területét a fasiszta csapatoktól. Az ünnepi megemlékezésbe méltán kapcsolódik be Teológiai Akadémiánk is, hiszen Akadémiánk az elmúlt 30 esztendőből huszonnégy éve a főváros területén működik, és így Akadémiánk tanárai és hallgatói igazi budapestiek, akik Budapest többi lakosával együtt, őszintén örülnek mindannak a szép fejlődésnek, ami az elmúlt harminc esztendő alatt fővárosunkban végbement. S mivel április 4-e, hazánk felszabadulásának 30. évfordulója az idén a húsvéti szünet idejére esik, amikor Akadémiánk hallgatói nem tartózkodnak majd Budapesten, a mai napon nemcsak Budapest felszabadulására, hanem egész népünk felszabadulására is emlékezünk.

A kettőt nem is lehet elválasztani egymástól. Hiszen Budapest mindig az egész ország szíve és középpontja volt. Ami itt Budapesten történt, az mindig kihatott egész magyar népünkre. Jól emlékszem rá, amikor 1945 januárjában és februárjában a soproni teológiai fakultáson visszafojtott lélegzettel figyeltük a Budapest ostromáról érkező híreket, milyen megkönnyebbülést jelentett számunkra is a hír, hogy Budapest felszabadult. Ez a hír akkor reménységgel töltötte el a szívünket: Nem-sokára mi is szabadok leszünk! S ez a reménység nem volt hiú ábránd, hiszen Budapest felszabadulása után még két hónap sem telt el, s hazánk minden talpalatnyi földje szabad lett.

De hát mit is jelentett tulajdonképpen 30 évvel ezelőtt Budapest és hazánk felszabadulása, s hogyan értékeljük most 30 év távlatából ezt a felszabadulást?

1945-ben Budapest és az ország népe felszabadult mindenek előtt a háború borzalmai alól. Fővárosunknak különösen is kijutott a része ezekből a borzalmakból. Hiába volt a szovjet hadvezetés minden jó-akarátú igyekezete, hogy ezt a gyönyörű, szép várost megmentse a háború pusztításától, Hitlerék néhány hétnyi időnyerés érdekében oda-dobták a háború martalékává a Duna vize fölött ívelő kecses hídjain-

kat, műemléképületeinket, templomainkat, egész fővárosunkat. A szovjet hadsereg katonáinak szinte házról házra harcolva kellett megtisztítani fővárosunkat a fasiszta csapatoktól és a nyilas csőcseléktől. Akik átéltek Budapest ostromát, azok tudják, hogy ez a közel két hónapos ostromállapot mennyi szenvedéssel, éhezéssel és gyötrellemmel járt. S aki közvetlenül a felszabadulás után látta fővárosunkat, az tudja csak igazán, hogy mit jelent a háború pusztítása. Én 1945 júniusában, a tanév befejezése után, nyári szünidőre való hazautazás közben csak néhány órát töltöttem Budapesten, de amit akkor láttam — a Duna vizéből gyászosan kimeredező hídcsomkok, a lógó villany- és telefonvezetékek, a romos, ablak nélküli épületek — elegendő volt arra, hogy egész életemre megtanuljam, milyen szörnyű és borzalmas a háború. Persze, ha nem is oly nagy mértékben, mint Budapest, hazánk egész területe átélte a háború borzalmait. S mi teológusok, nem feledkezhetünk el arról sem, hogy a háború pusztításai egyházunkat sem kímélték meg. 190 templomunk és 188 paplakunk és gyülekezeti házunk szenvedett kisebb, vagy nagyobb sérülést a háború folyamán. Amikor tehát Budapest, majd később az egész ország felszabadult, mindannyian a háború borzalmaitól szabadultunk meg. Amikor 30 évvel ezelőtt a budapestiek elhagyhatták az óvóhelyeket, a pincéket, a lépcsők már felfelé vezettek. Szóltak a harangok, hálaadás volt a szívekben, s abban a pillanatban megindult az élet, a romok eltakarítása, a szebb és boldogabb jövő építésének áldozatos munkája. Felszabadultunk a háború borzalmai alól, mégpedig azzal a meggyőződéssel, hogy egyszer s mindenkorra elégünk volt a háborúból, békét akarunk és a béke megvalósításáért minden erőnkkel küzdeni fogunk.

A felszabadulás 1945-ben a félelemmel és rettegéssel teli élet alól való felszabadulást is jelentette. Amíg Budapest ostroma tartott, a nyilasok és a fasiszták, mint a ketrecbe szoruló fenevad, embertelen kegyetlenséggel üldözték mindazokat, akik másképp gondolkodtak, mint ők, azokat, akik előre láttak, milyen borzalmas pusztulásba vezetni népünket az értelmetlen háború és megpróbálták valamit tenni a háború megrövidítésére. Amíg folyt a harc Budapestért és lassan-lassan mind szűkebbre szorult a fasiszták köré a gyűrű, egyre nagyobb terrortal folytak a házkutatások, az elhurcolások, a Duna-parti kivégzések. Sok demokratikus gondolkodású hazafi nem élhette meg a felszabadulást, de akik megélték, örökre megszabadultak a fasiszta terror félelmétől. De nemcsak Budapesten volt ez így. Ugyanez volt a helyzet az egész országban. A soproni teológiai fakultáson ebben az időben folyt a küzdelem a fakultás megmentéséért. Külső parancsra Németországba akarták áttelepíteni a fakultást egész könyvtárával együtt. Az a néhány professzor és hallgató, akik ezt nem helyeseltük, s mindent elkövettünk a teológia áttelepítésének megakadályozására, állandó félelemben és rettegésben éltünk, mert sohasem tudtuk, mikor jönnek értünk, s mikor harcolnak el bennünket. A felszabadulás a mi számunkra is azt jelentette, hogy felszabadultunk a félelem lidércnyomása alól, s elkezdhattuk egy olyan társadalmi rend és egyházi közösség felépítését, ahol azoknak, akik a nép és az emberiség javáért fáradoznak, nem kell rettegniök, hanem szabadon végezhetik ezt a szolgálatukat.

A felszabadulás 30 évvel ezelőtt azt is jelentette, hogy magyar népünk megnyerte azt az évszázados küzdelmet, amelyet elnyomói ellen folytatott az igazibb, szabad emberi életért. Sokan talán nem tudták ezt, amikor Budapesten megszűnt az ágyúk dörgése, s feljöttek az óvóhelyről és elkezdhatték mindennapi életüket. De néhány hónap

múlva mindenki előtt világossá vált, hogy a felszabadulás történelmi fordulópontot jelent népünk életében. Hiszen jóformán még fel sem szabadult az egész ország, a korábban felszabadult területeken máris megindult a földosztó bizottságok működése és a parasztság jogos tulajdonába vehette évezredes jussát. S ezt követte később a bányák, bányák és gyárak államosítása, amelynek következtében megszűnt az embernek ember által való kizsákmányolása, hiszen a nép tulajdonába kerültek a termelő eszközök. Megvalósult az, amiért magyar népünk 1514-ben, majd később Bocskai, Bethlen és a Rákócziak zászlaja alatt, majd 1848—49-ben és 1919-ben harcolt. Népünk hosszú szabadságküzdelme a célhoz ért. A felszabadulás megnyitotta egy olyan gazdasági és társadalmi rend megvalósulásának lehetőségét, ahol minden hatalom a dolgozó népé. Tehát felszabadult a nép, a mi népünk.

De népünkkel együtt felszabadult egyházunk is. Nemcsak olyan értelemben, hogy evangélikus egyházunk ekkor nyerte el valójában azt amiért évszázadokon át küzdött, a többi egyházal, elsősorban a római katolikus egyházzal való egyenlőséget. De felszabadult olyan értelemben is egyházunk, hogy megszabadult azoktól a kísértésektől, amelyek a ferencjózsefi és Horthy-korszakban történelmi örökségének a megtagadására csábították és készítették, azaz hogy hűtlen legyen a dolgozó néphez, az elnyomottak ügyéhez. A felszabadulással újra megnyílt egyházunk előtt a lehetőség, hogy a dolgozó nép ügyét, népünk és az egész emberiség fejlődését és felemelkedését szolgálja, amint a reformáció utáni évszázadokban tette. Persze egyházunkban sem látta meg mindenki ezt a felszabaduláskor. Akkor csak az történt, hogy örültünk a lehetőségnek, hogy megszólalhatnak a harangok, kinyilhatnak a templomok ajtajai, hangozhatnak az igehirdetések. De lassan-lassan, amikor országunk demokratikus fejlődése egyházunkat is döntésre készítette, felismerte egyházunk, milyen nagy lehetőséget kapott a felszabadulásban Istentől arra, hogy igazi küldetésének megfelelően végezhesse szolgálatát társadalmunkban és az egész emberiség nagy családjában. Amikor Budapest és hazánk felszabadulására emlékezünk és szívünkben meggyújtjuk a hálaadás tűzét, akkor erről sem szabad megfeledkeznünk.

Azonban nem emlékezhetünk Budapest és hazánk felszabadulására anélkül, hogy ne vennénk számba azt az óriási fejlődést és azokat a szép eredményeket, amelyeket népünk itt a fővárosban és az egész országban elért. Mert ennek a fejlődésnek és az eredmények megvalósulásának a felszabadulás adta meg a lehetőségét.

Az első eredmény az, hogy felépítettük Budapestet és az egész országot. Bámulatosan rövid idő alatt történt mindez. Sokan talán mosolyogtak egy kicsit, amikor a háború után megjelent a Magyar Kommunista Párt felhívása, hogy három év alatt felépítjük az országot. Ha nem is egészen három év alatt, de igen rövid idő alatt felépült és talpra állt az ország. Persze mindez sok áldozatba, fáradságba, munkába került. Gondoljunk csak a romeltakarítás, a társadalmi munkák, a falujárások hősi korszakára. Mi akkori teológusok is kivettük ebből a részt a Sopronban. Begyógyultak a háború okozta sebek és Budapest szűk lett, mint volt valaha. A 30 éves évfordulóra megjelent egy fényképalbum, amelyben a fotóriporter az 1945-ben lefényképezett helyekről felvételeket készített 1975-ben is. A képek minden magyarraó szöveg nélkül egymás mellett jelentek meg az albumban. A fényképpárokból az Evangélikus Élet e heti számában is láthatunk egyet.

Ez az album minden ékes szövegnél többet mond arról, mi történt Budapesten az elmúlt 30 évben.

Nemcsak a háborús sebek gyógyultak be, hanem új csodák is születtek Budapesten és az egész országban. Budapesten modern városrészek sora nőtt ki a földből bámulatosan rövid idő alatt, vidéken pedig nemcsak új városrészek, hanem új városok is születtek. Nemcsak új lakótelepek, hanem új gyárak és üzemek egész sora épült fel 30 év alatt, amelyek mind arra hivatottak, hogy a boldogabb életet, az élet-színvonal állandó emelését biztosítsák. S mi pestiek ne feledkezzünk meg az úttörő vasútról, a libegőről, vagy a metróról sem. Ha sokszor egy kicsit bosszankodunk is azon, hogy fel van túrva a Kálvin tér, vagy a Deák tér, de annál nagyobb az örömünk, amikor elkészülnek a kényelmes aluljárók, vagy a metró csodálatos várócsarnokai.

A háború okozta sebek begyógyultak az egyházi épületeken, templomokon és lelkészlakásokon is. Az újjáépítés hősi korszaka után egyházunkban is megindult az új építések kora. Az elmúlt 30 év alatt egyházunkban több, mint 30 új templom, vagy istentiszteleti helyiség épült, s az újonnan épült lelkészlakások száma ezt is meghaladja. Szinte a 30 éves évfordulóra készült el egyházunknak a felszabadulás óta legnagyobb vállalkozása a Teológiai Akadémia és Teológus Otthon új épülete. Ennek nemcsak azért örülünk, mert lelkészképző intézményünk végre minden tekintetben megnyugtató elhelyezést nyert, hanem azért is, mert ez az új épület fővárosunknak is díszje.

A külső változások mellett szólnunk kell arról a belső fejlődésről is, amely népünk életében és gondolkodásában az elmúlt 30 esztendő alatt végbement. A társadalmi rend megváltozása, a termelő eszközök szocialista tulajdonba vétele elsősorban azt eredményezte, hogy népünk egyre jobban él, életszínvonala állandóan emelkedik. Amikor a mai fiataloknak mi idősebbek arról beszélünk, hogy honnan indultunk el, sokszor el sem akarják hinni. Pedig néha jó erre is gondolni, mert ez a fejlődés nem ment csak úgy magától. Sok harc, munka és fáradtság van ezek mögött az eredmények mögött. S ha lankad a szorgalom és a munkakedv, akkor esetleg veszélybe kerülhet a fejlődés további üteme.

A külső körülményekkel az emberek gondolkodása, tudata is megváltozott. Ezt legjobban a falusi lakosság, a parasztemberek gondolkodásában lehet észrevenni, akiknél a középpontba a közös gazdálkodás problémái kerültek, s egyre jobban rájönnek arra, hogy az egyéni boldogulás útja csak a közösség előrehaladása lehet. S ha olykor-olykor vissza is tér a kispolgári, harácsoló és önző magatartás kísértése, nagy általánosságban igaz az, hogy az embereknek a közösséghez való viszonya úgy falun, mint városban pozitív irányban fejlődött.

Egyházunk tudatában, vagy amint mi mondani szoktuk: teológiájában is végbement ez a változás. A 30 év alatt nem kis viták és harcok árán egyházunk megtalálta azt az utat, amelyet járhat szocialista társadalmunkban anélkül, hogy küldetését megtagadná. Ez az út a diakóniai teológia útja, ami egyszerűen azt jelenti, hogy az egyház feladata az önfeláldozó, segítő szolgálat mindenütt, ahol arra szükség van. Ebben a segítő szolgálatban benne van az igehirdetői és lelkipásztori szolgálat éppúgy, mint a közgondolkodás, vagy közösségi tudat kifejlődésének, valamint a béke ügyének szolgálata. Ezen az úton járva egyházunk megtalálta helyét társadalmunkban és népünkkel együtt fáradozik azért, hogy egyre jobban kiteljesedjék az, aminek lehetősége népünk életében 30 évvel ezelőtt elkezdődött.

Teológiai Akadémiánk tanári kara és hallgatósága ma együtt emlékezik Budapest és az ország népével mindarra, ami 30 évvel ezelőtt történt és elkezdődött. Emlékezésünk és hálaadásunk azonban csak úgy lesz Istennek tetsző és gyümölcsöző, ha Isten akarata szerint úgy engedjük magunkat formálni, hogy a szolgálat útjára lépve, igazi diakóniai lelkülettel mi magunk is tovább tudjuk szolgálni népünk boldogulását, hogy az a sok-sok áldozat, amit Budapest és hazánk felhasználásáért elsősorban a szovjet katonák, de más nemzetek katonái és hazánk fiai is, hívők és nem hívők egyaránt áldoztak, s az a sok-sok munka és fáradozás, amit magyar népünk és benne egyházunk is népünk felemelkedéséért a 30 év alatt végzett, ne legyen hiábavaló.

Dr. Selmeczi János

Egyházunk társadalmunkban és a világban

(Dr. Mihály Dezső északi egyházkerületi felügyelő székfoglaló beszéde)

Mélységes meghatottsággal állok az Egyházkerületi Közgyűlés előtt és két ige lebeg a szemem előtt. Az első az az ige, amelyet a konfirmáció adott útravalóul: „Légy hű mindhalálig és néked adom az élet koronáját”. A másik igét magam választottam akkor, amikor ezelőtt 14 évvel a Veszprémi Egyházmegye felügyelői tisztébe beiktattak: „Szívemnek kösziklája és az én örökségem Te vagy, Óh Istenem, mindörökké”. Talán az időrendi sorrendet meg kellene fordítani. A másik ige a hitvallás, a bizonyágtétel, az első pedig a biztatás, az ígélet és a remény. Úgy érzem, hogy ezzel a két igével megmutattam azt, ami elevenen él bennem. Sapienti sat.

Közel 35 éve annak, hogy pályafutásomat az egyházi közéletben megkezdtem. Tettem ezt azért, mert a családi körben a hit, a vallás és az egyház és annak minden dolga elevenen élő valóság volt és természetes éleletememnek tartottam és tartom ma is. De mint minden valóságnak, ennek is két oldala van. Az egyik oldala az a megtiszteltetés, hogy társaim bizalmát, szeretetét élvezhetem és annak tudatát, hogy alkalmasnak tartanak tisztség betöltésére. A másik oldal pedig a munkára való elkötelezés. Legyen szabad őszintén megvallanom, hogy bár jólesett és felemelt ez a megtiszteltetés, de a nagyobb örömet, a lelki békességet az egyházért végzett munka jelentette. És ma, amikor az állam, a közegyház és a gyülekezetek bizalma erre a magas tisztségre emelt, csak azt ígérhetem, hogy az egyházért végzendő munkát teljes odaadással ellátom.

Soha nem kerestem és nem törekedtem tisztségre, de hálás voltam és vagyok a bizalomért és megtiszteltetésért és azt munkával szolgálom meg. Mély tisztelettel köszönöm meg a Népköztársaság Elnöki Tanácsának és az Állami Egyházügyi Hivatalnak az előlegezett bizalmat. Őszinte odaadással köszönöm meg az Országos Egyház Elnökségének támogatását. Hálás szeretettel, ragaszkodással köszönöm a gyülekezetek bizalmát. Véges erővel rendelkező ember vagyok, ami tőlem te'ik, új

tisztségemben is meg fogom tenni. De ehhez mindazok segítségével felül, akik bizalmukat belém helyezték, a Mindenható Istennek és az Egyház Urának segítségét, áldását és kegyelmét kérem.

A köszönet szava után engedje meg az igentisztelt Egyházkerületi Közgyűlés, hogy körvonalazzam álláspontomat olyan kérdésekben, amelyek egyházunk élő valóságai. Nem programot akarok adni, mert a programom csak az lehet, amely az egyház hivatalos programja és amelyet teljes egészében magaménak tartok.

Az egyház a szocialista államban él, természetes, ha elsőnek ebben a vonatkozásban teszem meg nyilatkozatomat. A keresztyén ember nemcsak Isten országának polgára, hanem világi országnak, saját hazájának is. Az egyháznak nem lehet és nincs politikai programja. De a keresztyén ember és az egyház, mint olyan, nemcsak vállalhat politikai feladatokat, hanem kell is vállalnia. A keresztyénség feladata az Magyarországon, hogy az evangéliumi alapról le nem térve és az evangéliumot hirdetve segítse a szocialista építést. Mi, magyar evangélikusok, nem félünk a szocializmus magasabb szintű beteljesedésétől, hanem örülünk annak és kimunkálásában szívesen részt veszünk. Az egyház csak örülhet annak, ha az embert, ezek között saját hiveit is, megbecsülik, segítik az emberi méltóság érvényesülését, az emberek jólétének emelését.

Az a közvetlen terület és közösség, amelyben egyházunk társadalmi szolgálatát végezheti, a Hazafias Népfront. Ez az a fórum, ahol nemcsak megbecsülésünket érezhetjük, hanem aktívan részt vehetünk népünk szolgálatában és tanúsíthatjuk, hogy nem kívülről vagyunk, hanem beágyazódtunk népünk minden jó törekvéseibe és szolgálatába. A Hazafias Népfront a legszélesebb tömegmozgalom hazánkban, melynek keretében megvalósul a társadalmi osztályok és rétegek összefogása a szocializmus teljes felépítése érdekében. Nem kétséges, hogy hazánkban minden erő összefogására szükség van. Nem akarunk ebben az építő munkában semlegesekek maradni, még kevésbé a kritizálók soraiba állni, nem kívánjuk az országépítést sajátos egyházi alapokról indulva, sajátos egyházi eszközökkel végezni. Nem akarunk hangadók lenni, a célok kijelölését is azokra bízuk, akik ezt nálunk jobban tudják. De értelmünkkel és akaratunkkal, szeretetünkkel és odaadó munkánkkal benne vagyunk az építő szocializmust teremtő munkában.

Az elmúlt évben ünnepeltük az állam és az egyház között kötött Egyezmény negyedszázados évfordulóját. Az Egyezmény lényegében két alapgondolaton nyugszik:

Az egyik a magyar államnak az egyházakat támogató szándéka. Az Egyezmény kinyilvánította az egyház részére a teljes vallásszabadságot. Ismeretes az egyháznak nyújtott anyagi támogatás rendszere. Mindebből az tűnik ki, hogy az állam a szocializmusban együttműködésre nyújt kezét az egyháznak. Az Egyezményből az is kitűnik, hogy az állam mindent megtesz az egyházzal való jóviszony fenntartása érdekében. Mindezt nem átmenetileg teszi, hanem ez a célkitűzése a jövőre nézve is.

Ehhez kapcsolódik az Egyezmény másik alapgondolata. A Szentírásban gyökerező tanítás alapján az államot megilleti az iránta való tisztelet. A Szentírás szerint az állami felsőbbbséget Isten rendelte, hogy az ország békéjét, rendjét, az állampolgárok nyugodt munkáját biztosítsa, őrökdjék az igazság felett és a kezében levő hatalommal a bűnt megtorolja. Ha az állam ezt az emberekről, állampolgárokról gondos-

kode tisztét betölti, Isten akaratát tölti be. Ezért az egyháznak támogatni kell ezeknek az állami céloknak megvalósítását.

Hazaszeretetünk és egyházszeretetünk egyaránt azt kívánja, hogy mindent megtegyünk államunk és egyházunk közötti jóviszony fennmaradásáért és építéséért. Így kell járunk keresztyén hitünknek útját és így teszünk eleget állampolgári hűségünknek és kötelességünknek is.

A magyar nép mindig szerette hazáját, a történelem során bőven áldozott érte vért, verejtéket, de áldozata eredményét csak azóta élvezi, mióta maga vette kezébe a hatalmat. Hazafisága, a hazáért való felelőssége csak most bontakozott ki és a szocializmus építésében vált valóssá a nemzet egysége. A szocialista hazafiság alapja a nép szeretete és a nép ügyének szolgálata. Ezt valljuk mi, magyar evangélikusok is. De a hazafi, miközben mindent elkövet hazája boldogulása érdekében, nem veszti szem elől az egész emberiség jövőjének távlatát sem. Az emberiség szeretete korunkban egész konkrét formát öltött a világ békéjéért érzett felelősségben. Az egyház szolidáris — világnézeti különbségekre való tekintet nélkül — mindazokkal, akik a békéért dolgoznak.

Ezért úgy kell ma élnie és cselekednie világunkban minden közösségnek és egyénnek, hogy a feszültségek enyhüljenek, jó megoldások szülessenek, tűnjenek el a mérgező hatású szavak és cselekedetek, növekedjék a világbéke megszilárdításának lehetősége és megvalósuljon a társadalmi igazságosság szerte a világon. Ebben jelentős szerepet kell vállalnia az egyháznak is és az eddiginél sokkal erőteljesebben és egyértelműbben kell fáradoznia a haladó erők oldalán a világbéke megvalósításáért.

Hogy az egyház előbbieken vázolt feladatainak meg tudjon felelni, újjá kellett alakulnia. Az új, a mi életünkben az, hogy az embernek tudatosan és nagykorúan kell eldöntenie, akar-e keresztyén lenni. És ezt a döntést nem egyszer s mindenkorra, a konfirmációnál kell meghoznia, hanem újra és újra dönteni kell. Lassú folyamatként kialakul az az egyház, amelynek tagjai tudatosan vallják magukat keresztyéneknek és evangélikusnak. Ennek az a következménye, hogy az egyházak kilépnek a népegyházi keretből és a tudatos egyház felé menetelnek.

Ezeket vallom egyházunk helyzetéről és feladatairól a társadalomban, az államban és a világban. Nemcsak vallom, de a jövőben munkámat ebben a szellemben kívánom végezni.

A továbbiakban olyan kérdésekről kívánok szólni, melyek egyházunk belső életére vonatkoznak.

Minden közösség életét a közösség tagjai által alkotott szabályok irányítják. Így van ez az egyházban is. Az 1966. évben törvényhozó zsinatunk megalkotta Egyházi Törvényeinket, de egyben azt is kimondta, hogy ezek a törvények kerettörvények, melyeket ki kell tölteni szabályrendeletekkel. Ilyen irányú munka eddig is folyt, megszületett a szeretetintézményekre vonatkozó szabályrendelet, a Teológiai Akadémia és a Teológus Otthon működési szabályzata. De sok tennivalónk van ezen a téren is. Így nagyon fontosnak tartom a II. törvény végrehajtási rendeletének megalkotását. Az egyház igazgatásáról szóló törvény teljes részletességgel csak a gyülekezeti lelkészválasztásról rendelkezik. Nem szabályozza a törvény az egyes közgyűlési szakbizottságok megalakításának kérdését sem, kivéve a számvevőszekek működését.

Ugyancsak rendeleti úton szabályozandónak tartom az egyház háztartásával kapcsolatos kérdéseket is. Kétségtelen, hogy a gyülekezetek

egy részében lelkes, odaadó egyháztagek végzik a számadás felelősségteljes munkáját, de a gyülekezetek többségében ez is a lelkészre hárul. Éppen ezért tartom szükségesnek olyan háztartási szabályrendelet megalkotását, amelynek segítségével — legalábbis gyülekezeti szinten — az egyház számadásának vezetését minden jószándékú ember elláthatja. Tapasztalatom az, hogy a költségvetés-zárszámadási nyomtatvány kivételével igen sok fajta háztartási nyomtatvánnyal találkozunk. Ez a szabályrendelet legyen hivatva az egységes nyomtatványforma kialakítására és általánosan kötelező bevezetésére. Az egységes nyomtatványrend lényegesen megkönnyíti az ellenőrző szervek munkáját.

Szabályrendeletet kell alkotni az egyház törvénykezési munkájáról is. A törvény itt is csak vonalakat határoz meg, de a vonalak közei nincsenek kitöltve. Legyen szabad hivatkoznom itt az egyházi fegyelmi vétségek igen általános megfogalmazására, vagy az egyházi bíróságok magánjogi jellegű feladatainak meghatározására. Ezek az anyagi jogszolgáltatással függenek össze. De majdnem teljesen hiányzik a törvényből az alaki jogszolgáltatás, a bírói működés külső formáinak kialakítása. Tapasztalatom szerint ezek a hiányosságok nehezítik meg az egységes jogszolgáltatás kialakulását.

Mint előbb mondtam, törvényeink kerettörvények, amelyeket szabályrendeletekkel kell kiegészíteni és ez a kiegészítés egyben a törvény kereteit élettel tölti meg. A zsinat álláspontja az volt, hogy zsinatot összehívni csak évtizedes időközönként lehet, így a törvény csak nehezen tudja a mindennapi élet változásait követni. A kerettörvényeket kitöltő szabályrendeleteket pedig olyan egyházigazgatási hatóság alkotja meg, amely a változásokban benne él, arra azonnal reagál és reakciója jogalkotás, a meglévő jogszabály módosítása formájában jelentkezik. Ezen a módon Egyházi Törvényeink élni fognak és nem távolról követik az élet ritmusát.

Államunkkal kötött Egyezményünk szerint az egyháznak juttatott anyagi támogatás még alig csökkent 1948. év, az Egyezmény megkötése óta. Ezért az állam vezetőségének valamennyien hálások vagyunk. Bár nem kételkedünk további jóindulatukban, mégis a távolabbi jövőre gondolnunk kell, amikor az egyház kényszerül arra, hogy önmagát eltartsa. Ezeknek a gondolatoknak jegyében hoztuk létre a Központi Alapot, amelynek feladata egyrészt az erőtlén gyülekezetek támogatása, másrészt alapképzés a kiesző állami támogatás pótlására. A Központi Alap első feladatát azóta is teljesíti. A második feladata teljesítésére pedig nem volt szükség, de erre is fel kell készülnie. A felkészülés csak az egyháztagek önkéntes hozzájárulásával lehetséges.

A szocialista társadalomban az egyház rendelkezik megfelelő eszközökkel, amelyek szolgálata betöltéséhez szükségesek. Az egyháztagekkal természetesen jár együtt a terhek hordozása, mégpedig az egész egyház terheinek hordozása. Éppen ezért számít és számíthat a dolgozó és kereső tagjaira.

Közelebbről nézve a gyülekezetek életét, megállapíthatjuk, hogy az egyháztagek anyagi áldozatkészsége a mindennapi élet követelményeit megfelelően kielégíti. Még fokozottabbá válik az áldozat, ha arról van szó, hogy a gyülekezetnek valamilyen különleges okból nagyobb kiadást kell vállalnia. Még az erőtlén gyülekezetek is csodával határos eredményeket produkálnak ezen a téren. Szeretném tudatosítani minden egyes hittestvéremben azt a gondolatot, hogy nemcsak a ma és a közeljövő anyagi feladataira kell gondolnunk, hanem a távoli jövőre is.

A távoli jövőre néző alapképzés elvileg a gyülekezetekben is elképzelhető volna, de ezt nem tartom szerencsés megoldásnak. Éppen azért, mert a Központi Alap eddig jól töltötte be feladatát, csak a Központi Alap fejlesztésével látom biztosítottnak a képződő alap jó működését. Ehhez szükséges, hogy az erre jogosult egyházi hatóságok vegyék revízió alá a Központi Alap járulékkulcsát, de egyben tegyenek meg mindent az egyházfenntartói járulék morál megjavítása érdekében.

Ennyiben kívántam számot adni a főtisztelendő Egyházkerületi Közgyűlésnek azokról a gondolatokról, szándékokról és elkötelezésekről, amelyek vezetésével szeretném új, megtisztelő feladatomat ellátni.

Megköszönöm ismételten az áлами szervek, az Országos Egyház Elnöksége, az egyházkerület és a gyülekezetek belém helyezett bizalmát. Az Egyházkerületi Közgyűlés minden tagjára, az egyházmegyék és gyülekezetek tisztségviselőire, presbitereire és híveire Isten megsegítő kegyelmét és gazdag áldását kérem.

Micsoda az ember?

(Akadémiai székfoglaló előadás)

„Ha látom az eget, mit kezéd alkotott,
a holdat és a csillagokat, amelyeket
reáhelyeztél,
Micsoda az ember — mondom —
hogyan törödsz vele?
Micsoda az emberfia,
hogyan gondod van rá?
Kevéssel tetted őt kisebbé Istennél,
dicsőséggel és méltósággal koronáztad meg őt.
Úrrá tetted őt kezéd alkotásain,
mindent a lába alá vetettél...
Zsolt 8,4—7

Így imádkozott Isten gyülekezete régen, és ráhagyta ezt az imádságot a késői utódokra is. Ránk is, akik a régieknél sokkal nagyobb eget ismerünk, akik a Holdnak már a térképét rajzoljuk — sőt, saját szemünkkel láttuk a Holdon járó embereket —, és akik ezerszer több csillagot tartunk számon.

Ebben a zsoltárban ott van az emberiség egyik legősibb kérdése, amellyel önmaga felől tudakozódik:

Micsoda az ember?

Hogyan illik bele ebbe a csodálatos világba? Hol van a helye? Mi az értelme létének? Mi a feladata? És mert ez a zsoltár az Istenben hívő emberek imádsága, így is formálódik a kérdés: Hol van a helye, és mi a feladata annak az embernek, aki Istenhez tartozónak vallja magát?

Előadásomban erre a kérdésre — ezekre a kérdésekre — keresek néhány feleletet az ÓT-ból. Nem törekszem teljességre, hiszen az adott keretek között ez lehetetlen. Csupán azt szeretném megmutatni, hogy az ÓT tanulmányozása hogyan segít nekünk, magyar evangélikus keresztyéneknek, sőt elsősorban is nekünk, a lelkészeknek, a lelkészi szolgálatra készülő teológiai hallgatóknak és a professzoroknak, hogy szolgálhatunk, amelyet Isten ránk bízott, egyre jobban elláthassuk.

1. Isten képe

Kérdésünkre az első feleletet az ÓT első lapjain találjuk:

„... ezt mondta Isten:
Alkossunk embert a képünkre, hozzánk hasonlóvá...
206

... megteremtette Isten az embert a maga képére,
Isten képére teremtette..."

1 Móz 1,26—27

Az ÓT-nak arról a forrás-iratáról, amelyből ezek a sorok valók, már régen megállapították, hogy az egyik jellemző vonása az átgondolt, precíz teológiai fogalmazás. Ebben a fogalmazásban így hangzik a felelet kérdésünkre:

az ember: Isten képe.

A régi egyházban ezt úgy értették, hogy az emberben isteni tulajdonságok vannak. Még LUTHER is ezt mondta: az ember kezdetben olyan képnek teremtett, amely Istenre hasonlított, azaz telve volt bölcsességgel, erényességgel, szeretettel és hasonlókkal, át volt itatva jóssággal, minden gonosz kívánság nélkül való volt, mint ahogyan Isten, úgyhogy tele volt Istennel. Ilyesmire gondolt Prédikátor is (7, 29), amikor azt mondta: Isten egyeneslelkűnek teremtette az embert. — Ebből a gondolatból természetesen következett az, hogy ha Ádám ilyen maradt volna, akkor utódai is jószágos, barátságos, szolgálatkész emberek lettek volna. Csakhogy közbejött a bűn, és ez az „Isten képe” elveszett.

Bármennyire értjük is Luthert, aki a bűn végzetes komolyságát hangsúlyozta, meg kell állapítanunk, hogy az ÓT nem tud arról, hogy a teremtéstörténetben említett „Isten képe” elveszett volna. Sőt, a bűn eset és az özönvíz utáni emberiségnek adott törvények közt ezt olvassuk:

„Aki ember vérént ontja,
annak vérént ember ontsa,
mert Isten a képére
alkotta az embert.”

1 Móz 9,6

Az emberölés tilalmának ez az indokolása azt mutatja, hogy az ÓT írói a maguk korában is azt állították, hogy az ember: Isten képe. Nem elég tehát a jószágban, bölcsességben stb.-ben keresnünk az Isten képét.

Egy lépéssel továbbmegy az az értelmezés, amely szerint a papi író itt nem csupán az ember lelki-szellemi tulajdonságait tartja szem előtt, hanem az *egész embert* testi-lelki mivoltában, sőt erősen hangsúlyozza a testi tulajdonságokat is. Ezékiel próféta, aki valószínűleg kortársa volt a teremtéstörténet írójának, így ír Tirus királyáról:

„Azt mondja az én Uram, az ÚR:
az őskép mása voltál,
telve bölcsességgel, tökéletes szép...”

Ez 28,12

Ma már jóval többre becsüljük az ókori emberek ismereteit, mint akárcsak egy nemzedékkel ezelőtt tették. Nem mosolygunk lekicsinylően azon, hogy ők az ember testi-lelki adottságaiban valami „isteni”-t láttak, noha ők sem tagadták az embernek az állatokkal való „rokonságát”. Már ők is csodálták az ember szellemi képességeit és testének tökéletes felépítettségét. Erről tanúskodnak az ÓT költői könyvei is. Az emberre vonatkozó mai élettani és lélektani ismereteink csak meg-

erősítik azt a megállapítást, hogy az ember csodálatosan tökéletes lény, és messze fölötte áll minden élőlénynek. Az egész ÓT összefüggését tekintve megállapíthatjuk, hogy az „Isten képe” többet jelent mint erkölcsi tökéletességet. Ezzel a kifejezéssel az ÓT az ember olyan testi-lelki adottságát hangsúlyozza, ami megmaradt azután is, hogy a bűn megrontotta az ember és az Isten viszonyát.

Még itt sem állhatunk meg, mert ennek a kifejezésnek egy további ókori-keleti összefüggését is felfedezték. Az ókori Kelet nagy birodalmainak uralkodói a meghódított területeken felállították szobrukat annak jeléül, hogy az a terület, ahol a szobor áll, az ő uralmuk alá tartozik. A teremtéstörténet írója az „Isten képe” kifejezésben ugyanazt a szót használja, ami az ilyen szobrokat is jelenti. Ebből az összefüggésből adódik a kifejezésnek az az értelmezése, hogy az embert Isten azért helyezte a teremtett világba, hogy ilyen módon itt Isten „képviselője” legyen.

Nem kétséges, hogy a teremtéstörténet hívő írója ezzel a kifejezéssel az embernek a többi teremtmény fölötti fölényét, az ember „isteni” méltóságát hangsúlyozza. Ezt csodálja a 8. zsoltár írója is, amikor ezt mondja az emberről: „kevéssel tetted őt kisebbé Istennél.”

Az egyházban fokozatosan feledésbe merült az, hogy az ember ilyen értelemben „Isten képe”. Miközben papok és teológusok a bűn ellen harcoltak, ismételten elfelejtették az embernek ezt a magas méltóságát és tökéletességét, amely minden bűn ellenére megmaradt. S ma, amikor az ember fölfedezi az egész világ fölötti fölényét, önmaga mérhetetlenül nagy képességeit, meg kell kérdeznünk magunktól, mennyi részünk van nekünk, keresztyéneknek és teológusoknak abban, hogy ezt legtöbbször az *egyház tanításával szemben* kell fölfedeznie. Igaz: amit a 8. zsoltár írója ámulattal és megdöbbenéssel csodál, azt a teremtéstörténet teológus-írója már gondosan körülhatárolja. Ezért esik hangsúly arra is, hogy Isten a maga képére *teremtette* az embert. Az ember, bár fölötte áll minden más teremtménynek, maga is teremtmény. Nem Isten, hanem Isten képviselője a világban. De azért el kell ismernünk, hogy sok javítani való van azon a képet, amely az egyházban kialakult az emberről.

2. A világ ura

Ha még egy kicsit a teremtéstörténetnél időzünk, egy másik feleletet is kapunk arra a kérdésre, hogy micsoda az ember.

Az említett verseket olvasva megállapíthatjuk azt is, hogy a szöveg nem is annyira arról szól, hogy miben van az ember istenképűsége, hanem arról, hogy mire adta azt Isten. Olvassuk még egyszer, most már a teljes mondatot:

„Alkossunk embert a képünkre, hozzánk hasonlóvá: uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, az állatokon, az egész földön és mindenén, ami mozog a földön...”

1 Mózes 1,26

Az utána következő áldásban meg ezt olvashatjuk:

„Szaporodjatok, sokasodjatok,
töltsétek be a földet
és hódítsátok meg.
uralkodjatok

Az itt szereplő két ige: „hódítsátok meg”, és: „uralkodjatok”, megint az abszolút fölényt juttatja kifejezésre. Az abszolút királyi uralom méltóságát kapta az ember. Teljesen hatalmába adta Isten a Földet. Az abszolút királyság idejéből való kifejezések megengedik azt az értelmezést, hogy az ember azt tesz ezzel a világgal, amit akar. A későbbiekben az ÓT beszámol arról, hogy az embernek ez az uralkodása változáson ment át. Itt ui. még nincs benne az a lehetőség, hogy az ember leölje az állatokat, csupán a növények szolgálnak táplálékául. Az özőnvíz utáni törvényekben azonban már ezt olvassuk:

„Féljen és rettegjen tőletek a föld minden élőlénye, az ég minden madara, minden, ami mozog a földön; a tenger minden hala is hatalmatokban van. Minden, ami mozog, ami csak él, legyen a ti eledeletek. Nektek adom mindezt, ahogyan a zöld növényt adtam.”

De nemcsak a hatalom gyakorlását jelenti ez az uralkodás és hódítás, hanem azt is, hogy az ember él mindazzal a lehetőséggel, amit az emberi értelem és ez az egész világ nyújt.

Már az első emberek történetében szó van arról, hogy az ember megszelidíti és tenyészt az állatokat, és hogy megnöveli a földet (1 Móz 4, 2), hangszereket készít, lanton és fuvolán játszik (4, 21), rezet és vasat kovácsol (4, 22), szőlőt művel (9, 20), vagy nagyarányú építkezésbe kezd (11, 2—4).

A későbbi iratokban olvasunk pl. arról, hogy Salamon király udvarában milyen magas fokú tudományos képzés folyt: különösen is a növények és állatok életével foglalkoztak. Utalást találunk arra, hogy szó esett a fákról a libánoni cédrustól kezdve a falból kinövő izsópig, valamint az emlősökről, a madarokról, a csúszómászókról és a halakról (1 Kir 5, 13). Jób könyvében pedig (28,1—11) részletes leírást találunk a bányászok munkájáról, hogyan hatolnak be a föld mélyébe, hogyan világítják meg a munkahelyüket, hogyan lebegnek kötélben lógó kosarakban, hogyan „forgatják fel tűzzel” annak a földnek a mélyét, amelyben fölül gabona terem és hogyan hoznak elő aranyat és drágakövet onnan, ahová még az éles szemű sas se tud ellátni. Így tartozik az ember teremtésbeli adottságához, ehhez az uralkodáshoz és hódításhoz *a munka* is.

Az ÓT számtalan ilyen kultúrtörténeti adatot tartalmaz — sokszor még Isten nevét se említve —, így tanúskodik arról, hogy hogyan lett az ember urává a világnak. Annak, hogy az ÓT sok régi vallásos irattól eltérően nem említi mindig Isten személyes beavatkozását az eseményekbe, éppen ez az oka: Isten mindent az ember „lába alá vetett”, „úrrá tette őt” mindazon, amit alkotott. Igen, az ÓT azt mondja: Isten az Ura ennek a világnak — de ezt az uralmát úgy akarja gyakorolni, hogy az ember kezébe adott mindent.

Egy valamire azonban fel kell figyelnünk: Az idézett két hely —, a teremtéstörténet és a zsoltár — így sorolja fel a „mindent”, amit Isten az ember uralma alá vetett: az egész föld, a tenger halai, az ég

Ez a magyarázata annak is, hogy az ÓT történetírói keményen elítélik a királyokat, és hogy a próféták is minduntalan éppen akkor szólalnak fel, amikor az ember az ember fölött akar uralkodni.

Ebben az összefüggésben kell megemlítenem még valamit: Az ÓT írói számára a legnagyobb érték az emberi élet. Az ÓT egyik legjellemzőbb etikai vonása az élet igenlése. Azok a történetek és törvények, amelyekre az előbb utaltam, mind ezt bizonyítják. Hadd idézzek itt egy számunkra meghökkentő zoltár-verset:

„Mit használ neked a vérem,
ha leszál a sírgödörbe?
Hálát ad-e neked a por,
és hirdeti-e szeretetedet?”

Zsolt 30,10

Kétségbeesett imádság ez! Azt mondja Istennek, hogy a halál értelmetlenné teszi az életet. Istennek nincs semmi haszna abból, ha az ember elpusztul. Az ember halála nem válik Isten dicséretére.

Mielőtt kimondanánk a kegyes keresztyén ítéletet e fölött az „öszö-vetségi” kijelentés fölött, meg kell látnunk, hogy milyen igaz ez. Az élet egyszeri, a halál jóvátehetetlen. Az élet önmagában is nagyon drága. Hát még akkor, ha valaki úgy látja, hogy az élet értelme Isten szeretetének hirdetése és megélése! A halál és pusztulás valóban nem tanúskodik Isten szeretetéről. Ez a zoltár éppen az élet fontosságát, nagy értékét hangsúlyozza, és nagy mértékben hozzájárul annak a szemléletnek a kialakításához, hogy aki Istenhez tartozónak tudja magát, annak azokkal kell tartania, akik az élet pártján állnak. Éppen ezért azt is mondhatjuk, hogy ez a zoltár — és az ÓT jellemző élet-igenlése — tiltakozik minden ellen, ami az embernek, népeknek és az emberiségnek az életét veszélyezteti. A zoltárt és az egész Szentírást félreérti az, aki ezt a hangot a feltámadásra való hivatkozással el akarja némitani.

Az is félrevezető és csak sajnálni lehet, hogy az egyház története folyamán az ÓT-nak az emberi élet értékére vonatkozó kijelentéseit olyan gyakran allegorikusan az örök életre vonatkoztatták, és hogy ma is jelentkezik az ÓT ilyesféle értékelése. LUTHER-ról köztudomású, hogy mennyire hangsúlyozta az élet megbecsülését. Ilyenkor legtöbbször az ÓT-ra hivatkozott. Egyetemi előadásaiiban nem egyszer megjegyezte, hogy a Szentírás sokkal többre értékeli az életet, mint a szerzetesek. Többször idézik, hogy Prédikátor könyvének íróját a feketébe öltözött komor szerzetesekkel összehasonlítva „pirossapkás ember”-nek nevezte életigenléséért.

Ezekhez még hozzávehetjük, hogy a Deuteronomium — Mózes 5. könyve — éppen abban foglalja össze a parancsolatok lényegét, hogy azok az életet szolgálják (5 Móz 30,15—20).

Iszráelben később is ez volt a legfontosabb:

„A bölcsék tanítása
az élet forrása
a halál csapdáinak elkerülésére.”

(Péld 13,14).

madarai, a csúszómászók, az állatok. Vagy a zsolttárban: juhok és szarvasmarhák, vadállatok, az ég madarai és minden, ami a tengerben él.

Ebben a „minden”-ben azonban nincs benne az ember!

Az ÓT kifejezéseit használva: az ember nincs az ember lábai alá vetve, az ember nem hódíthatja meg az embert, az ember nem uralkodhatik az emberen, az ember nem tiporhatja el az embert. Hogy ez mennyire igaz, azt megállapíthatjuk olyan elbeszélésekből és szövegekből, mint Kain és Ábel története, vagy Kain utódainak története, a már idézett özönvíz utáni törvény, amely az emberölésért halálbüntetéssel fenyeget. Érdemes áttanulmányozni ebből a szempontból a Mózesi törvényt. Ott is lépten-nyomon rábukkanunk arra, hogyan védi a törvény az embert az ember bűnével szemben.

Még olyan keményhangú próféta is, mint Ámósz, így prédikál Isten akarataról:

„engem keressetek, és éltek” (Ám 5,4).

Ezékiel is azt hangoztatja, hogy az ÚR nem gyönyörködik az ember halálában és így prédikál:

„Térjete meg, hogy éljete!” (Ez 18,22).

A keresztyén ember természetesen ennél többet is vár, de teljesen helytelennek tartom a feltámadásra és örök életre vonatkozó ígéket ezekkel szemben kijátszani.

Az ÓT tud azokról a *veszélyekről* is, amelyek a világ fölött uralkodó embert fenyegetik. Megtörténhetik, hogy az embert az keríti hatalmába, ami fölött uralkodnia kell, vagy rosszra használja azt, amit Isten a világban hatalmába adott. Alighogy vasat kovácsol, máris gyilkol (1 Móz 4,23), alighogy szőlőt ültet, máris lerészegedik (1 Móz 9,21), és tovább lehetne sorolni azokat, akik visszaélnék a hatalmukkal, uralkodnak az embereken stb.

Így lehetne folytatni még a példákat hosszú sorban. De talán ennyi is elég ahhoz, hogy megértsünk sok olyan mai megnyilatkozást, amelyvel nagyon is „világi” kérdésekben állást foglalunk:

Az ember világfölötti uralmának nem szabad veszélyeztetnie magát az embereket. Ezért nem hagyhatjuk szó nélkül azt, hogy ha pl. tudományos felfedezéseket háborús célokra akarnak felhasználni vagy fajokat, népeket akarnak leigázni. És itt tovább sorolhatnám a környezetvédelem problémáit, az egészségügyi problémákat stb.-t.

Isten az embert tette a világ urává, de ha az ember emberen akar uralkodni, vagy ha őt magát hatalmába keríti a technikája, akkor eltorzul az Isten képe, embertelenné váik az ember.

3. Az emberi közösség tagja

Ahhoz, hogy a harmadik feleletet megtaláljuk, még egyszer vissza kell térnünk az első teremtéstörténethez. 1 Móz 1,26-ban, amit az imént

idéztünk, van egy nyelvtani furcsaság. Az ott szereplő *'ádám* szó, amelyet „ember”-nek szoktunk fordítani, egyes számban áll. De az a mondat, amelyet így idéztem: uralkodjék a tenger halain stb. tkp. így kezdődik az eredeti szövegben: uralkodjanak. Már az is feltűnő, hogy megelőzően különféle állatok teremtéséről van szó, és itt most hirtelen az emberről. Aztán, ha tovább olvassuk, az eredetiben ezt találjuk:

Isten képe-re teremtette őt
férfivá és nővé teremtette őket (1 Móz 1,27).

Régen feltűnt ez már az ÓT kutatóinak, de olyan erős volt az egyházi hagyomány arról, hogy itt *egy* emberről, ill. *egy* férfiről és *egy* nőről van szó, hogy a múlt század végéig ennek senki nem adott hangot, a századvég kritikusait pedig egyszerűen hitelenséggel vádolták, egyébkénti sok negatív kijelentésük miatt. Csak az utóbbi évtizedekben lett általánosan elfogadottá, hogy itt az *'ádám* szó „emberek”-et jelent általános értelemben. Ennek a teremtéstörténetnek az írója ui. az egész világot úgy nézi, ahogyan azt maga előtt látta, és nem akar valami múltba visszatekintő elméleti tanítást adni az ember keletkezéséről. Azt mondja: az embereket Isten teremtette. Az egyes számmal valami mást akar kifejezni: azt, hogy az emberiség *egy*, közös az eredete. Ez a megállapítás természetesen csak erre a helyre vonatkozik, és nem szabad arra gondolni, hogy ahol az *'ádám* szó előfordul, ott mindig ez az érteleme. Itt azonban már csak azért is ilyen ún. kollektívumnak, azaz többszámúnak kell vennünk, mert hangsúly esik arra, hogy Isten férfit és nőt teremtett, és hogy *őket* a maga képe-re teremtette.

Az ókori kelet világában ez már önmagában véve is állásfoglalás: a férfi és a nő egyaránt „Isten képe”. Bár a törvények szerint Izráel beleilleszkedett e tekintetben is környezetébe, és általában a férfit nevezték a nő urának, tulajdonosának (2 Móz 21,3.22 5 Móz 24,4 2 Sám 15,26) és az asszonynak is van ilyen elnevezése, hogy a férfi tulajdona (1 Móz 20,3 5 Móz 2,22), mind az atyák történetében, mind a későbbi történetekben nem egyszer nyomát látjuk annak, hogy Izráelben nem volt egyértelműen alárendelve a nő a férfinak. Azt pedig megállapíthatjuk, hogy általában az egyneveltséget tartották a házasság rendes formájának. Az ilyenféle kifejezések, mint „ifjúságnak felesége” azaz ifjú korodban elvett feleséged (Péld 5,18 Ézs 54,6 Mal 2,14—15) vagy éppen a fordítottja: „ifjúságnak férje”, azaz aki ifjú korodban férjed lett (Joel 1,8) legalábbis erre utalnak.

Az ember szónak ez a kollektív értelme, valamint a teremtéstörténetnek az a megállapítása, hogy Isten az embert férfinak és nőnek teremtette, már eleve arra utal, hogy az ÓT „antropológiáját” nem lehet helyesen feldolgozni ennek a közösségi vonásnak figyelmen kívül hagyásával. Általában meg kell állapítanunk, hogy az ÓT az emberről mindig az emberi közösséggel kapcsolatban szól, alig találunk kimondottan egyéni vonatkozású törvényt, vagy történetet. Még az ún. egyéni panaszszólamokból is kitérünk az alapbeállítottság. Ha tehát pl. az ÓT „etikájáról” akarunk szólni, akkor az első megállapításunk feltételül az, hogy az elsősorban szociál etika, hiszen minden törvény az embernek a közösségben való életét szabályozza. Az ÓT arról tanúskodik, hogy az izráeli életet döntő módon a közösségi tudat határozta meg.

Ennek a közösségi életnek a tartalmi meghatározása már az ún. második teremtéstörténetben elkezdődik azzal, hogy az ember felfedezi: a nőben Isten valóban neki megfelelő segítő társat adott.

„Ez most már
csontomból való csont,
testemből való test.
Asszonyember legyen a neve,
mert férfiemberből vétetett” (1 Móz 2,23).

Az ÓT józanul számol azzal, hogy a bűn megrontotta az embernek természetes közösségi viszonyát. Ezért van szó a törvényekben annyiszor arról, hogy az emberi közösség fenntartása vagy a megromlott közösség helyreállítása a szeretet útján válik lehetségessé. Ezek a törvények az ÓT-ben ott érik el tetőpontjukat, amikor elhangzanak olyan parancsolatok, hogy „Szeresd felebarátodat, mint magadat” (3 Móz 19,18) vagy olyanok, amelyek a jövevények szeretetét parancsolják (3 Móz 19,34) sőt még az ellenség gyakorlati szeretetét is megkívánják (2 Móz 23,4—5 Péld 25,21—22. 37,5).

Az ÓT különösen is sokat foglalkozik az emberi közösségnek olyan problémájával, amely mind a mai napig az emberiség egyik legnagyobb problémája maradt. Ezt a problémát az elég késői Prédikátor könyve így foglalja össze:

„Mindezt láttam,
mikor azokra a cselekedetekre figyeltem,
amit a nap alatt cselekszenek olyan időben,
amikor ember az ember kárára hatalmaskodott”. (Préd 8,9).

Az uralkodók és alattvalóik, a kizsákmányolók és a kizsákmányoltak éles ellentéte ez a probléma. Itt az embernek vagy embercsoportnak az emberek közti szabadságáról van szó. Világosan kapcsolódik ez ahhoz, amit már mondtunk az embernek ember fölötti uralkodásáról.

Izraelben az egyik ilyen problémát a *királyság* jelentette, amelyet a próféták kezdettől fogva kritizáltak, sőt megállapítható, hogy a királyság elleni polémia Izraelben régebbi, mint maga az izraeli királyság, ahogyan ezt Jótámnak Gedeon fiának példázata mutatja (Bir 9,8—15). Tkp.-en Dávidnak erős birodalma is azért omlott össze, mert Salamon és Roboám megfosztotta a birodalom lakóit legalapvetőbb emberi joguktól a szabadságtól. És itt most sorra idéznem kellene a próféták megnyilatkozásait és kritikáját, amelyet Illéstől kezdve Jeremiásig nagyon élesen és határozottan szólaltattak meg és amellyel rámutattak, hogy olyan ország, amelyben embereket fosztanak meg jogaiktól és szabadságuktól, nem maradhat meg.

Ennek a problémának egy másik vonatkozása az, amit az ÓT törvényeiben, elsősorban a *rabszolgákra* vonatkozóan találunk. Lehetséges, hogy ezeknek a törvényeknek egy része már későbbi és erősen tükrözi a próféták hatását. De azért különösen is figyelemre méltó az a rabszolgatörvény, amelyet az egyik legrégebbi törvénygyűjteményben, az ún. „Szövetség könyvé”-ben (2 Móz 21—23) találunk. Ezek a törvények azt mutatják, hogy a rabszolgák élete alapján véve ugyanannyit ért Izraelben — legalábbis a törvény szerint — mint amennyit uraik élete. Ezek között a törvények között találunk olyanokat is, amelyek azt mu-

tadják, hogyha az nem bánt emberi módon rabszolgájával, az elegendő indok lehetett a rabszolga szabadon bocsátására. Ez a törvény bizonyos korlátozással rabszolgatartásra alkatmatlannak minősíti azt, aki bánásmódjával rabszolgája életét veszélyezteti.

Külön fel kell figyelniük a Deuteronomiumnak arra az indoklására, hogy azért kell emberi módon bánni a rabszolgákkal, mert Izráel maga is rabszolga volt annak idején Egyiptomban. Érdekes módon így lesz „az atyákkal való szolidaritás egyszersmint a rabszolgákkal való szolidaritás is”.

Egyes kutatók még arra is felhívják a figyelmet, hogy az ún. jóbél év törvénye, amely azt rendelte el, hogy az 50. esztendőben szabadon kell bocsátani a rabszolgákat (3 Móz 25,8kk) „annak a jele, hogy a régi Izráelben a szolgaság állapotát csak átmenetinek tekintették” és csak így tartották elviselhetőnek.

Van egy jó néhány olyan törvény is, amely a *napszámosnak* a védelmét szolgálja, függetlenül attól, hogy az Izráelhez tartozik, vagy idegen. Jeremiás maga is szemére vetette Jojákim királynak, hogy a napszámosok bérét nem fizette ki (Jer 22,13), noha a törvény ezt elrendeli (5 Móz 24,14–15).

Nem kétséges, hogy az ÓT-nak vannak olyan szakaszai, amelyek kimondottan egyéni problémákkal, az egyes ember problémáival foglalkoznak. Ilyen pl. Jób könyve, vagy egy néhány olyan zsoltár, amilyenről az előbb is esett említés. Az is igaz, hogy a törvényeknek sokszor 1. sz. második személyében való megfogalmazása azt mutatja, hogy az ÓT közösségi szemlélete egyáltalán nem jelenti az egyénről és az egyén problémáiról való megfélekedést, vagy azoknak elhallgatását. De éppen ez a kapcsolat mutatja, hogy az ÓT nem akarja magára hagyni az egyes embert problémáival, hanem mindig megmutatja a közösséggel való kapcsolatát. Igaz, olykor olykor szó esik egy-egy kiválasztott ember magára hagyatottságáról: Illésről vagy Jeremiásról, de végső sorban ők sem szakadnak ki teljesen az emberek közösségéből.

Az a nagy pozitívuma ennek a feleletnek, hogy a helyünkre tesz bennünket, ma élő embereket is. Rámutat arra, hogy beletartozunk az emberek közösségébe, az egész emberiségbe, amelynek ugyan talán ma sokkal több és nagyobb arányú problémái vannak, de az ÓT történeteinek, próféciáinak és törvényeinek tanulmányozása és ismerete egyértelműen arra indít minket, hogy egészen a konkrét kérdésekig — mint általában az elnyomás alatt élő népekkel és emberekkel való szolidaritás vállalása, az anyagi javak igazságos elosztása, vagy a jobb és emberibb életkörülményekért folytatott harc — foglalkozunk ezekkel és vállaljuk a ránk eső részt az emberiség szolgálatában.

4. Isten gyermeke

Az ÓT legjellemzőbb vonása az az igény, hogy olyan embereket szólít meg, akiknek valami különleges kapcsolatuk is van azzal az Istennel, aki megteremtette ezt a világot és benne az embert. Éppen ebben a vonatkozásban találunk egy negyedik feleletet is kérdésünkre, amelyet azonban nagyon nehéz egyetlen kifejezéssel leírni. Ha az „*ádám*” szónak egyéni értelmét vesszük, akkor azt kell mondanunk, hogy ez a felelet így hangzik: Isten gyermek. Ha kollektív értelmét vesszük, akkor pedig így hangzik a felelet: Isten népe. Ez az utóbbi olyan jellegzete-

sen ÓT-i meghatározás, amely talán arra is elég volna, hogy körülötte egy egész ÓT-i teológiát kiépítsünk.

Az ÓT a maga egészében arról tesz tanuságot, hogy minden teremtmény közül egyedül az embernek van meg az az adottsága, hogy Istennel valami módon közvetlen kapcsolatba kerüljön. Az előadás elején elmondottakhoz kapcsolva azt is mondhatjuk, hogy az ember istenképességének egyik legjellemzőbb vonása ennek a kapcsolatnak a lehetősége. Az ÓT tele van azzal, hogy bizonyos emberek: az atyák, Mózes vagy a próféták képesek meghallani Istennek szavát, és, hogy az Isten ezeket az embereket a teremtett világban adott viszonyokon és törvényeken túl, közvetlenül is irányítja. Ugyanakkor mégsem emeli ki őket a természetes emberi viszonylatokból. Ábrahám, akit Isten kihívott ugyan régi környezetéből, kénytelen éhínség elől Egyiptomba vagy Górába menekülni, szerződéseket kötni, unokaöccséért Lótért háborút folytatni. Így mehetnénk végig Izráel ősatyáin, akiket Isten ugyan mindig közvetlenül irányított, akiknek életébe újra meg újra beleszólt, akiknek ígéretet adott, hogy áldássá lesznek minden ember számára, megmaradtak mégis a természetes emberi közösségekben, vállalniuk kellett közvetlen környezetüknek minden problémáját. Míg egy néhány évtizeddel ezelőtt az ÓT tudósainak nagy része az atyák történetét a mondák és legendák világába utalta, a legújabb kutatások és régészeti leletek nyomán megállapítást nyert, hogy ezek a történetek egészen pontosan beleillenek a Kr. e. 13—14. sz. világába és senki nem vonhatja kétségbe, hogy ezek az atyák valóságos történelmi személyek voltak.

Ugyanezt elmondhatjuk az ókori Izráelről is. Az Izráel története kutatás egyre újabb és újabb adatokkal bizonyítja, hogy az a történet, amelyet az ÓT Izráelről közöl apró részletekig valóságos történet. Izráel egy az ókori kelet népei közül, államformája alkalmazkodott a környező népekéhez és egész története pontosan beleilleszkedett az ókori kelet történetébe. Erről a történelmi Izráelről mondja el az ÓT, hogy Isten népe, amelyet Isten kiválasztott, emberei és prófétái által is kormányzott. Erről az oldalról tekintve az ókori Izráel lényegesen elüt a szomszéd népektől, olyan törvényekhez kell alkalmazkodnia, amelyek sokszor gyökeresen ellentétben állnak a többi népek törvényeivel. Királya nem származtathatja magát semmiféle istenségtől, hanem alá kell vetnie magát annak a törvénynek, amelyet Izráel Istene adott. Történelmének alakulása nem csupán az ókori kelet történelmének függvénye, hanem — ahogyan azt Isten emberei, a próféták értelmezik — elsősorban Isten segítő vagy büntető közbeavatkozás szerint alakul.

Ez az Istennel való közvetlen kapcsolat különös követelményeket ró az atyákra és Izráel népére. Ebből a szempontból az atyák története a hit és hitetlenség példáinak sorozata. Ábrahám pl. Isten hívására ott hagy egy több ezer éves kultúrát és vállalva a nomád életet, elindul egy olyan útra, amelynek a végét csak Isten ismeri. Vagy József alázatosan vállalja fölényességének és gőgösségének büntetését, hogy aztán élete végén biztassa testvéreit annak az Istennek bűnbocsátó szeretetével, aki a gonoszról is jót tud előhozni.

Ugyanakkor ez az Istennel való közvetlen kapcsolat döntően befolyásolja az atyák magatartását. Ábrahám pl. békés úton intézi el a Lóttal való vizsály kérdését, lemond a maga jogáról csakhogy a probléma békésen oldódjék meg. Az ártatlanul és jogtalanul börtönbevetett József megmenti Egyiptomot az éhínségtől.

Így lehetne sorolni a példákat Izráel történetéből is, a pusztai vándorlástól a fogságból való hazatérésig. Mindezek a számunkra azért

érdekesek és fontosak, mert például szolgálnak az egyház életének és szolgálatának tekintetében is. Az ÓT-nak ezek a történetei és prófétai megnyilatkozásai abban a kérdésben adnak útmutatást, hogy hol van a helye az Istenben, Krisztusban hívő embernek és az ilyen emberek közösségének az egyháznak, ebben a világban. Nem tudjuk ugyan ezeket a történeteket és igéket közvetlenül áttenni a mi helyzetünkre. De útmutatásuk, irányításuk nyilvánvaló. A hívő ember és Isten népe mind a kétféle viszonylatban benne él. Isten teremtménye, a történelem szereplője, és mint ilyen Isten képe, a világmindenség ura, az emberiség nagy családjának tagja. Ezért alá van vetve mindazoknak a törvényeknek, amelyeknek az emberiség alá van vetve. Részt kell vennie mindazoknak a kérdéseknek a megoldásában, amelyek ennek az emberiségnek a kérdései. Ugyanakkor nem szakadhat ki abból a kapcsolatból, amely közvetlenül Istenhez köti, hallgatnia kell Isten igéjére és vállalnia kell azt a többletmunkát és szolgálatot, amely ebből a kapcsolatból adódik.

Ez a néhány gondolat csak iránymutató és kezdete annak a teológiai munkának, amit az ÓT tanszék feladatának látok.

Dr. Muntag Andor

A felszabadulás utáni teológiai eszmélődésünk

Az elmúlt években többen, többször és többféleképpen közelítették meg a felszabadulás utáni évek — ma már 30 esztendő — teológiai eseményeit. Harminc év a mi gyorsan lépő világunkban már történelemnek számít. Akkor is, ha élő tanúk sokasága gondolkodhatik el és tarthat ellenőrzést a változások írásos dokumentumainak igazságán, fogyasztékán, esetleg bizonyos mértékű átértékelések szükségességén. Éppen, mivel így van, fontosnak tartom két dolog előrebocsátását.

a) A legőszintébb tárgyilagosságra törekvés sem biztosíthatja azt az elfogulatlanságot, amelyikben már maradéktalanul kiszűrt és így nyoma sincs a szubjektivitásnak és valóban eltűnik a jó és rossz tapasztalatoknak és egyéni látásoknak hajszálgyökerű maradványa is. Azért említem ezt, mert nem azonos vele az a mindig lehűtő és mindig reflektálásra készítő és ingerlő felmérés, amelyikben valaki azt a későbbi önmagát vetíti vissza 30 éves teológiai utunk egy-egy állomására, amelyik önmaga akkor még sehol sem volt. Az nem izgalmas, ha valakinek később nyílt a szeme, mint másoké. Az meg örvendetes, ha már nincs „huhogás”, mert belesimulnak a különböző hangok a hazai harmóniába.

b) Nem volna tárgyilagos úgy foglalkoznunk a felszabadulás utáni teológiai eszmélődésünkkel, hogy teljesen figyelmen kívül hagyjuk azokat a pozitív előzményeket is, amelyek kétségtelenül voltak. Egyik volt ezek közül az ún. újreformátori teológia. Fő eredménye abban összegezhető, hogy felrészítette a reformátorok — különösen Luther — Krisztus-középpontú tanítását, Szentírás-értését és igehirdetését. Sőt, ha ez akkoriban nem is kapott akkora hangsúlyt, mint érdemelte volna, felbukkant Luther munkaetikája, továbbá Isten kétféle kormányzásának időszerűsége is. — A másik ugyancsak Krisztus-középpontú mozgás volt egyházunkban is az ún. ébredési mozgalmak, amelyek hangsúlyban, célban, módszerben, a gyülekezetekhez való viszonyukban ugyancsak különböztek. Ezeket a pozitív értékeket is hordozó mozgásokat azonban a háború tombolásával egyre erősödő fasizálódás zsákutcába vitte és teljesen megfeneklettek a járszalagján. Ezek a pozitív előzmények bizony csak a felszabadulás után bukkantak fel újra és persze nem azonnal. A kapitalista-nacionalista veretű háború előtti és alatti teológia hatásában és következményeiben izmosabbnak bizonyult.

1. Egy kisiklott teológia etikai rövidzárata

Ilyen előzményekkel értük meg 1945. április 4-ét. Azzal toppantunk a felszabadulásba, hogy egyházunk a többi egyházzal együtt végzetes összeszövődöttségben találtatott a feudális-kapitalista, irredenta-nacionalista társadalmi renddel és politikával. Hármás dimenziójú ez az összeszövődöttség. Az egyház teológiailag minden ténykedését és viszállását igazolta, a háborút és kizsákmányolást is beleértve. Ugyanakkor bázisnak használta saját egzisztenciája számára és nem igei és egyházi céljai szempontjából. Harmadsorban pedig maradéktalanul és engedelmesen kiszolgált, lelkileg, szellemileg, etikailag és fizikailag. A letűnt rendszerrel eljegyzett egyházi vezető emberek mindent elkövettek és minden szalmaszál lehetőséget is megragadtak, hogy az

egyházon belül mindenkit elriasszanak a megérett társadalmi változások támogatásától. Ez történt a helyett, hogy a megítélt rezsim minden bűnében vétkesnek, részesnek vallotta volna magát egyházunk. Az elnyomásban, a nacionalizmusban, a pánikos antikommunizmusban és antiszemitizmusban egyaránt. Egy kisiklott teológia etikai rövidzárlatával újat kezdeni sem lehetett, előrelépni pedig végképpen nem. A régiben érdekelt és abból érkezett egyházi vezetőknek nem mutatkozott más lehetőségük, mint restaurációs vágyálmok kergetése. Ugyanakkor a hazai és külföldi politikai reakció ideológiai szövetségest szimatolt az egyházban egy antikommunista front kiépítésére és ennek, ahogyan még tehetette, hangot is adott. Mai szemmel szinte félelmetes és orcapirítóan neveléses az a minden alapot nélkülöző illúzió kergetés, az egy-egy feladatokkal mit sem törődő hamis és gyerekesen naív és együgyű híresztelésekbe való kapaszkodás. De ha valaki akkor — különösen fiatal fejjel — erre célzott és zsákutcának merte megvillantani az egyházhoz méltatlan reményeket és a „guggoló” tehetetlenséget, az megkapta a minden helyzeti előnyt leépítő jelzők sorát, a „hitetlen”, „vörös”, „lefeküdt”, „vonalas” többé egyetlen ajtót sem nyitó rozsdás „kulcsot”. Az ilyen végképpen devalvált „aranyakat” nem lehetett többé beváltani sehol sem, mint amilyenek a „magyar Golgotha”, „magyar húsvét”, „magyar keresztyénség” és „keresztyén magyarság” voltak. Azt meg különösen nem, amit ilyen módon emlegettek a háború elején és alatt: keresztes háború a kommunizmus ellen. Az effélék a felszabadulás után már semmit sem ígértek. Másrészt, a születő új rend eredményeinek ténye egyre meggyőzőbben érvelt sokak számára.

2. Az ige nincs bilincsbe verve

Természetes, hogy népünk, hazánk felelős vezetői mindazokkal együtt, akik hálásan, sőt boldogan fellélegzettek a rettenetes pusztulás és szenvedés után, nyomban hozzáláttak nemcsak egy új ország, de egy vadonatúj társadalom felépítéséhez.

Az is természetes, hogy a régiből, amelyik jóval korábban muzeális volt Európában, mint végképpen megítéltetett és megbukott, szinte semmit sem lehetett az új felépítéséhez felhasználni. De ez sem késettethette az újrakezdést.

Vajon mindezzel egy lélegzetre elkezdődött teológiai eszmélődésünk? Bizony nem mondhatunk őszintén mást, csak azt, hogy nem. A régi rezsim felől leterhelt egyházi vezetőség idegenül érezte és ellenségesen viselte magát a számára elfogadhatatlan új világban. Sőt, ilyen irányban látta és tervezte az egyház egészének szerepét is. Természetesen ez nagyobb mértékben igaz és általánosabban érvényes a civil vezetőkre. Nemcsak gyanúsán néztek azokra, akik már akkor megpendítették szerényen, hogy sem kultúrharcot, sem politikai harcot nem folytathatunk a békéért, a népünk felemeléséért küzdő új állam ellen, hanem még a megtorlástól is tartaniok kellett. Kultúrharcot hitvallásos okból nem kezdhettünk. Politikai harcot pedig etikai alap hiányában.

Jól tudom, hogy a dolgokat csak megalapozottan lehet a múltra nézve is a helyükre tenni. Meggyőződésem szerint három akadály volt a teológiai eszmélődés lendületének.

a) Nem történt meg az őszinte és mélységes meghajlás az előtt az Isten előtt, aki ugyancsak megítélte „házát”, az egyházat, de ki is

kapta annak tüzeből. Közelebről: Az egyház elodázta mind a komoly bűnbánatot, mind pedig a tettek háláját. Ezzel függött össze, hogy egyre késett a fasizmus radikális és félreérthetetlen elítélése. Ehelyett, bizony csak kényszeredetten szegényes hivatalos nyilatkozatok történtek.

b) A felszabadulás első éveiben még mindig jelenlevő és végképp csődött mondott teológiával valóban csak ilyen kérdéseket lehetett fessegetni: hogyan érvényesül és marad meg a jogászfejekben régi módon elképzelt autonómia, mennyit lehet a régi jogokból és kiváltságokból töretlenül tovább érvényesíttetni ott, ahol a felszabadulás első pillanatától nyilvánvaló volt, hogy a merőben új társadalmi rend alapja nem a keresztyénség, hanem a marxizmus lesz. A jog és autonómia kifejezések bizony többet röpködtek akkor a levegőben, mint a Krisztus neve, mint a hit, mint a kereszt, mint a húsvét.

c) Ilyen megfontolások is érvényesültek a felszabadulás első esztendeiben: mivel az egyház kudarcát éppen az okozta, hogy túlságosan beleelegyedett a világ dolgaiba, és magáévá tette a polgári társadalmat a nacionalista ideológiával együtt, akkor az orvoslás csak az lehet, ha teljesen félrevonul a közügyektől és tartózkodik a politikától. Ez a kísértés talán még ma sem oldódott fel tökéletesen. Pedig *nem az volt a baj, hogy az egyház politikált azelőtt is, hanem az volt a baj, hogy rossz, helytelen politikát folytatott.*

Kétségtelenül még az is komoly teológiai eszmélődést jelentett azokban az esztendőben, ami az időközben törést szenvedett újreformátori és ébredési teológia föléledésével függ össze: az evangélium nincs bilincsbe verve. Azt jelentette ez akkor közelebről: *az evangélium nincs kötve semmilyen társadalmi, gazdasági renhez.* Ahhoz sem, amelyik volt és ahhoz sem, amelyik föltartóztatatlanul alakul és lesz. A megújulás és új viszonyulás kezdeményező hangjai és első sürgetései ebből az irányból jöttek. Ebből a felfedezésből indult a hitélet ébredése és éledése. Ez az ébredés azonban inkább csak az egyéni élet és egy kevésse talán még a családi élet területén éreztette hatását. *A társadalmi és politikai felelősség ébredése és az arra való ráébredés hiányzott.* Odáig ugyan már sokan eljutottak az első eszmélődés során, hogy a történelem kerekét nemcsak hazánkra, de az egyházra nézve sem lehet visszaforgatni. Elég világos látás és főként útmutatás azonban a szélesebb horizontú felelősségvállalásra részben hiányzott, részben pedig azonnal rossz vért szült és megtorlás is lehetett a vége az egyházi hatalom részéről. Ezért nyilván a mai napon is igaz, hogy 1948 nyaráig egyetlen olyan egyházi dokumentum látott napvilágot, amelyik felmérte a múltat és a csődött józanul, az akkor jelenét megfontoltan és a jövőért szükséges teendőket is körvonalazta. Dezséry László buda-pesti lelkész Nyílt levele volt az. Ebből az is kiderült, hogy sok lelkesnél valóban elkezdődött a teológiai eszmélődés. Inkább az alul levőknél, mint a csúcson levők részéről. A valósághoz tartozik és felesleges volna idealizálnunk a dolgokat, hogy abban az időben gyakorta kérdezték meg, különösen vidéken és különösen a városból érkezett lelkészt: *hozott-e valami jó újságot?* — Emlékszem azokra a nehez-
telőkre, akik az „egy hónap múlva” dátumos változás helyett ezt a választ kapták: *jó hírrel járok, mert az evangéliumot akarom hirdetni.* De újabb politikai változásról semmilyen kinyilatkoztatásom nincs. — Ebben az összefüggésben említem meg, bárki bántása nélkül: az egyik evangélikus püspöki székhelyen a lakárgarnitúrán keresztül nyilvánvalóvá vált, hogy néhányan megkapták ezt a címetet: *forrófejűek.* Egy

költözés alkalmával elszólta magát a fej. Arra a kérdésre, hogy mire való bizonyos helyiségben egy bizonyos csap, azt válaszolta: Ez alá tartjuk a forrófejű papokat. De arra a viszontkérdésre már nem tudott választ adni, hogy ki lesz a legény, aki ezeket a fejeket odatartja. Csapos ugyanis bőven akadt volna mindkét nemből.

3. Dolgozik a Lélek

Az előzők szükségesek voltak ahhoz, hogy végre így mondhassam: nemcsak népünk egésze számára hozott döntő fordulatot és változást a felszabadulás, hanem egyházunk életében is döntő változások estek. A változások egy része egyszerűen elkerülhetetlen volt az új körülmények között és hatására. Nem titok, hogy ezek a külső körülmények hatására született változások akadályokat sodortak félre az új és újabb megvalósulásának útjából. Azért hangsúlyozom ezt külön is, mert a mélyreható, az újszántásig menő változások, olyan teológiai eszmélődésekből születtek, amelyeknek alapja Isten ígéjének jobb megértése volt. Így léptünk túl azon a lelegején még haladó megállapításon, hogy a történelem kerekét az egyházra nézve sem lehet visszaforgatni. Így jutottunk odáig, hogy bűn volna visszaforgatni akarni, mert azt Isten rendelte, adta, ajándékozta életterünknek, de ezzel mindenképpen szolgálatunk terének is. Abban az időszakban többet nyílt evangélikus és felelős emberek bibliája és többet böngésztek a hitvallásainkat, mint a csödöt mondott korszak minden evangéliumi alapot nélkülöző jogászok paragrafusait. Azt senki se állítja, hogy mindez mindig okosan és jó eredménnyel történt. De egy bizonyos: ahol előkerül az ige, az evangélium, ott mindig munkába lép a Lélek. Aztán ami embereknél lehetetlen, lehetségessé válik Istennél. Ezzel egyidőben helyére került Isten hatalmas emberi ajándéka, az értelem is.

Teológiai eszmélődésünk során így bukkant elénk új megvilágításban a szocializmus és újult meg a hozzá való viszonyulásunk Isten ígéjének és akaratának megfelelően. Hiszen, ha nem is egycsapásra, de a szemünk láttára oldott meg olyan problémákat, amelyeket nem közelített, csak távolított a megoldástól a felszabadulással a múlt süllyesztőjébe került rendszer. Kiderült, hogyha nem is keresztyén, hanem marxista világnézet alapján gyakorolja is humanizmusát, az új rend, az nincs ellentétben az evangélium humanizmusával, mert a legmeszebbmenő jó cselekvésre a „coram Deo” élő keresztyénség különösen is kötelezett. Belátta az egyház, hogy híveinek érdekeivel is szembe kerülne, ha a szocializmus társadalmi, gazdasági célkitűzéseit nem tenné magáévá, nem örülne eredményeinek és nem segítené minden eszközzel békét és jó előmenetelt célzó terveit. Így szűnt meg az új helyzet pusztá vállalása és adta át a helyét az igenlésnek. Így lett jó íze ennek a mondatnak: egyház vagyunk és maradunk a szocialista társadalomban. Ezt tükrözi az idő próbáját kiállt és jól funkcionáló 1948. december 14-i Egyezményünk. (Ebben az összefüggésben nem részletezem ezt az eseményt és dokumentumot, mert ezt elvégezték a kifejezetten ezzel foglalkozó cikkek, tanulmányok.)

A komolyan kételkedők megnyugodhattak: *nincs szó az evangélium és a marxizmus elegyítéséről*, mert ezt a különben partnerségig menő állam sem tűrné, de az evangéliumi hit sem vállalhatná. Még a szocializmus teológiai igazolásáról sem volt és lehetett szó. Igaz, hogy az

Istentől eszközül és feladatul kapott józan ész alapján alakultak a dolgok elsőrenden. Mégis itt is vallom amire emlékeztem a cikkszakaszcíme is: dolgozott a Lélek, tehát a Szentlélek. A hit és szeretet alapállásába és felelősségébe segített emberszívek és emberagyak józanul, okosan határoztak újra meg újra. Tehát hitünk elegyítetlen tartalma maradt Isten Krisztusban testet öltött szeretete, üdvösségszerző jósága. Méghozzá azzal a kétségtelen új látással, hogy Isten szeretete az egész embervilágból és az egész emberéletből csinált ügyet magának a Krisztusban. Akkor pedig minden követője, minden keresztyén, az egész egyház számára is az egész embervilág, az egész emberélet vált üggyé. *A világot átfogó Isten-szeretetnek ugyanis nem lehet más visszhangja, mint a határtalan emberszeretetet, amelyik túllép minden gyerekcipős jótékonykodáson és alamizsnálkodáson.*

Éppen a fenti eredményeket kérdőjelezte meg az ellenforradalom. 1956 előtt halkán és 1956-ban hangosan. Sőt, többről van szó megkérdőjelezésnél. Megpróbálta a politikamentesség köntösében nagyon is politikusán és radikálisan visszaemelni a katasztrófa-rezsimet és az egyházra nézve is visszaforgatni a történelem kerekét. Éppen 1956 mutatta meg véglegesnek a lehetetlent és mutatott meg emberarcokat is.

4. A vetés szárba szökken

A felszabadulás után az elé a feladat elé kerültünk, hogy nemcsak felül kellett vizsgálni teológiánkat és nemcsak nagytakarítást kellett végezni teológiánk háza táján, hanem egy egészen a bibliában, a biblia igéjében gyökerező és hitvallásainkkal összezsengő új teológiát kellett közösen — a több talentomostól többet kívánva, de az egy talentomost is igen komolyan számításba véve — kiformálnunk. Különösen sürgette ezt az időn és szükségen kívül az ifjú és ifjabb nemzedék, azzal, hogy ők is hozzáadják ami telik, de az alapokat az idősebbek rakják le, függetlenül egyházi pozíciójuktól. Mindezt úgy kellett elvégezni, hogy közben egész egyházunk egész területén minden munka tovább folyt. Úgy, hogy nem teljesülhetett azok vágya, akik szembe akarták állítani egyházunkat a Magyar Népközértársasággal, de azoké sem, akik szerették volna ki és visszavonultatni egyházunkat a mindennapi élet területéről. Vagyis voltak, akik egyházunk helyének megtalálása és feladatának betöltése helyett — ki tudná ma már megmondani mennyien és meddig — az „ecclesia praecedit” bűvöletében éltek és restaurációs vágyakat melengettek. Halkan, csendesen, „itt valahol, ott valahol” összehajolva, összesűgva vézmadárcodtak nem is kevesen és ami ebből végül is fájdalmas: nem keresztyéneket messze előző rágalommal és gyűlölettel tették ezt.

Ebben az eszmélődés sorozatban tisztázódott a biblia helyes használata. Kiderült, hogy a citálás vagy fatális biblia-használat tarthatatlan. A naív biblicizmus közvetlenül alkalmazta az egészen más viszonyok között keletkezett íráshelyeket a mi mai viszonyainkra. E helyett — az ige arról a Jézus Krisztusról tanúskodik, aki tegnap, ma és örökké ugyanaz — a biblia eredeti mondanivalóját kell a mai helyzetre vonatkoztatnunk és megszólaltatnunk. Az Írás nem a betűhöz, hanem az élő Krisztushoz köt minket. Azért bibliai szövegek helyett mindig az élő Krisztusnak kell szóhoz jutnia feleletül a jelenben feszengő, feletetet igénylő és érdemlő kérdésekre. Ez a Krisztus-felelet persze nem egy név,

hanem élő személy, és sokproblémás világunkban nem kiszorítja, hanem helyére sürgeti a konkrét és gyakorlati megoldást.

Nem feledkezhettünk el eszmélődésünk során hitvallásainkról sem. Tisztáznunk kellett azok mai kötelezését, szerepét, használatát. Annál is inkább, mert hitvallásaink központi tanítására, a hit által való megigazulásra hivatkozással tiltakoztak többen itthon is, külföldön is az ellen, hogy egyházunk igehirdetése konfrontálódjék világunk problémáival, feladataival és azokat megválaszolja vagy azokban helyes magatartásra és cselekvésre segítsen. A körültekintő vizsgálat azonban tisztázta, hogy éppen ennek a központi tanításnak milyen világos kapcsolata volt a reformáció korának sajátos problémáival. Így a hitvallásaink számunkra sem lehetnek muzeális értékek, hanem alap, biztatás, és bátorítás arra, hogy az igehirdetésünk éppen úgy, mint minden más tevékenységünk szembesüljön világunk, társadalmunk kérdéseivel.

Eszmélődésünk folyamán nyilvánvalóvá vált, hogy sok olyan új kérdéssel találkozunk és kell rájuk választ adnunk, amelyekkel nemcsak a biblia bizonyágtevői nem találkoztak a maguk korában, de még a 16. századi hitbéli elődeink, sőt a jelen század első felének keresztyénsége sem. A régieknél tehát hiába kerestünk volna feleletet. De nem lelhattük volna meg a feleletet külföldi hittestvéreinknél vagy azok irodalmában sem. Miért? Mert a mi egyházunk helyzete, körülményei egészen mások, mint a külföldieké. Nem azt jelenti ez, hogy azokra nem figyeltünk. De feleleteik, döntéseik nem feleltek meg nekünk a mi viszonyaink között, a mi kérdéseinkre. Arra a formális bibliahasználatra sem építhettünk, hogy alapos kereséssel akad azért egy-egy legalább külsejében megfelelő ige fontosabb problémáinkkal való szembesülésünk esetére. De még az sem bizonyult megnyugtatónak, ami különben nagyon keresztyénnek tűnik, hogy hitből döntünk minden olyan esetben, amikor az előttünk éltek bizonyágtétele vagy gyakorlata nem igazíthat el. A Szentírásnak is és hitvallásainknak is megfelelően elvezérelt azonban a Lélek arra a felismerésre minket, hogy Istentől kapott értelmünkkel rendeltetésszerűen éljünk. Tájékozódjunk, mérlegeljünk és tanácskozzunk vele, tanácskozzunk egymással és így döntsünk és cselekedjünk felelősen. A hitünk ugyanis se ki nem kapcsolja, se feleslegessé nem teszi értelmünket, mint ahogy nem is pótolja egyik a másikat. Tudjuk, hogy az élő Krisztus megragadására elégtelen az értelmünk. Viszont éppen a Krisztust megragadó hit az értelmünket is megvilágosítja a jóra, funkciója jobb betöltésére.

Ebben az összefüggésben utalok Isten kétféle kormányzásának lutheri elvére, természetesen nem Luther korára értve azt, hanem a mienkre. Eszmélődésünk menetében — annak kisebb-nagyobb zökkenők mellett is töretlen folyamában — egy pillanatra sem tünhetett szemünk elől a keresztyén ember helye és feladata a világban. — Isten megteremtett világának rendjét úgy tartja fenn, hogy hatalmat és értelmet adott az embernek. Hiszen ennek a dinamikus rendnek a fenntartása aligha volna lehetséges keresztyén hittani tételekkel, mert az egyetemes keresztyén hitet feltételezne bármikor és mindenütt a világban. Ez a feltételezés viszont alaptalan volna. — Fenntartó tevékenységétől elütő módon gondoskodik Isten az ember üdvéről. Erre ígéjét és annak hirdetését használja úgy, hogy Szentleke által hitet ébreszt a bűnös ember szívében.

A teremtéshit és a megváltáshit alapján tanultuk meg szemlélni világunkat úgy mint Isten világát, mint olyan világot, amelyik terem-

tése, amelyik felé szeretettel fordul. Ezért a világért adta oda magát Jézus Krisztus és Jézus Krisztusért ez a világ Isten irgalmának tárgya és területe. Anélkül, hogy a bűn valóságáról és annak következményeiről elfelejtkezhetnénk, ezt a világot mint minden emberrel közös életterünket és feladatterünket kell szívünkön hordoznunk úgy, hogy együtt is javára munkálunk minden tőlünk telhető. — Logikailag azért tesztek itt említést arról a változásról, amelyik a munka szemléletében történt teológiai eszmélődésünk folyamán. Itt csak annyit: a munka és kereset Istentől származó és általa akart összefüggése valóban olyan gazdasági rendet sürget világviszonylatban is, amelyik humánusan biztosítja a munkát is, meg a keresetet is és számúzi a kizsákmányolásnak minden fajtáját.

Végül: megtanultuk a beteljesedés felől szemlélni földi egzisztenciánkat és rendeltetésünket. Ebben a szemléletben tornyosodik elénk egész életünk és minden tettünk felelőssége. Persze a beteljesedés reménysége is.

5. „Új úton”

Azt hiszem, senkise veszi rossznéven, ha teológiai eszmélődésünk koronájának, hegycsúcsának a magam módján következő felvázolásához ezt a jól ismert címet használom. Ez utal is, emlékeztet is, meg tartalmilag is jelzi miről van szó. Annyi bizonyos — és ha tetszik eszmélődéseink csúcsajándékának is tekinthető ez —, hogy teológiánk diakóniájának fő meglepetése volt, ahogyan többen más-más irányból közelítve érkeztek a diakónia egyazon teológiájába. Mit sürgetett a krisztológia? Diakóniát. Mit tett az asztalra az egyház önértelmezése? Diakóniát. Mit hozott ember és világértelmezésünk és értésünk? Diakóniát. Hát még ha arra gondolunk egy pillanatra, hogy Krisztus Urunk szeretet-etikája felől vagy követése felől mennyire nem más ügy csapná fel előttünk sisakrostályát, hanem a diakónia! Nem itt kellene-e kikötnöm, ha az egyház prófétai szolgálatát kezdeném taglalni úgy, ahogyan azt eszmélődéseink során megértettük. Hiszen olyan igehirdetést sürget a prófétai szolgálat, amelyik okosan tanácsolja a gyülekezetet a mindennapi élet dolgaira nézve. Vagyis, a prófétai szolgálat lelke is diakónia, mert nem más az, mint felelősség a világért.

Nem ez döntötte-e el számunkra a népegyház vagy szabadegyház alternatívát azzal, túl az alternatíván, mindenképpen szolgáló egyháznak kell lennie a keresztyén egyháznak. Vagy megbarátkozik az utolsó hellyel és egzisztenciájában, megjelenésében, szervezetében, módszerében és eszközeiben felölti a szolgálai formát vagy megtagadja Urát és Ura is egyházát. — Új egyházi törvényeink felől sem mondhatunk mást. Egyfelől születésükre már alaposan rányomta bélyegét a diakónia teológiája. Másfelől ezek a törvények maradéktalanul alapozzák a szolgálai formát és a töretlen szolgálatot célozzák. Említést tehetek az igehirdetés nagy ügyéről is ebben az összefüggésben. Azt hiszem, teológiai eszmélődésünk élvonalában szüntelenül ott volt az igeszerű, korszerű, a diakóniai szempontú igehirdetés egyre jobb megközelítése. Anélkül, hogy a megpendített igazság érdekében a teljességre gondolhatnék — hiszen ez eleve lehetetlenség — még két szempontot megemlítek. Amitől külföldön, főleg nyugaton sokat vártak vagy legalábbis többet, mint amennyit a józan ésszerűség várhatott, nálunk az is a diakónia irányá-

ban gyümölcsözőtt. A sokat emlegetett marxista—keresztyén (vagy keresztyén) párbeszédre gondolok. Minálunk kölcsönösen tudomásulvételt nyert a marxista ideológia és a keresztyén hit összeegyeztethetlensége. Azonnal felbukkantak azonban a súlyos és nagy feladatok szocializmust építő hazánkban és világtávlatban egyaránt. Meg kellett ésszerűen, sőt kifejezetten a már kéznél levő diakóniai teológia alapján ragadnunk azt, ami nagyon is összeköt a nem keresztyénekkel: a jól értett hazafiság, az emberség, a közös nemzeti és emberi feladatok szempontjait. A másik szempont a forradalom éppen keresztyének részéről világszerte sokat vitatott kérdése. Éppen a diakóniai teológia felől került egészen új megvilágításba. A diakóniai szempont faragta le róla a két szélsőséget. A hagyományos szemlélet az elnyomott népek szempontjából teljesen elégtelennek bizonyult és azt a valóságos helyzet már régen maga mögött hagyta. De nem igaz és nem a diakóniai alázat szólal meg abban a látásban sem, amelyik az egyházat helyezi a forradalom élére és teszi meg kezdeményezőjének. A forradalom kérdését nem lehet szemlélni azoktól az okoktól elkülönítve, amelyek előidézik és attól a céltől, amelyek az emberségben megrövidítetteket emberi jogaikhoz segíti. Ebben a segítségben mint „ultimo ratio” ott van az erőszak alkalmazása is, amelyik egyfelől válasz a forradalmat kiváltó erőszakra, másfelől megcélozza az emberibb társadalmi rendet és az ilyen céllal és szándékkal benne résztvevő keresztyének részvétele megint csak a diakónia vonalába torkollik.

A gondolatsor lezárásaként emlékeztetek arra, amit már más összefüggésben megemlítettem, az eszhatológiára. Ha a keresztyén józanság számol a számadással — Isten ígéjének megfelelően — és a keresztyén reménység a beteljesedés bizonyosságában él, akkor ennek nemcsak etikai tételeink kiindulásává kell lennie, hanem diakóniai dimenzióba helyezi az egész egyház és annak minden tagja életét.

Befejezésül szeretném néhány vonással felvázolni az eddigi tanulmányok eredményei, az egyesek és együttesek munkálkodása, valamint a magam látása szerint, mit értünk és kell értenünk — természetesen funkciójában gondolva rá — diakóniai teológián vagy a diakónia teológiáján. Egyáltalán, amikor mi mint evangélikus teológusok és egyháztagok Szentírásban gyökerező és a hitvallásaink lelkével is összecsengő teológiára gondolunk és törekszünk, az oktelve úgy értjük és célozzuk, hogy az feleletet adjon a korunkban élénk és világunk elé bukkanó kérdésekre. *Az a teológia, amelyik igaz ugyan, de nem több, csak citátum sorozat Augusztinusztól, Luthertől, Schleiermachtetől, Barthtól és még sokaktól, de nem vet fényt arra az útra, amelyiken ma kell járnia Isten népének, csak kuriózum, érdekesség vagy szellemesség.* Kétszerezsen nincs köze ez esetben a diakóniához: lekéslelteti képviselőit a diakónia területéről, vagy pedig elszalad mellette az élet anélkül, hogy valahol, valaki, vagy egy egész nemzedék hasznát venné. Ilyenformán valóban nem lehet egyszerűen csak örökölni a diakónia teológiáját, hanem újra kell annak teremtnie Isten Lelkének vezetése mellett hitbeli és szellemi harcok vállalása közben, de a jelenvaló világra tekintettel.

A diakóniai teológiában tehát nem a középkori — a felszabadulásig általában tovább élő — alamizsnálkodás a diakónia, a szeretetszolgálat. (Bár tudjuk, hogy Luther már felismerte azt az alamizsnán messze túllépő szeretetszolgálatot, amelyik megfelelő munkához és keresethez kívánta juttatni a segítségre szorulókat. Mégis tudjuk, hogy ez az akkor

forradalmi felismerés csak a szocializmusban juthat igazi megvalósuláshoz még napjainkban is.) A teljes horizontú diakónia felöleli a népek egészét érintő új társadalmi és gazdasági rendek megvalósítását, a fejlődés és az ahhoz szükséges béke biztosítását is. A diakónia teológiájában mindig világtávlatú a szeretetszolgálat.

Mivel ilyenformán a diakónia nem csupán intézményes tevékenysége az egyháznak, hanem létformája kell hogy legyen, minden eszközének, minden igehirdetésének egész berendezésének és szervezetének ezt az ügyet, ezt a rendeltetést kell betöltéséhez segíteni.

A diakónia teológiájának ehhez képest mindig a valóságos szükségletre tekintettel kell indítani és mozgásban tartani a szeretet cselekedeteit. Ez a szempont önmagában is indokolja a nem keresztyénekkel való teljes összefogás és együttműködés szükségességét.

A diakónia teológiája szerint az egyház népe Isten akaratának ilyen cselekvésére és Megváltó Urának ilyen értelmű követésére felszabadított nép. Ezért a diakónia nem egy-egy keresztyén ügye, hanem mindig az egész egyház, az egész gyülekezet ügye és hűségének, szeretetének életterülete.

A diakónia teológiája szerves egységbe foglalja az ige és szentségek szolgálatát és a szeretetszolgálatot egyházi, intézményes, nemzeti, társadalmi és világsíkon. Ennélfogva egyszerre lehetünk egész meggyőződéssel és teljes hűséggel egyház, Isten áldozatos szolgálatra kész gyermekei, valamint szocialista hazánk hű fiai és az emberiség nagy családjá minden fontos ügyének hordozói.

A diakóniai teológia összefüggésébe helyezzük végül azt a teendőket, amit a keresztyénség egysége munkálásában a közösen végzendő feladatok élénk szabnak.

„Az egyház pusztá létével is segítheti a diakónia világméretű gyakorlását, mert ha úgy tud élni, hogy benne a különböző fajú és különböző gazdasági és társadalmi rendből való emberek békességben élnek, akkor ez az élet hegyen épített városként utal az emberiség egysége és megértése felé.” (Lp. 1964. 7—8, 395. o.)

Bár földi mennyországgá valóban nem teszi a földet a világméretű diakónia sem, ez a szolgálat mégis a beteljesedést hozó Úr „jeladása”.

Szabó Gyula

A magyar orthodox egyház huszonöt éve

Egyházi ünnepségre gyűltünk egybe, ezért ünnepi beszédemet is a Szentírás igéivel kezdem. Az egyiket az Új-, a másikat az Ószövetségből idézem.

Az újszövetségi ígét maga az Úr Jézus Krisztus mondotta tanítványainak: „... ahol ketten vagy hárman együtt vannak az Én nevemben, ott vagyok közöttük”. (Mt 18,20.)

Az ószövetségi ígét pedig a Zsoltárok könyvében olvassuk: „Mert ezer esztendő olyan a szemedben, mint a tegnapi nap, amely elmúlt, és mint egy órségváltás az éjszakában.” (Zsolt 90,4.) Nem mulaszthatom el, hogy a Septuagintából készült prózai textust kegyelettel megismételjem a most 400 éve született *Szenci Molnár Albert* ihletett és gyö-

nyörúséges versezetével is: „*Mert ezer esztendő Előtted annyi, mint a tegnapiak ő elmúlása, és egy éjnek rövid vigyázása.*”

A két bibliai idézet válaszul szolgáljon egy olyan kérdésre, amely minden bizonnyal többekben felvetődik ezzel a mai ünneppel kapcsolatosan. A kérdés pedig a következő: Mi indokolja azt, hogy hazánk egyik legkisebb egyházi közössége, az egyébként ezeréves magyar orthodoxia egyáltalán jubiláljon, s ha igen, miért egy *mindössze 25. évforduló* alkalmából?

Ami tehát a kérdés első felét, egyházunk csekély lélekszámát illeti, a magyar orthodoxia annak ellenére is *igazi egyházi közösséget* alkot, mert Krisztusnak közte való jelenléte — az idézett ige szerint — nincs kötve lélekszámának nagyságához. Hozzátehetem azt is, hogy az orthodox ekklézológia szerint, a legkisebb helyi egyházi közösség, a gyülekezet is magán viseli az *egyetemes* egyház jegyeit, vagyis — merészebb megfogalmazásban — *benne van* az egyetemes egyház, akár a csepp tengervízben az óceán.

A kérdés másik fele a „mindössze 25. évfordulóra” vonatkozhat, vagyis annak az időszaknak a relatív rövidege, amelynek elmúltával a magyar orthodoxia máris jubileumot ünnepel. Megint az isteni nézőpontot kell szembeállítanunk az emberi szempontokkal, az *örökkévaló és időtlen Isten „időszámítását”* az emberi időszámítással. Az Ő szemében pedig az ezer, vagy akár a tízezer év is éppen olyan csekélység, mint a mi szerény negyed századunk.

Olyan közösség lévén tehát, amely magában érzi, tudja és vallja Krisztus jelenlétét, és amelynek nagyon is értékes ez a most lezáruló és számára *a kanonikus létet jelentő 25 esztendő*, a magyar orthodoxia örömmel ünnepel ma, és ezt az örömét készségesen osztja meg valamennyi más keresztény közösséggel, amely szívesen örvendezik együtt vele.

Mint minden jubileumon, ezen az évfordulón is alkalom nyílik arra, hogy visszapillantsunk *múltunkba*, áttekintsük *jelenünket*, és reménykedő tekintetünket a *jövendő* ismeretlen távlatába vessük. Talán nem hat majd tudománytalan formabontásnak, ha a kanonikus fennállásunk első 25 évét nem a múlthoz, hanem a *jelenhez* sorolom. Ennek egyik oka az, hogy az 1949. év olyan választóvonal, amely egész történelmi múltunkat kettéosztja. A másik ok pedig az, hogy nekünk, a ma élő magyar orthodoxoknak az 1949 óta eltelt negyedszázad olyan drága, annyira a szívünkhöz nőtt, hogy nehéz lenne azt nekünk a múlthoz sorolni. Nem is szólvá arról, hogy akik ennek a termékeny időszaknak az alkotói, munkásai voltak — elsősorban *Jonathán* atyánk, Kisinyov és Moldva érseke — Isten szerető kegyelméből *most is jelen vannak* közöttünk, úgyhogy a most lezáruló negyedszázadnyi *közelmúlt* szinte kézzel fogható *jelennek* tűnik előttünk.

Visszapillantás történelmi múltunkba

A „visszapillantás” kifejezést most szószerint kell vennünk, hiszen a rendelkezésre álló kevés idő nem teszi lehetővé egész történelmi múltunk behatóbb ismertetését, értékelését. Így tehát jóformán csak a *legkiemelkedőbb események* vázolására szorítkozom.

Az újabb történelmi kutatások kétséget kizáró módon megállapították, hogy az ősmagyarok *már a honfoglalás előtt* kapcsolatba léptek Bizánccal és a *keleti* kereszténységgel, s ezt a kapcsolatot a honfoglalás

után tovább mélyítette. Ha 1944-ben mások lettek volna a viszonyok, akkor kellett volna megünnepelnünk a Konstantinápolyi Patriarchátus első történelmileg bizonyítható magyarországi missziójának *millenniumát*. Ugyanis bizánci források szerint, Biborbanszületett Konstantin uralkodása idején, megközelítően 944-ben, két magyar főúr — *Bulcsú és Gyula* — Konstantinápolyban felvette a kereszténységet, s ez utóbbi magával hozta Bizáncból *Hierotheoszt*, a keresztény magyarok első missziós püspökét. Legyen tehát ez az alkalom egy kissé megkésett, de mégis kegyeletes megemlékezés ennek az eseménynek az *ezeréves* évfordulójáról is.

Minden adottság megvolt a X. században ahhoz, hogy az új hazájában letelepedett magyarság is a kereszténység *keleti* formáját vegye fel, miként a kelet-európai népek többsége. Azonban Árpád-házi királyainkat bizonyos *politikai megfontolások* arra készítették, hogy egyházpolitikájukban is mindinkább *Róma* felé orientálódjanak, s ennek nyomán egyre több *nyugati hittérítő* jött hazánkba. De a magyarság még *az 1054. évi egyházszakadás után sem szüntette meg kapcsolatait a keresztény kelettel*. Hogy csak *néhány példát* említek: az Árpád-dinasztia ismételten került házasság révén rokoni kapcsolatba a bizánci udvarral és más, orthodox hitű uralkodó családokkal; az akkori egyházi vonatkozású törvényeink még a keleti egyházi disziplinát tükrözik; a középkori magyar közjog legfőbb szimbólumának, a Szt. Koronának az alsó része bizánci császár ajándékaként került hazánkba a XI. században; orthodox kolostorok egészen a XIV. századig működtek hazánkban mint a keleti hithez ragaszkodó magyarság lelki központjai; és végül, a magyar népi nyelvhasználat az orthodoxokat mindmáig óhitűeknek nevezi, mintegy jelezve, hogy hajdanában a magyarság a keleti hitet követte.

Az Árpád-ház kihalása után az orthodoxok helyzete — szilárd egyházi szervezet hiányában — egyre nehezebbé vált. Így folyamatosan *beolvadtak a többségi római katholicizmusba*, az orthodoxiát pedig mindinkább az állandóan bevándorló és külön népi-nyelvi egységeket alkotó, *keleti hitű nemzetiségek* kezdték képviselni. Ez végülis oda vezetett, hogy hazánkban *az orthodoxia végképpen nemzetiségi ügyé* vált, teljesen kizárva annak gondolatát is, hogy magyar nemzetiségű, anyanyelvű és érzelmű ember orthodox hitű is lehet.

Ennek a téves nézetnek első élő cáfolataként jelentkeztek a XVII. századtól kezdve hazánkban letelepedő *görögök*. Ők ugyanis, kisebb lélekszámuknál fogva, valamint azért is, mert főleg városokban éltek, hamarosan *asszimilálódtak* és váltak nyelvükben és meggyőződésükben magyarokká. Anyagi függetlenséget biztosító vagyoni helyzetüknél fogva pedig elkerülték a római uniót, s egyben lehetőségük volt felvetni és különböző magyar nyelvű nyomtatott kiadványokban is pertraktálni az asszimilálódo nemzetiségi orthodoxok problémáját, bármilyen nemzetiségből váltak is ezek magyarokká.

Nem szándékozom részletesen ismertetni a magyarrá lett görög orthodoxok egész idevonatkozó munkásságát, csupán a szerzők, illetve kiadók nevét, valamint könyveik rövidített címét és kiadási évét sorolom fel, azzal a megjegyzéssel, hogy valamennyi ezt a nézetet juttatja kifejezésre: azoknak az orthodoxoknak, akik *csak magyarul* tudnak, *magyar nyelvű imakönyvekre, katekizmusokra és más vallásos könyvekre van szükségük*, mert máskülönben nincs módjuk orthodox hitéletre. A szóbanlevő kiadványok tehát a következők:

Miskolczi István: „Igaz vallástétele a Napkeleti Közönséges Ekklesiának” (1791); Karapács Demeter: Imádságos Könyvetske” (1795); Georgievits Aaron: „Kis Katekizmus” (1801); Stériady Theodor: „Evangéliumok és Epistolák, valamint a Bóldogságos Szűz Máriának és némelly szenteknek élete” (1802); Popovics János: „Orthodox hitvallók Imakönyve” (1861). Ez utóbbi szerzótől még számos liturgikus fordítás maradt fenn kéziratban.

Amikor a magyar országgyűlés 1868-ban tárgyalta a külön szerb és külön román egyházi szervezet létrehozásáról szóló törvényjavaslatot, a hazai görög egyházközségek — amelyek kánonilag szintén az említett nemzetiségek püspökeihez tartoztak —, petícióval fordultak a képviselőházhoz, autonómiát kérve maguknak is, azon a címen, hogy ők „mint e hon szülöttei, vagy honosított polgárai, valóságos magyarok”.

Az országgyűlés meglehetősen hosszú vita után megadta ezeknek a magyarságukat hangoztató görögöknek is a kért autonómiát, hozzáillesztve a már megszavazott 1868: IX. tc.-hez a 9. §-t, amely kimondja: „A görögkeleti vallás se nem szerb, se nem román ajkú hívei ezentúl is meghagyatnak mindazon jogaikban, amelyeket egyházközségi és iskolai ügyeik önálló intézésében, szertartási nyelvük szabad használatában, mint szintén egyházközségi vagyoniuk és alapítványaik kezelésében eddig gyakoroltak.”

A szertartási nyelv szabad használatára vonatkozó rendelkezést akkor még úgy értelmezték, hogy az csakis a görög lehet. Holott pedig az érdekelt egyházközségeket csak az menthette volna meg a további lemorzsolódástól, ha már akkor vezethették volna be a magyar nyelvet a liturgiába. Erre azonban akkor még jóformán senki sem gondolt, jóllehet kéziratban már megvolt Popovics János több liturgikus fordítása. Így tehát a magukat magyarnak tartó, — de törvényileg „se nem szerb, se nem román”-nak titulált —, görög eredetű orthodoxok templomaiban a szertartási nyelv továbbra is a görög maradt (illetve, görögül tudó pap és kántor híján, az ószláv, vagy a román), amiből a hívek semmit sem értek.

Nem kétséges, hogy hitéleti lehetőségek szempontjából, az összes hazai orthodoxok közül a görög és más származású, de már magyar ajkú hívek voltak a legkedvezőtlenebb helyzetben. Törvényszerű volt tehát, hogy lélekszámuk állandóan csökkent, olyan mértékben, hogy egyes egyházközségeik — „autonómiájuk” ellenére is — teljesen kihaltak, még mielőtt templomaikban egyetlen magyar nyelvű szertartás vagy imádság elhangozhatott volna.

A hazai orthodoxiának a XVIII. századtól kezdődő magyarosodási tendenciáival azért tartottam szükségesnek valamivel részletesebben foglalkozni, mivel a későbbiek során a magyar nyelvű orthodoxiát gyakran érte az a vád, hogy minden történelmi tradíciót nélkülöz, s a maga egészében kizárólag a Trianon utáni Magyarország irredentacionalista légkörének a szüleménye. Az objektív valóság ezzel szemben tehát az, hogy — nem számítva a középkort — a magyar nyelvű orthodoxia Trianon idején már közel másfél évszázados múltra tekinthetett vissza, csak éppen a teljes kibontakozáshoz nem voltak meg a szükséges előfeltételek. Amikor azután az első világháború után megkisebbedett területű országban az egész orthodoxia úgyszólván szóróvanná zsugorodott, akkor szűnt meg azon belül a magyar ajkúak addigi nyomasztó minoritása. Ez egyben azt is jelentette, hogy a magyar nyelvű orthodoxiát már nem lehetett továbbra is „nem észrevenni”.

A magyar istentiszteleti nyelv bevezetéséhez azonban a két világháború között sem voltak meg a megfelelő kánoni és egyházpolitikai előfeltételek.

Ha tehát a dolog nem ment kanonikus úton, legálisan, meg kellett oldani a *kanonikus út megkerülésével*, „illegálisan”. Így alakult meg a 20-as évek végén három magyar szertartási nyelvű egyházközség. Ezek nem tudtak kimutatni *semmilyen kánoni kapcsolatot* valamilyen orthodox egyházi főhatósággal, bár egyoldalúan a Konstantinápolyi Patriarchátushoz tartozóknak tekintették magukat. Rajtuk kívül 1931-ben *valamennyi görög alapítású* egyházközség is kimondta magyar jellegét, híven 1868. évi elődeik intenciójához, de a görög szertartási nyelv megtartása mellett. A két csoport között — jöllehet az utóbbi is Konstantinápolyhoz igyekezett tartani magát — *semmilyen kapcsolat nem volt*.

Talán nem fölösleges hangsúlyoznom, hogy a magyar orthodoxia ún. „illegálitása” *nem a magyar szertartási nyelv* használatában állt, hanem abban, hogy *kánoni főhatóság nélkül* működött. A kettő azonban összefügg egymással. Ugyanis azért működött kánoni főhatóság nélkül, mivel nem akadt olyan orthodox főpap, aki a magyar istentiszteleti nyelv használatához hozzájárult volna. Holott pedig sem az orthodox kánonjog, sem a keleti liturgikus gyakorlat *nem ismeri a „liturgikus nyelv” fogalmát*, sem az egyes nyelvek „kanonizálási” eljárását, hanem természetszerűnek tartja *valamennyi emberi nyelv istentiszteleti alkalmasságát*. Egyháztörténetünk ezért elenyészően kevés olyan szélsőséges esetet ismer, amikor valamely nyelv szertartási használatának engedélyezése körül viták, nehézségek, harcok keletkeztek volna. Egy ilyen extrém eset a miénk. Még egyszer tehát: a magyar szertartási nyelv bevezetésének nem elvi, kánoni, vagy liturgikus-gyakorlati, hanem kizárólag *nemzetiségi-politikai* akadályai voltak. *Ezért szorult a magyar istentiszteleti nyelvet igénylő orthodoxia Magyarországon illegalitásba*.

A magyar kormány 1941-ben kísérletet tett a magyar orthodoxia kánoni helyzetének rendezésére. Ez a kísérlete kudarcba fulladt, nem utolsó sorban azért, mert számításba vette a háború idején Magyarországhoz *ideiglenesen visszacsatolt területek* orthodox egyházait is. Így tehát a *felszabadulás után* a magyar orthodoxia ugyanabba az állapotba került vissza, amelyben a második világháború előtt is volt: *a kánoni bizonytalanság, illetve az illegalitás* állapotába.

A felszabadulás után, amikor annyi mindent kellett helyreállítani, újraképezni, rehabilitálni, nem várható sokáig a *magyar orthodoxia kánoni helyzetének rendezése* sem. Maguk a magyar orthodoxok *három irányban* is próbálkoztak ezzel: a *Konstantinápolyi Patriarchátus*, a *Budai Szerb Püspökség* és a *Moszkvai Patriarchátus* vonalán. Hozzá kell tennem, hogy a felszabadulás utáni demokratikus magyar kormány mind a három irányban folyó tárgyalásokat *egyaránt támogatta*, mivel az volt az eltökélt szándéka, hogy egyszer s mindenkorra véget vessen a hazai orthodoxián belül már állandósulni látszó zűrzavaroknak.

Pár éven belül bebizonyosodott, hogy a három út közül az *első kettő járhatatlan*, onnan a magyar szertartási nyelvű orthodoxia „legalizálását” nem lehetett várni. Ezzel szemben biztatóan alakultak a *Moszkvai Patriarchátussal* folyó tárgyalások, amelyek közel négy évet vettek igénybe. Ez azonban — mint előljáróban mondtam — már a *jelenhez tartozik*.

A jelen áttekintése

Az első kapcsolatfelvétel után, a *Moszkvai Patriarchátus* először 1946-ban, majd azután 1948-ban *Nesztor* munkácsi (később kurszki) püspököt küldte ki Magyarországra, tájékozódás, személyes tárgyalások és jelentéstétel végett. Közben a magyar orthodoxia belső életében *egyre aggasztóbb tünetek* kezdtek mutatkozni. Nem sokkal *Nesztor* püspök második látogatása előtt. Budapesten már illegális „püspök-választó zsinatra” került sor, amelynek egy önjelöltet kellett volna puccs-szerűen püspökké választani, de amely végül is szerencsére sikertelenül végződött. Másfelől pedig a görög alapítású egyházközségek egyes világi vezetői — az egyházrendezési tárgyalások sikertelensége miatti elkeseredésükben — már a római unió irányában kezdtek puhatolózni.

Ennek a zűrzavarnak vetett véget az áldott emlékü *Alexij*, Moszkva és egész Oroszország patriarchája, amikor a *kánoni főhatóság nélküli magyar orthodox egyházközségeket* — azok ismételt kérésére, amelyet a magyar kormány is nyomatékosan támogatott —, *joghatósága alá fogadta*. Ugyanakkor esperes-adminisztrátort is delegált Magyarországra az említett egyházközségek élére *Kopolovics Iván* protoierej személyében, akit ma mint *Jonathán* érseket tisztelhetünk körünkben. Az erről szóló 1949. november 11-i *szinódusi határozatból*, valamint a későbbi patriarchai instrukciókból kitűnik, hogy a Patriarchátus *kizárólag* csak azokat az egyházközségeket volt hajlandó joghatósága alá fogadni, amelyek azt kifejezetten kérték és amelyeknek más egyházi főhatóságuk nem volt, illetve, amelyek hosszú ideje nélkülözték a lelkipásztori gondoskodást. Ezekről is csak *megengedő* formában mondta ki a határozat, hogy *beléphetnek* a felállítandó *Esperesség* kötelékébe. Hogy ezek a megkötések milyen komolyak voltak, a gyakorlatban is bebizonyosodott a későbbiek folyamán, mert utoljára a szinódusi határozat után hét évvel csatlakozott még egy egyházközség önként az *Esperességhez*.

A szinódusi határozatot követően, 1949. november 15-én, *Alexij* patriarcha jóváhagyta a joghatósága alá kerülő egyházközségek számára feállítandó *Ideiglenes Főhatóság szervezeti szabályzatát*. Ez meghatározza a magyar orthodox egyházközségek (valamint a budapesti orosz egyházközség) kánoni kapcsolatát a Moszkvai Patriarchátushoz, valamint az esperes-adminisztrátor jogait és kötelességeit, majd 7. §-ában kimondja azt, amire a magyar ajkú orthodoxok oly régóta áhítoztak, de aminek egyházfői engedélyezését soha és sehol nem tudták elérni: „Az összes istentiszteletek és szertartások *magyar nyelven* végzendők.” Hogy milyen felmérhetetlen ennek a §-nak a jelentősége, aligha kell az eddig elmondottak után külön is fejtegetnem.

Amikor tehát 1949. november 29-én *Kopolovics Iván* protoierej megérkezett hazánkba, két felbecsülhetetlen értékű ajándékot hozott magával a Moszkvai Patriarchátustól a magyar orthodoxoknak: a *kánoni juriszdikciót* és a *magyar istentiszteleti nyelv* jogát. Mindkettőt *expressis verbis*, nem pedig valamilyen kényszerűségszülte tolerancia megnyilvánulásaként.

Az első kanonikus *Magyar Orthodox Esperesség* szervezése azzal kezdődött meg, hogy az esperes-adminisztrátor előterjesztése alapján a Moszkvai Patriarchátus 1950-ben, taxative felsorolva, hét egyházközséget fogadott ténylegesen és véglegesen a joghatósága alá. Ugyanabban az évben megalakult még egy ideiglenes jellegű orosz egyházközség,

amely később, híveinek repatriálása folytán megszűnt. 1953-ban további két magyar egyházközség kérte felvételét az Esperesség kötelékébe, s végül 1956-ban még egy csatlakozott hozzá. A budapesti görög és magyar alapítású egyházközség — lévén csak az előbbinek temploma — 1955-ben egyesült.

Kopolovics Iván esperes-adminisztrátor nevéhez fűződik továbbá a magyar orthodox papság létszámának emelése, valamint teológiai és gyakorlati továbbképzése, a templomok felszerelésének kiegészítése, az *Egyházi Krónika* c. folyóirat 1952-ben történt elindítása, az első magyar orthodox liturgiafordítás *revideálási munkájának* megszervezése és levezetése, valamint az *Imakönyv* megszerkesztése. Legnagyobb eredmények talán mégis az tekintendő, hogy közel öt esztendei esperes-adminisztrátori szolgálata alatt *tekinthetlyt szerzett a múltban annyiszor diszkreditált és megalázott magyar orthodoxiának.*

A szervezési munka nehezének elvégzése után, *Koplovics Iván* protoierej 1954-ben felmentését kérte az esperes-adminisztrátori szolgálata alól. Előterjesztésére ugyanakkor *Alexij* patriarcha méltatlanságot szentelte fel és nevezte ki esperes-adminisztrátorrá.

Az azóta eltelt kerek két évtized alatt igyekeztem legjobb tudásom szerint és szerény képességeimhez mérten tovább folytatni a *Koplovics Iván* protoierej által megkezdett munkát. Ennek során az egykori Ideiglenes Főhatóság — mint állandósult intézmény — a *Magyar Orthodox Adminisztratúra* nevet vette fel. Az Esperesség papsága megtisztult az erre a szolgálatra alkalmatlan elemektől. Elkészültek és a Moszkvai Patriarchátus kánoni engedélyével nyomtatásba is megjelentek az *összes szükséges liturgikus könyvek.* A magyar liturgikus nyelv legális használatának az lett az első kézzelfogható eredménye, hogy *megszűnt a magyar orthodoxia lemorzsolódása,* amely még pár évtizeddel ezelőtt teljes kihalással fenyegette. A magyar orthodoxia számos *külföldi összorthodox ünnepségen és konferencián* képviseltette magát, s úgyszintén részt vett *Pimen,* Moszkva és egész Oroszország patriarchájának 1971-ben történt megválasztásán. Közvetlen előjárója, *Nikodim* metropolita, majd *Juvenálj* metropolita atyai gondoskodása folytán, megoldódott a *lelkészképzés* kérdése: papjelöltjeink mint ösztöndíjasok a Leningrádi Teológiai Akadémián tanultak és tanulnak. Ugyancsak *Nikodim* és *Juvenálj* metropolitáknak köszönhető, hogy az utóbbi években budapesti és vidéki templomainkban is gyakoribbá váltak a *főpapi liturgiák.* Ennek a jubileumi ünnepségnek a bevezetéseként, ez év októberében hét tagú *magyar orthodox zarándokcsoport* vett részt a zágorszki Szent Háromság Lavrában tartott Radonyezi Szt. Szergij ünnepén. *Juvenálj* metropolita áldásával és engedélyével egy Leningrádban végzett teológusunk további tanulmányokat folytat *Athénben,* a Görögországi Orthodox Egyház ösztöndíjasaként. A Moszkvai Patriarhátus kánoni oltalma alatt tehát, a magyar orthodoxia elérte azt, hogy *az orthodox világban mindenütt legális egyházi szervezetként* tartják nyilván.

A Magyar Orthodox Esperesség jelenleg *9 egyházközségből* áll, ezek között van egy *ósláv szertartási nyelvű orosz,* kettő pedig *filia.* Meg kell jegyeznem továbbá, hogy a hazai görög orthodoxok lelki gondozását is Esperességünk látja el, kívánság és lehetőség szerint görög nyelven. Ezt annak dokumentálására hozom fel, hogy a Magyar Orthodox Esperesség, magyar jellege ellenére, *nem zárkózik szűk nemzeti korlátok közé,* hanem kitárulkozik az egész orthodox világ felé.

A magyar szertartási nyelv segítségével az orthodoxia hazánkban is megkezdte *ökumenikus* szolgálatát, különösen amióta a Magyar Orthodox Esperesség 1962-ben tagja lett a *Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának*. Ezt a munkáját Esperességünk az *egész hazai orthodoxia nevében és helyett* látja el, éppúgy, mint a *Keresztény Békekonferencián* belül kezdettől fogva végzett tevékenységét. Ez utóbbi folyamán ismételten vállalt és ezután is mindig kész vállalni messze-menő erkölcsi és anyagi szolidaritást a háború megpróbáltatásainak kitétt, elnyomott, éhező népekkel mindenütt a világon.

Ismeretes, hogy 1948-ban jöttek létre hazánkban az *állam és az egyházak közti egyezmények*, amelyek mindmáig sikeresen szabályozzák kettőjük kapcsolatát. Az eddigi elmondottakból viszont kitűnik, hogy 1948-ban a hazai Orthodox Egyház *nem volt abban a helyzetben*, hogy ilyen egyezményt *formálisan* is megköthetett volna. Népi demokratikus államunk nagylelkű jóindulatára vall, hogy Egyházunkat — nemcsak a magyar, hanem az *egész hazai Orthodox Egyházat* — mégis olyan elbírálás alá veszi, *mintha az egyezményt ténylegesen aláírta volna*. De nem ez az egyetlen jele annak, hogy Népi Államunk az Orthodox Egyházat — s azon belül a magyar orthodoxiát is — lélekszámától függetlenül, *egyenjogúnak és egyenrangúnak* tekinti valamennyi hazai egyházzal és vallásfelekezettel. A hazai társadalmi és közélet területén nincs egyetlen olyan pont sem, ahol az orthodoxia a többi egyházzal és vallásfelekezettel szemben bármilyen hátrányban volna. Ugyanúgy élvezi a *teljes vallásszabadságot*, valamint az *állam erkölcsi és anyagi támogatását*, van saját *sajtóorgánuma*, *könyveket* ad ki, *istentiszteleteit rádióközvetítések* sugározzák szerte a világba, kapcsolatokat tart fenn a világnak úgyszólván valamennyi orthodox egyházával, és így tovább. *A Hazafias Népfront politikájának aktív támogatásával* a magyar orthodoxia erejéhez mérten hathatósan elősegíti azt a mélyreható *társadalomformáló folyamatot*, amely 1945-ben az ország felszabadulásával kezdődött meg, és amely a szocializmus teljes felépítéséhez vezet. *A Országos Béketanács* munkájában való részvételével pedig — amely szervezetnek közel egy évtizede vagyok személyszerint is tagja —, szolgálatot tesz nemcsak hazánk egész népének, hanem a békét akaró és a békéért és nemzetközi együttműködésért harcoló és dolgozó egész emberiségnek egyaránt.

Betekintés a jövő távlataiba

Befejezve ezzel a magyar orthodoxia jelenének rövid áttekintését, megpróbálók — amennyire emberileg lehetséges — pillantást vetni a *jövőbe* is. Nem az ismeretlen jövőendő kikémlésére, vagy megjósolására gondolok, hiszen a jövőendő Isten kezében van, s az ember számára kifürkészhetetlen. Hanem csupán azokat a *gondolatokat, teendőket* szeretném röviden vázolni, amelyek a magyar orthodoxia *jelenéből önként és természetszerűen adódnak*.

Ezek között első helyen kell kiemelnem *hazánk felszabadulásának közelgő 30. évfordulóját*, amelynek méltó megünneplésére az ország egész népe készül, helyi ünnepekkel követve nyomon a felszabadulási harcok hosszan tartó és mérhetetlen véráldozattal járó útját. A felszabadulás három évtizedes jubileumát természetesen a hazai egyházak is megünnepelni készülnek, köztük a *Magyar Orthodox Esperesség* is, hálával emlékezve meg azokról a hősokról, akiknek népünk a sza-

badságát köszönheti. De ezen felül a magyar orthodoxoknak arra is kell gondolniok, hogy hazánk felszabadulása volt a *legfontosabb előfeltétele* annak, hogy templomaikban *történelmünk során talán először joguk legyen* olyan nyelven istentiszteletet tartani, imádkozni, énekelni, amely nyelvet ők maguk is értenek.

A magyar orthodoxia másik feladata, elkötelezettsége az, hogy hazánk társadalmán belül a jövőben is következetesen *azt az utat kövesse, amelyen eddig is járt*. Sőt — ha lehet — az eddiginél még *aktívabban* vegye ki a részét minden olyan közös munkából, amely hazánk össznépi javát szolgálja.

Ami a magyar orthodoxia *egyházközi* kapcsolatait, feladatait illeti, mindenek előtt az a tudat vezesse, hogy most már nem gazdátlan válási csoportosulást alkot, mint negyed századdal ezelőtt, hanem *szerves része a Moszkvai Patriarchátusnak*, amelynek határtalan szeretetét, gondoskodását, oltalmát és korlátlan bizalmát élvezi. Erre a szeretetre és bizalomra pedig *méltónak* kell lennie.

De része a magyar orthodoxia a *közel 200 milliós egyetemes orthodoxiának* is. Ezen belül pedig nemcsak hazánkban, hanem mindenütt a világon, ahol *magyarul beszélő és érző orthodoxok* élnek — s ezek lélekszáma a legóvatosabb számítások szerint is messze meghaladja az egész hazai orthodoxiáét, valamennyi nemzetiségét beleértve — *a mi Esperességünket tekintik lelki központjuknak*, amelytől példamutatást, irányítást, sajtót, könyveket várnak el. Ezt a felelősség teljes feladatát a Magyar Orthodox Esperesség kész a jövőben még fokozottabb mértékben vállalni és teljesíteni. Mert testvéri segítőkészséggel akarja meghálálni azt a mérhetetlen erkölcsi segítséget, amelyet 1949-ben kapott és azóta is szüntelenül kap.

Ha ünnepi beszédemet a Szentírás igéivel kezdtem, hadd fejezzem be egyik legnagyobb egyházatyánk, *Aranyászjú Szt. János* egyik kedvelt mondásával: „*Dicsőség legyen Istennek mindenért. Amen.*”

D. Dr. Berki Feriz

(Elhangzott a Magyar Orthodox Esperesség 1974. november 23-án tartott jubileumi közgyűlésén.)

Halottunk

Beyer Pál 1909 – 1974

Beyer Pál Kőszegen, 1909. július 28-án született. Apai és anyai nagyszülők vonalán egyaránt papi család leszármazottja. A gimnáziumi érettségét Kőszegen szerezte, teológiai tanulmányát a soproni teológiai fakultáson folytatta. Erlangeni tanulmányi esztendő után 1932. október 23-án Kőszegen avatta lelkésszé 4 társával együtt D. Kapi Béla püspök. Segédlelkészi szolgálatát Ágfalván kezdte, majd Szentgotthárdon és Somogydöröskén teljesített helyettes lelkészi szolgálatot. Finnországi tanulmányait 1935–36 tanévben folytatta. Ezután ismét segédlelkészi beosztásban szolgált Sopronban és Kőszegen.

Az ágfalvai gyülekezet 1939-ben hívta meg lelkészül, ahol szerény és jó szívű magatartása közismertté vált. Négy esztendő múlva, 1942-ben a soproni gyülekezet hívta meg Budaker Oszkár felszabadult lelkészi állására. Beköszöntő igehirdetésének texusa 1 Kor 2,1–2.

Alig hogy megkezdte soproni szolgálatát, súlyos influenza érte, mely kihatással volt tüdejére és később szívére is, és leterhelte életét és munkásságát. De Beyer Pál megfogyatkozott erejével is örömmel végezte szolgálatát, szerény és áldozatos magatartásával megnyerte a gyülekezet tagjainak szívét. — 1965 szeptemberétől 10 hónapon át ideggyulladással feküdt kórházban. Ekkor lépett vissza igazgatólelkészi megbízatásától. Hosszú gyógykezelés után Isten kegyelme újra visszaadta őt gyülekezetének, de ettől az időtől fogva nemegyszer úgy beszélt önmagáról, hogy ő a gyülekezet „öreg, beteg papja” —, mégis sokakat megtévesztett fiatalos megjelenésével és lendülettel végzett munkájával.

Így ismertük mi őt. Így ismerték és szerették őt sokan a mai lelkészek sorából, akik teológus korukban jutottak vele, a fiatal soproni lelkésszel baráti kapcsolatba.

Így állt ő helyt beköszöntő igehirdetése szerint mindenkor hűségesen, imádkozó lélekkel és áldozatos szeretettel. Így osztotta meg lemondó, segítő készséggel pénzét és kenyerét a szegényekkel. Közvetlenségével sokak szívét, fiatalokét és öregeket is megnyerte. Szüntelenül azon fáradozott, hogy a gyülekezet tagjai kivétel nélkül templomos életű emberekké váljanak, hogy valamennyien imádkozó szívvel, Isten iránti engedelmisséggel járják az élet útját.

Beyer Pál november 26-án lelkész hivatali szolgálatból dőlt ki. Agyvérzés érte. Gyógyulást nagymérvű szívbaja miatt többé nem talált. Betegsége előtt a gyülekezeti épületek rendezése miatt a költözködés feladata várt reá, de közben Isten 1974. november 28-án csendesen haza szólította.

Halálhíre nagy szomorúságot jelentett gyülekezetben és városban. Mindenki tudta, hogy Beyer Pálban hűséges szívű, szerény, áldozatos lelkiületű lelkipásztor búcsúzik a földi gyülekezettől.

Egyik volt tanítványa csendes vallomásként írta levelében: „Beyer Pál élete, lénye felejthetetlen számomra. Benne egészen közel volt az a szeretet, mely valóban győzelmes. Sokan megérezték, hogy az ő szívének egyik fele, egész lényének egyik fele, egyik keze mindig Istenbe kapaszkodott — a másik fele az Isten gyermekei felé.”

Mi lelkésztársak a soproni gyülekezettel együtt is ezt valljuk róla. Ő nemcsak hirdette, hanem valóban élte is Pál apostol igei vallomását: „Semmivel sem gondolok, még az én életem sem drága, csakhogy elvégezhessem az én futásomat örömmel és azt a szolgálatot, amelyet vettem az Úr Jézus Krisztustól.”

Rusznják Ferenc

Az igehirdető műhelye

HÚSVÉT UTÁN 6. VASÁRNAP

Jn 15,26—16,4

Megígért segítség

Milyen sok a segítségre szoruló ember! Balesetnél, közlekedésben, munkahelyen, betegség beköszöntekor, öregségben, magányban, tanácsatlanság idején, rosszakarók szorongatásai közepette vagy igazságtalanságtól szenvedők: egyesek vagy népcsoportok, fajok, népek esetében! Éhezők is kiáltanak segítségért, természeti katasztrófák sújtottai vagy háborús tűzfészkek gyújtópontjában élők.

A nehéz, segítségre szoruló helyzetekben sokszor már a segítség ígérete is enyhít. Ha van, aki megígéri: telefonálok orvosért, mentőért — megnyugtató. Járványban szenvedő ország kapja a Vöröskereszt központjának értesítését: rövid időn belül küldünk elegendő mennyiségű oltóanyagot, ez önmagában is reményt keltő. A bajba jutott hajós SOS jelét, ha veszik valahol, felcsillannak a szemek, a bányába szorultak, ha kutató kopogásokat hallanak, ismét bizakodni kezdenek. A megérkezett segítség pedig nemegyszer magát az életet jelenti. A megígért és betartott segítségnek sok szép példájával találkozunk napjainkban kis- és világméretekben egyaránt!

Jézus az „árván maradt” tanítványoknak segítséget ígér a Vigasztaló személyében. Korábban is megígérte ezt: „nem hagyalak titeket árvakul”. Az ígér itt, Aki maga is beteljesedett, testet öltött ígéret volt. A Vigasztaló úgy fog segíteni, hogy

1. *folytatja az Atyáról és a Fiúról való kinyilatkoztatást.* Ez ugyanis nem szűnik meg Jézus halála és földről való eltávozása után sem. Egyrészt úgy folytatja, hogy szüntelenül emlékezetükbe idézi, meg-eleveníti mindazt, amit Jézus mondott Istenről, hogy ti. Ő szerető Atya és amit mondott magáról: ki ő, ki küldte, miért jött, mit tett az emberért, az emberiségért, az egész világért. Mindez nem volt természetes, nem az emberi értelem vagy érzelem korokon át való fejlődésének az eredménye, hanem az „idők teljességében” „kivülről jött” ajándék. Ezt az örömhírt, ennek „melegen tartását” segíti majd a tanítványok, az egyház életében! Másrészt úgy folytatja, hogy egyre többet mutat meg az Isten szeretetének mélységéből, magasságából és széleségéből. Bizonyos vagyok benne, hogy mélyebb, teljesebb ma az Istenképünk, a Jézus ismeretünk, mint volt a kezdeti időkben. Ha le is kell számítanunk azt a sok zsákutcát és ferde vágányt, amire pl. csak a Jézus kutatás is jutott, úgy igaz mégis, hogy a teológia tudománya Isten lelkének a segítségével gazdagította és gazdagítja ma is a Jézus személyének, életének és művének jobb, mélyebb megismerését. A Lélek mindenkori feladatunkká is teszi ezt. De melyikünk vagy melyik egyháztest mondhatja: én már teljesen ismerem az Isten szeretetének vagy akár a Szentháromságnak a titkát! „Tükör által” mi mindig csak homályosan látunk! Ezért csak el ne bízunk magunkat!

2. *Úgy áll mellénk a Vigasztaló, hogy segít a bizonyágtétel továbbadásában.* Mennybemenetelekor parancsot kaptak a tanítványok: rájuk bízta az örömhír, az evangélium továbbadását: tegyetek tanítvánnyá minden népet! Emberi erőt meghaladó ennek a testamentumnak a végrehajtása! Úgy segít majd, hogy

a) alkalmassá teszi a tanítványt. Amíg ez a segítség meg nem érkezett, inkább csak félték, nem mertek nyilvánosságra lépni, viszont úgy olvassuk róluk, hogy egy szívvel-lélekkel állhatatosan imádkoztak. Talán éppen a szoltár szavaival: „Exaudi Domine!” Hallgass meg Uram bennünket és teljesítsd ígéretedet, mert e nélkül nagyon gyengék, gyávák és erőtlenek vagyunk. — Az Egyház szolgálatához is szüntelen szükség van a Lélek segítésére. Jó ezért — és soha ne szűnjünk meg — egy szívvel-lélekkel könyörögni istentiszteleteinken vagy egyéni Isten elé járulásunk idején! Isten Lelke által teszi alkalmassá az egyházat arra, hogy „tisztán tudja fújni a kürtöt”, hogy jól, építő módon tudjon megfelelni küldetésének, hogy felelősen tudja betölteni helyét úgy, hogy Istennek is tetszésére és dicsőségére legyen! Ígéret van erre a segítésre. Jézust szaván foghatjuk!

b) elkészíti a „terepet”. Az ige hirdetés mindig esemény: történik valami. „Az én igém nem tér vissza hozzám üresen”, „a hit hallásból van, a hallás pedig Isten ígéje által. Isten ígéje erő, dinamit. A Lélek munkája, segítése, hogy a hallgatóban elkészíti a „terepet”, hogy az emberi bizonyágtételt hitelesnek, Isten szavának, személyre címzett-ként tudja elfogadni. Segít úgy, amint azt a harmadik hitágazat lutheri magyarázata oly szépen és tömören foglalja össze. Azután elkészíti a terepet úgy is, hogy útközben segít észre venni azokat a jó cselekedeteket, amelyek várnak ránk. Amolyan samaritanusi lelkiületre serkent: vegyük észre a „világ országútján” heverő bajokat s ami tőlünk telik, azt tegyük meg!

3. *Jézus — miközben ezt a segítséget ígéri — józanságra int.* Ne áltassa magát senki Ez a küldetés és szolgálat ugyan nagyon szép — hiszen Isten embert-világot mentő szeretetét kell hirdetni, s ennek következtében jószolgálati ügyekben kell serénykedni — de még sem könnyű. Nem mindig kell a szeretet, a jószolgálat, a világosság. Békeköveteket, ha úgy tetszik parlamentereket vagy az emberiség jobb sorsán fáradozókat is tettek már el láb alól. A sötétség kivetette magából, mert útban voltak. Pl. Martin Luther King. Az egyháztörténet lapjai is sok ismeretlen és ismerős nevet őriznek, akiket maga az egyház némitott el vagy olyanok, akiknek bizonyágtételét az életet oltalmazó, szerető és védő Istenről a fasizmus embertelen pusztítása közben 30 évvel ezelőtt sem tudtak elviselni. Korunk talán két legismertebb neve, illetve emléke: Bonhoeffer és Paul Schneider beszélnek erről. Isten minden időben az Atyától küldött Lelket ígéri segítségül.

Szabad kérnünk ma is: tartsa elevenen közöttünk az Atyáról és Fiúról történt kinyilatkoztatást, segítsen a ránk bízott bizonyágtétel továbbadásában. Nagy szükségünk van erre a több irányú segítésre, úgy mint a bajbajutottaknak a segítségre, de azért, hogy mi is tudjunk küldetésünkhöz méltóan segíteni bajbajutottakon, bajokon ott; ahol éppen szükséges!

Labossa Lajos

PÜNKÖSD ÜNNEPE

Csel 2,1—13

Krisztus jelenléte a Szentlélek munkájában

Ami pünkösdkor történt, az nem emberi mű, hanem a teremtő és megváltó Isten munkája. Az egyház a halottak egyesülete lenne — vagy már egyáltalán nem létezne, ha a Szentlélek ereje nem tartaná. A Szentlélek teremt hitet és egyházat. Az egyház nem valami emberi alapítvány. Az egyház és benne a hívő ember Isten teremtése. Az aratási hálaadó ünnepen (3 Móz 23,21), amelyen a tanítványok is résztvettek különösen is hangsúlyt kapott Izrael népének a teremtő Istenhez tartozása. A hit, a gyülekezet és az egyház keletkezése a Szentlélek által történelmünkben cselekvő Jézus Krisztus tette, aki mint megdicsőült Úr tér és idő feletti hatalommal működik tovább és folytatja életművét. A gyülekezet és a hit létrejött a Szentlélek által éppen olyan csoda, mint a teremtés csodája. A Szentlélek munkája az egész világot átfogó isteni tett, ahogyan a teremtés munkája is az egész világra kiterjed.

A Szentlélek által a megdicsőült Úr maradt közel népéhez. Pünkösdkor beteljesedett a prófétai ígért. Jézus Krisztus által megígért és elküldött Szentlélek történelmi valóság. A Szentlélek a feltámadott Jézusnak a történelemben való jelenlétéről tanúskodik. Hatalmáról, amelyik a bezárkózó tanítványokat nyitottá teszi az emberek, a világ felé. Nemcsak saját népük, hanem a népek felé. Az önmentés gondolatával bajlódó tanítványokat Krisztus világot átfogó, üdvözítő szeretetéről tanúskodókká teszi. Szűkkeblű vallásoskodókat minden ember javát munkálóvá.

A Szentlélek által a történelemben jelenlevő Krisztus hirdetteti ígét. Minden karácsonyi, nagypénteki, húsvéti igehirdetés, de minden egyes prédikáció is erőtelen és értelmetlen lenne a Szentlélek munkája nélkül. Olyan lenne, mint a legpompásabb autó benzin nélkül. Legtökéletesebb ember élet nélkül. A Szentlélek arról tanúskodik, hogy Isten közelvaló, Lelke által bennünk lakozó Úr. Isten Isten ő, aki nemcsak a testté lett Igében vállalt egykor sorsközösséget az emberekkel, hanem Szentlelke által ma is szeretetének közösségébe vár és zár minden fajú, nyelvű és nemű embert.

Isten szava, amely tűzben, villámlások és mennydörgések közben hangzott Mózeshez, az most a Szentlélek munkája nyomán a Krisztustól már hallott halk és szelíd hangban hangzik — nemcsak egy emberhez —, *minden embernek.* A Lélek arról tesz bizonyosságot, hogy a testté lett Ige továbbra is a hirdetett és meghallgatott ige által lakozik közöttünk és bennünk. Erejével és hatalmával megragad. Az első pünkösd kibeszélhetetlen és megmagyarázhatatlan csodálatos jelenségein túl tulajdonképpen igénk a legnagyobb csodát állítja elénk: Az evangélium hirdetése nyomán létrejött és létrejön, s az idők végéig létre fog jönni Isten népe.

Az egyház története a Szentléleknek a történelemben elkezdődő munkájával kezdődik. A Szentlélek kitöltte nem egyszeri történet, hanem Istennek a történelemben végzett folyamatos cselekvése. Ma is a Szentlélek vezet hitre, megvilágosít és Jézus Krisztusnál megtart.

Pünkösd az egyház világtávlatú voltát teszi nyilvánvalóvá. Ahol a Szentlélek munkálkodik, ott nem lehet faji megkülönböztetés. — S ha

volt és van, s ahol volt és van, ott nem a Szentlélek által megvilágosított és vezetett emberek alkotják a gyülekezet közösségét. — A Szentlélek megszabadít a gőgös, hamis elítéletektől és felszabadít a bizalomra és reménységre minden ember felől. Felszabadít a szolgálatra minden emberért. Együttmunkálódásra minden emberrel a felebarát javára és boldogságára.

A Szentlélek vezet el igaz megtérésre, újjászületésre és új felismerésre. A Szentlélek legyőzi a velünk született önző egyéni és kollektív egoizmusunkat. Elvezet arra a felismerésre, hogy a Krisztus indulatával meghatározott hitnek és szeretetnek a mi világunkban, a jelen feladatai között kell tevékenykedni. Nem enged közömbösnek maradni a felebaráttal szemben. A Máté 25. fejezete az egyik kritériuma annak, hogy valóban a Szentlélek munkálkodik-e gyülekezetben, egyházban. Az a keresztyénség, amelyik *csak beszél* Isten szeretetéről, de a mindennapi életben, a társadalomban, a népünk között és a világban életén és munkáján keresztül nem nyilvánul meg Isten világot megtartó szeretete, annak a gyülekezetnek, keresztyénségnek az életét még nem járta át a Szentlélek, Aki mindig szeretve szolgálni tanít.

A Szentlélek által munkálkodó Krisztus a világhoz küld szolgálni. Nem értjük meg azt az egyházat, Isten népét, amelyik Jeruzsálemben az első pünkösöd alkalmával — s utána századokon keresztül újra meg újra — támadt, ha azt csak önmagára nézve vesszük szemügyre. Csak akkor értjük meg a Szentlélek hitet és gyülekezetet teremtő munkáját, ha pillantásunkat kezdettől fogva nem csupán a Szentlélek által megszólított és elhívott népre fordítjuk, hanem a világ egészére is irányítjuk. A gyülekezeteket, népét soha nem azért hívja el Jézus, hogy öntetszelgésének varázslatos bűvkörében éljen. Nem is azért, hogy elhivatottsága révén világból való kihívottságot is tulajdonítson magának. A keresztyének arra hívtak el, hogy szolgáljanak a világban a világért. Ez a szolgálat minden korban mást és mást jelent. A világ „szükségei” szerint. Ma jelenti a küzdelmet az atombombák árnyékában élő világunk megmaradásáért. Az élet és lét megmaradásáért. Fellelős munkát azért a világért, amelyik egyrészt talán ezen a földön soha nem látott jólét, boldogság elé néz, másrészt a nélkülözésnek, éhínségnek, nyomornak soha nem tapasztalt holnapja viczorog rá ijesztően. A Szentlélek gyújtotta hit átfogja munkás szeretetével az egész világot és minden igyekezetével a világ disszonanciájának megoldására törekszik.

A Szentlélek az élő Jézussal hoz közösségbe és megtart ebben a közösségben az örökkévalóságig. Jézussal közösségben maradásnak egyetlen lehetősége van: A Szentlélek által tartatni meg ebben a közösségben. Egy képpel szemléltetve: A tengeren úszó hajó utasainak a hajó az egyetlen biztos alap, ami biztosítja, hogy a tenger mélyére ne süllyedjenek. Az emberek úgy maradhatnak életben, ha az úszó hajótest részét képezik. Ahogyan a hajónak megvan a lehetősége, hogy ne süllyedjen el, úgy a feltámadott Úr Jézusnak is megvan az ereje ahhoz, hogy a Szentlélek ereje által megtartsa egyházát, népét, s felkészítse az őszinte szolgálatra az emberek között.

Az egyház népe mindig Isten igéje, szeretete és jelenléte által él és szolgál a világban.

Dr. Nagy István

PÜNKÖSD 2. NAPJA

Csel 10,42—48 a

Az egyház kontinuitása

Szekularizált világunkban az egyház kontinuitásának kérdése állandó konferenciái programpont. Most rövid beszámolót olvastam fel arról, hogyan született meg a gyülekezet-egyház Kornelius római százados cézárei házában. Ha még képesek vagyunk arra, hogy szélnek eresszünk téveszméket vagy borúlátó fóbiákat, figyeljünk arra, mi is történt ott és akkor s főleg hogyan? — hátha a vállig érő bozót alól kibukkan a régi ösvény.

1. *Szentlélek nélkül nem megy.* Jót akarhatunk, talán nem is mondogatunk rosszakat, nyüzsgünk egész nap a reánk bízottak között és igyekszünk mindenről tudni és mindenben segíteni, — egyszerűen nem megy. Legfeljebb a régi gyülekezetet tatarozzuk, becsülnek is az öregek, de nem folyamatos az egyház születése nemzedékek láncolatában, a fiatalok láncszeme általában hiányzik. Templomos szülők gyermekei ritka vendégek a gyülekezetben. Eljönnek szenteste, mert az öregek számára ez a legértékesebb karácsonyi ajándék s nem is kerül sokba. Bibliás elődök utódai semmit sem tudnak már Isten országáról. Papi házból kikerült fiatalok még csak nem is jelentkeznek állomáshelyükön az új gyülekezetükben. Szentlélek nélkül nem megy! Dőreség másutt keresni az egyház kontinuitásának akadozását vagy megszakadt voltát. Kétségtelenül katalizátorként hat a világtörténelmi változás, a társadalmi környezet, az iskolai nevelés, a családi struktúra stb. De lebontani csak azt lehet, amit mi építettünk fel. Az alap változhatatlan. Témánkra nézve pedig alapvetést jelent az, hogy Szentlélek nélkül nem megy! S ez az isteni rend térdre kényszerít...

2. *Ma is jön a Szentlélek közénk, ha evangélium hangzik.* A hamisítatlan, egyetlen evangélium a járműve. Mint vezeték és magasfeszültségű áram, úgy dolgozik a Szentlélek az evangéliumban. Ez is isteni rend. Ezért nélkülözhetetlen az ember imádsága. Mit ér a vezeték áram nélkül? Csak drót. Pusztító tűz a Szentlélek számunkra az evangélium csatornája nélkül. Ha korrektül hirdetik az evangéliumot, de úgy tűnik (s ez mindig kérdéses?!), semmi sem történik bennünk és körülöttünk, szegyenkezhetünk imádságtalan életünk miatt. Biztos, hogy keveset vagy rosszul imádkoztunk. Amikor együtt van Isten ígérete szerint az evangélium és a Szentlélek, mindig történik valami. Sötétben fény ragyog fel, szárazságban forrásvíz tör elő, holtponton veszteglő a menynevei szél hatására szárnyra lendül... ezért oly fontos, hogy az evangéliumot hordozzuk, hirdessük, tanúsítsuk. Semmit hozzá, semmit belőle el. Ne tegyük magas polcra, mert akkor a kicsik nem értik. Ne legyen se érdektelen, se unalmas a formába öntés, de mesterkéltséget se vagy közönséges. Korneliuszék egyből fogták az evangéliumot, Péter útitársai először meghökkentek. Mert saját tapasztalatomat nem tehetem mércévé vagy mindenkire érvényes monopóliummá. Istennek voltak és vannak „rövid” útjai. Soha ne keverjük össze Isten útjait az eltérő és gazdag változatú hittapasztalatokkal.

3. *Amikor evangélium hangzik és dolgozik a Szentlélek, nem maradnak el a jelek sem.* Ahogyan megvannak a „régii” életnek is a jellegzetes kísérőjelenségei. Ha valaki nemcsak fülével, hanem a szívével

is meghallja az evangéliumot a Szentlélek világosságában és erejében, akkor mindig történik valami. Az induló új életet igazolják a jelek. Árad a szeretet, elborít az öröm, pezseg a jókedv, mindenkit (megkülönböztetés nélkül) elárasztunk a velünk történt, nagyszerű fordulat beszámolójával... van, aki tele tüdőből fújja a halleluját, van, aki tapsol önfeledten, van, aki tánkra perdül. A harmadik világban élő keresztyén testvéreink sokszor nem értenek bennünket. Hogyan lehet ilyen hidegen hallgatni karácsony, húsvét evangéliumát? Hogyan lehet ilyen szenvtelenül hirdetni? Ők bizony tánkra perdülnek. Nyelveken szólnak. Van, aki végigfutja az utcákat s úgy kiáltozza szét feszítő örömét. Lehetséges, hogy a kontinuitást az gátolja, hogy a fiatal nemzedéktől is ugyanazt a formát, átélést és kifejezést igényled, ami a tiéd volt. Péterék sem „templomban” vannak. Sőt nemcsak magánlakásban, hanem a számukra korábban elképzelhetetlen otthonban... ne állj útjába a jeleknek. Lehet, hogy egyezik tiédde, de ez ne legyen igazolás. Lehet, hogy egészen eltérő, ne jelentsen válaszfalat!

4. *Jeleknél fontosabb a pecsét. S ez a keresztség.* Amikor hirdetett evangéliumban érkezik a Szentlélek, olyan ez, mint a szél támadása. A hasonlat sokrétű: tikkadt embernek felüdülés, a határban szétszórja a magokat, mint lökőerő, kimozdítja az embert életirányából már nem „Istentől el”, hanem mind közelebb Hozzá! Tűz is, amely egeti a limlomot. Ellenállhatatlan módon sodor a szerelem és halál órájára, amikor egycsapásra élem át Isten új életet ajándékozó szeretetét és önmagam halálát. Gyönyörű gondolat volt a régiektől az „imitatio Christi”, de ugyan ki valósította meg valaha?! Nem, nem „gondolat”, hanem személyes élmény a mindennapokban megvalósulva s így igazoltan a Krisztus Jézusban való halál és feltámadás. Mindaddig, amíg a régi már többet nem tér vissza és véglegesen győzelmet arat az új. Sok mindent kell és lehet átgondolnunk a hagyományos egyházi életünkben és szolgálatunkban, de a keresztség — alap, amin változtatni nem lehet, csak ráépíteni és ráépülni.

5. *„Náluk maradt néhány napig...”* Nélkülözhetetlen a rögzítés, tudatosítás. Nélküle elmarad a gyümölcstermés. Nem „jól megmondtam magyarul, érthet belőle”, — hanem csendes beszélgetésben együtt, személyes csendességünkben egyedül jól megforgatni az igét Máriától tanultán. Lehet, hogy az egyház kontinuitása kritikussá azért vált, mert hiányzott a csend. A szív mélyén végbemenő ige-forgatás. Az őszinte testvéri, esetleg pásztori beszélgetés. Gyülekezeteink életéből is szinte kiveszett ennek a gyakorlata. Mit is jelent: csendben Isten előtt? Az evangélium is szelíd és halk beszéd, a Szentlélek is „lábujjhegyen” jár, a szív rozsdás zárját is csepp olaj segíti nyitni, imádkozni is legjobban szavak nélkül lehet...

Imádkozzál Szentlélekért. Ragaszkodj az evangéliumhoz. Vedd észre a jeleket, bár ne értékeld túl. De állj hűségesen a keresztség kösziklájára és maradj meg azon. Bármibe kerül is, ne tágíts, naponta szerezz magadnak csendes időt. Becsülj olyan baráti kört, ahol együtt forgathatjátok meg szívetekben és életetek adottságaiban az evangéliumot. Ne nyugodj bele a gyümölcstelenségbe. Ne magyarázd meg álnokul életed és munkád csődjét. Nem igaz, hogy a „világ” az oka, sőt örülj annak, s köszönd meg, hogy most élhetsz. (!) Csak magadban keresd az okot. Tedd, amit Péterék is tettek és szezon végi kiárusítás hangulatából kimentve megfiatalodsz és valamit látni fogsz az egyház kontinuitásából!

Balikó Zoltán

PÜNKÖSD 2. NAPJA

Csel 10,42—48 a

A Szentlélek teremti az egyházat

Pünkösöd a Szentlélek ünnepe és az egyházé. A Szentlélek hozta létre az egyházat, és az egyház azóta is a Szentlélek működési területe.

A pünkösdi történetet a Cselekedetek könyvének írója ezzel a mondattal fejezi be: „Az Úr pedig minden napon szaporította a gyülekezetet az üdvözülőkkel.” Nem *egyszeri* esemény hát a Szentlélek kiárasztása, mint ahogyan egyszeri esemény volt Jézus születése, kereszthalála és feltámadása.

Az egyház léte a Szentlélek csodája. Az egyház tulajdonképpen *folyamatos pünkösöd*. Luther nagyon mélyen belelátott ebbe az emberi értelmet meghaladó titokba, amikor ezt mondja: „A Szentlélek hívott el az evangélium által... ahogyan a földön élő egész anyaszentegyházat is elhívja, gyűjti, megvilágosítja, megszenteli és Jézus Krisztusnál megtartja az egy igaz hitben.” A Szentlélek *teremti* az egyházat és *tartja meg* ma is az evangélium által.

Hogyan? Erről beszél mai igénk.

1. Az *evangéliummal*. Még konkrétabban: igéjével és a „látható igével”: a szentségekkel.

Kornélius és házanépe a „nem egyházból” úgy került be az egyházba, hogy hallgatta Péter bizonyágtételét és hitt annak. Péter nem ellenállhatatlan érvekkel győzi meg az Istent kereső Kornéliust, csak egyszerűen elmondja Jézusról azt, amit küldetésében a leglényegesebbnek tart: „széjjel járt jót tevén és meggyógyítva mindeneket” (38. v.) segítő, szolgáló szeretettel, aztán megölték őt, de Isten feltámasztotta a halálból, mindenek bírójává tette őt és hatalmat adott neki arra, hogy bűnei bocsátánát vegye mindenki, aki hisz ő benne. Az hangzott ott Kornélius házában, ami azóta is hangzik mindenütt, ahol emberek Istent kereső szándékkal jönnek össze ma is istentiszteletre, bibliaórára hazánkban és bárhol a világon. Az evangélium. Az Isten emberekhez lehajló szeretetének örömhíre.

Hogyan lesz a Szentírás mondataiból nem egyszerűen ismeret csupán, vagy hittani tétel, amelyet meg lehet tanulni, tovább is lehet adni, hanem *Isten igéje*, vagyis élő és életet adó, életre indító erő? Nem a „saját eszemmel és erőmmel”, hanem a Szentlélek munkájával aki ott és ahol neki tetszik, az emberi szóval történő bizonyágtételt hitre és új életre indító erővel ajándékozta meg. Szentlélek nélkül csak régi történet, kultúrtörténeti emlék, a legjobb esetben emberek vallo-mása arról, hogy mit gondoltak Isten felől, milyen vélekedéseik voltak róla? A Szentírásban előttünk álló bizonyágtételt Istenről és a róla szóló bizonyágtételt *ma* is a Szentlélek teszi Isten igéjévé, amellyel Isten itt és most *megszólít*.

A Szentlélek ma is így teremti az egyházat. Ahol az evangéliumot hirdetik és hallgatják, ma is hit támad, emberek bűnbocsánatot és új életet nyernek. Ez nem a mi munkánk eredménye. Isten maga teremti és tartja meg egyházát emberek üdvösségére és életújulására.

2. Ez az *életújulás a Szentlélek ajándéka*. Tartalma pedig új kapcsolat Istennel és az emberekkel. A bűnbocsánat útján olyan bizalom jön létre, ahogyan a szeretett gyermekek bíznak szerető atyjukban. Már

nemcsak mondjuk: Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben, hanem életünket és sorsunkat egészen az ő atyai kezében tudjuk, akkor is, amikor nehéz a sorsunk, vagy akár a földi élet határához érünk el. Bizodalmunk van az ítélet napjához is, hiszen nem magunkra tekintünk, hanem arra, aki „meghalt a mi bűneinkért és feltámadt a mi megigazolásunkra”!

Az emberekre és a körülöttünk levő világra is másképpen nézünk. Ahogyan Isten néz ránk és a világra. Szeretettel. Segítő készséggel. Reménységgel. Ahogyan Jézus járt a világban az emberek között „jót téve és meggyógyítva mindeneket”. Mint a Diakonos, aki diakóniára hívja és küldi az övéit. Nemcsak a nagyokat (Schweitzer és társai), hanem a névtelen kicsiket, akik a családban, elfekvő kórházban, vagy öregotthonban végzik drága, de nehéz szolgálatukat egy-egy beteg, magatehetetlen ember gondozásával. De ott is, ahol a munkatársak községében kell egymást szeretetben elhordozni, vagy a békés holnapokért kell esetleg egyéni érdekről is lemondva fáradozni. Kapunk hozzá napról napra elég erőt attól, aki így újíttotta meg életünket.

3. *Kornélius és házanépe számára a Szentlélek ajándékához kapcsolódott a keresztség*, amelyben mi, Isten „elénk jövő” szeretetének bizonyosságaként, gyermekeként részesültünk. A Szentlélek ajándéka és a keresztség elválaszthatatlanul összetartoznak. Vele életünk elszakíthatatlanul Isten kezébe került. A hűséges Isten kezébe, akinek hűségét a mi hűtlenségünk sem törli meg. Ő mindenkor hű marad.

A keresztség nem kegyes régi szokás, amelyhez az egyházas gondolkodású emberek ragaszkodnak. A hűséges Isten el nem fogyó szeretetének pecsétje és záloga. Keresztelünk, mert Jézus így parancsolta. Megkereszteltetjük gyermekeinket, mert így helyezzük őket a legbiztosabb, legerősebb, leghűségesebb kézbe: a mennyei Atya kezébe. A magunk életét is ott tudjuk, és számunkra ez a legjobb hely.

A Szentlélek, aki létrehozta az egyházat, ma is fenntartja, megújítja azt. Ma is „szaporítja a gyülekezetet az üdvözülőkkel”.

Detre László

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE

Jn 3,1—8 (9—15)

1. *Jézus Istentől jött.* Ezt Nikodémus látja a jelekben, amelyeket Jézus tesz és elismeri isteni küldetését. Ő nem csak akkor ment Jézushoz, amikor tanított — nem csak ünnepnapon —, hanem még éjjel is. A lelkiismeret megnyugtatósa vitte őt éjjel Jézushoz, vagy az éjszakai tanítás hagyománya? Nikodémus esetében mindegy, hiszen később látjuk, hogy egyértelműen állást foglal Jézus mellett.

Nem kevés gyülekezeti tagunkban a Jézus utáni vágy, tanítása iránti elkötelezettség sokszor forma és nem egy ízben a mozgatórugó a tradíció. Nagykorúvá lett ember nagykorúságát abban látja sokszor, hogy sorsát maga magának alakítja ki és ebbe nem szívesen enged másokat beleszólni. Az eltömegesedés és elmagányosodás egocentrikussá teszi a mai embert, városit csakúgy, mint a városba ingázó vidékit. Az ilyen ember az őt körülvevő világgal szemben nagymértékben közömbös. Ezek nem ülnek már a szószék alatt, noha közülük nemegy korábban még ott ült. A forma és a tradíció a rohanó világban (nincs

idő rá) halálra van ítélve, kivált, ha vallási az. Az ilyen mentalitású híveink nem csak az egyházzal, de a társadalom, őket közelebről nem érintő, égető kérdéseivel szemben is közömbössé válnak. Így feladatunk hatványozott. Ahogy a mai világ célirányosan és tárgyyszerűen gondolkodik és cselekszik — és ez jó —, úgy nekünk is ezt a módszert kell követnünk.

A mostani igében is a hit tárgyyszerű feltételeit nem célszerű elnagyolni, vagy elhallgatni. A história Jézusára rá kell mutatni, mint akiben nem hinni kell, hanem akiről tudni kell. Sokak hite abban merül ki, hogy Jézus élt. Mióta kell elhinni, hogy pl. Thomas Hardy élt — ez tudás kérdése és nem hité. Főképpen nem a fiduciális hité, a feltétlen bizalomé. „A hit eleven és megfontolt bizalom Isten kegyelméből.” (Luther.) A megfontolás alapja történelmi tény. A kinyilatkoztatás beleolvadt az egyetemes emberi történelembe, annak egy része, hiszen csúcspontjának alanya a történelmi Jézus. Ezt Nikodémus is tudta és nekünk is kell tudni — sőt ő még azt is tudta, hogy Jézus nem egy a vallásalapítók közül, hanem Istentől jött, ugyanis látta a jeleket. Jézus nem mondja azt, hogy mindezt nem kell tudni, de azt igen, hogy kevés az üdvösséghez.

2. *Ha valaki nem születik felülről, nem láthatja meg Isten országát.* Itt találja szembe magát az ember a kérygma Krisztusával, akit Nikodémushoz hasonlóan nehezen értünk. A krisztusi ige célirányos: Aki csak testtől született, nem mehet be Isten országába. Az, hogy egyáltalán vagyunk, nem jogalap arra, hogy Isten országának polgárai legyünk, de még az sem, hogy valamilyen formában elfogadjuk Isten és Jézus létét. Felülről, illetve újjá kell születnünk, azaz a Szentlélek számunkra érthetetlen munkájának kell alávetni magunkat. Amint a születés sem az újszülött produktuma, úgy az újjászületés sem a mi értelmi, érzelmi és akarati cselekvésünk gyümölcse. A világ általunk ismert törvényszerűségei szerint felülről születni emberileg lehetetlen — csak a Szentlélek isteni csodája által. „Ne hidd, hogy csak úgy beszélhetsz Isten országába! Először újjá kell születned víztől és Lélektől, azaz bűnös természetünkéből a megigazulás állapotába kell átjutnunk, különben sohasem mehetünk be Isten országába... Olyan ez a fürdő, amelyet csak a Szentlélek készíthet el... Újjászületésünk Krisztus feltámadásából ered. Aki hiszi ezt az ígét, hogy Krisztus az ő javára halt meg és támadott fel, azon Krisztus feltámadása megmutatja erejét. Újjászületik tőle, azaz Isten képmása szerint új teremtmény lesz belőle.” (Luther.) „Miután felelősséggel bíró erkölcsi lények vagyunk, úgy a krisztusi természet csak akkor ábrázolódik ki bennünk, ha mi is akarjuk.” (Chambers.) Ezt az átalakulást nem is lehet másképp megérteni, csak úgy, ha valaki a Szentlélektől újjászületve megtapasztalja.

Az örökélet záloga a feltétlen bizalom Jézusban és ez az új élet, amely új viszonyulást, személyes közösséget jelent Isten és az ember között. De ez az ember új viszonyba kerül a másik emberrel is. Itt nem a forma és a tradíció a mozgató, hanem az emberben munkálkodó Szentlélek. Ez az ember nem magába forduló, egocentrikus, hanem tudatos szolgáló keresztyén, akire biztosan épülhet az egyház jelene és jövője. Felületesség, érzéketlenség mások iránt..., végső esetben a nihilista magatartás nem tartozik az újjászületett szolgáló keresztyén ember életéhez, mert a benne elhelyezett „kincs” nagysága kötelezi Isten és ember iránt egyaránt. Csak a Lélek által kötelezett, magatartásában egyértelmű keresztyénből épülhet fel a diakóniailag struktúrált gyülekezet. Hogy mit jelent az ilyen nem közömbös, mások felé forduló

ember, az gyülekezeti szinten nem csak templomunk, parókiánk állapotában, hanem még a Gyülekezeti Segély összegében is megmutatkozik. Társadalmi szinten nem csak az öntudatos munkában mutatkozik meg, hanem társadalmi összefogásból születő szociális létesítményekben, önkéntes véradásokban stb. tevőleg részt vevő keresztyéni elkötelezésben is.

3. *Isten kijelentett titka és újjászületés.* S olyan titkozatos, mint a szél fúvása és olyan meglepő, mint Isten maga. Nem tudjuk, hogy hol kezdődik, el van rejtve személyes és közösségi életünk mélységébe. Mi ne az újjászületés mibenlétét kutassuk, hanem ennek a folytonos kezdetnek alávetve magunkat teremjük meg a szolgáló keresztyén élet gyümölcsseit.

Kalácska Béla

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE

Jn 3,1—8

Titokfejtés? Életújulás!

1. Már a keretraajz is megkapó: az éjszaka sötétjével egybeolvadó árny suhan találkozni Jézussal.

A korabeli zsidó írástudomány és az ókori bölcséleti világ beszélgető-szokásainak ismeretében aligha tartható az a kedvelt prédikációs formula, amely a hangsúlyt az óvatosságra, sőt a bujkálásra készítő félelemre teszi. A János által felvázolt keretek különben is szétesnek: Nikodémusnak csak az érkezését ismerjük, a távozását nem. Az evangélistát nyilvánvalóan nem az éjszaka mindent elborítani tudó *sötétje* érdekli, hanem az elmélyülést lehetővé tevő *csendje*. Egy embert állít élénk: *embert — a mozdulatával*. Az az egyszerű tény, hogy *elérkezik* Jézushoz, azt a másik egyszerű tényt rögzíti, hogy az *elindulás* is megtörtént. Gyors ítélezéseink és elnéző mosolygásaink buborékként fozlanak semmivé és helyet adnak a szégyenkezésnek. Az éjszakai Jézuslátogató *mozgása* kényszerít az ítéletcserére.

Textus és gyülekezet között itt van az első találkozási pont. Ebben a magunk felé forduló kérdésben: vajon nem előz meg ez a Nikodémus bennünket?

2. Nikodémusnak nemcsak a *mozdulata* érdemel figyelmet, hanem a *szándéka* is. Nyilvánvaló, hogy vannak kérdései. Izgatja a „Jézusjelenség”, izgatják a titkok, melyek Jézus szavai és tettei nyomán megragadták és foglyul ejtették képzeletét. Végére akar járni a dolgoknak. Bizton reméli, hogy a titkok sötétjét feloldhatja, eloszlathatja egy mélyreható és alapos *megbeszélés*. Azt gondolja, hogy ha a *fejében* „rendet rak”, ha „megérti” mindazt, ami a jézusi igehirdetés és szolgálat újszerű és titokzatos sajátossága, akkor visszanyeri nyugalmát is, amelyet pedig elveszített. Neki, mint „Izrael tanítójának” és az isteni tudományok mesterének az a dolga, hogy titkokat fejtсен, és az a reménysége, hogy *titokfejtést célzó útja* segíti a jó végeredményhez. Ötvöződik szándék és remény: a megoldás kulcsa a titok feltárása. Csalódás éri, mert nem kap választ. Sőt, talán még a kérdés megfogalmazásáig sem jut el: Jézus szavával elébe megy és meglepi. Nikodémus útja „fizikailag” nagyszerű teljesítmény és követésre indító példa; de az az út, melyen „eszmeileg” szeretne végighaladni — zsákutca.

Ezen a háttéren válik világossá a textus és az ünnep találkozási pontja. Alig több formális kapcsolatnál, hogy az igében szó esik *Is-tenről* és uralmáról, *Jézusról* és küldetéséről, valamint a *Szentlélekről* és az újjászületésről. Lényegében zsakutcába viszi az igehirdetőt és az igehallgatót egyaránt, ha titokfejtést akar adni, illetve titokfejtést igényel. Mert ugyan mennyivel visz előbbre keresztyén egzisztenciát és szolgálatot annak *megértése*, hogy a sajátos „számokban” miként lehetséges a $3 \times 1 = 1$ egyébként képtelen végeredménye?! Van-e jelentősége az üdvösségrejutás szempontjából annak, ha valamilyen igehirdetői bravúr nyomán feltárul a „Szentháromság titka”, és az igehallgató egy „megoldott kérdéssel gazdagabban” távozik a templomból?! (Például: „Szinte minden lakásban található csillár. Ahány *karja*, annyi fényforrás. Mégis *egy lámpa* ez, nem pedig több — a fényforrások száma szerint!”)

Szentháromság ünnepével és a gyülekezettel a textus tartalmi kapcsolata abban fedezhető fel, hogy Jézus a mozdulást helyes irányba akarja fordítani a titokfejtés igényének áthúzásával. (Nikodémus: „Mi a Jézus titka?” Gyülekezet: „Mi a Szentháromság titka?”) Mert nem felel a kimondott, vagy a tudat mélyére szorított „ismeretbővítő” kérdésre. Illetve mást „felel”, mint az várható volna. Nem *tanít* a szó iskolás értelmében, hanem *tanúskodik* életvitel radikálisan befolyásoló döntést igényelve: „felülről kell születnetek!”

3. Figyelmet érdemel végül az is, hogy Nikodémust *zavarba ejtik* Jézus szavai. Kérdése sokkal inkább a tanácstalanságát fejezi ki, mint a „szellemi fölényt” fitogtató gunyoros „kijózanítást” egy gyermeketegen naiv és elhamarkodott megnyilatkozás fölött. Nikodémus tudja, hogy Jézus nem beszél badarságot, Tudja, hogy Jézus mindig a lényegét mondja, és hogy szavait érdemes komolyan venni, bármilyen furcsák legyenek is azok. Tudja és tiszteli. Ezért válik tanácstalanná és bizonytalanná.

Valóban különösek Jézus mondatai. Első pillanatra egyenesen mel-
lébeszélésnek tűnnek. De aztán nyugtalanítani kezdenek. Mi az oka annak, hogy Jézus a hozzá vivő szándékot és a feléje forduló várakozást ennyire figyelmen kívül hagyja? Mi az oka annak, hogy Jézus következetesen „etikai síkra” tereli a beszélgetés fonalát és nem megy bele az értelmet izgató kérdések tisztázásába?

Ezekre a kérdésekre viszont egyenes és határozott választ ad igénk. Azért, hogy nyilvánvalóvá tegye: a titokfejtésnek nincs élvezhető gyümölcse. Élvezhető gyümölcse csak annak van, ha belsőleg érdekeltékké válunk az új élet radikális fordulatának igenlésében. Jézus a feléje irányuló mozdulást *azonnal* tovább akarja lendíteni. Más és új perspektívát nyit, amikor a titokmagyarázás helyett a lényünket gyökereiben megújító, teljesen új életformára mutat. Arra az életformára, melyben a „messzi” közel jön, az „emberről” testvér válik és az igazságtalanság fájni kezd. Arra az életformára, mely magáról elfelejtkezni is hajlandó, hogy számon tarthassa a másikat. Arra az életformára, melyben a szolgálat nem marad meghirdetett program, hanem beleépül a napi tettek tarka forgatagába. Arra az életformára, mely új szint hoz és több képességet.

A „titok” titok marad az értelmi megoldásokat kedvvel keresőknek. De az Atya szeretetét, a Fiú váltságát és a Szentlélek életújító erejét kérők-elfogadók számára az új úton valami mégis feltárul belőle.

Magassy Sándor

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 1. VASÁRNAP

1 Jn 4,16—21

Az Isten szeretet

Dömölki templomunk déli kapuja felett éppen mai igénk van felírva: Az Isten szeretet! Amikor renováltuk a templomot, az a kőművesegéd, aki a betűket festegette, felkiáltott: a felirat végéből hiányzik még egy T-betű. Úgy érezte, ehhez a kijelentéshez jobban illene a múltidő. Ebben a vélekedésében nincsen egyedül. Sokan gondolják úgy, hogy a régi bibliai időkben vagy a történelmi múltban kézzelfoghatóbb volt az, hogy Isten szeretet. Még saját gyermekkorukban is inkább érezték Isten szeretetét, mert a múlt még Istent is megszépítheti. Igénkben azonban Isten hozzánkvaló szeretete jelenidejű fogalmazásban szerepel. Isten szeretete nem régi, elmúlt, hanem folytatódó, mai, a jelenben meglevő, állandó szeretet. (Veörös I.) Az Isten szeretet és azt akarja, hogy *most* az istentiszteleten *ezt* a gyülekezetet lenyűgözze és újjáformálja szeretetével.

Az Isten szeretet ezért tárja fel titkát

Mert nem magátólértendő ez a kijelentés. Hogyan lehetne Istent a mi ezerféleképpen elkoptatott „szeretet” fogalmunkkal azonosítani? Hiszen ebben az esetben ez a csodálatos vallástétel silány frázissá és kegyes szólammá válna. Hogy ezt elkerüljük, nézzünk szembe komolyan azokkal, akikből tiltakozást vált ki ez az ige. Dorothea Söll: „Nem tudom elképzelni, hogy Auschwitz után hogyan lehet magasztalni Istent, aki csodásan működik.” Hát a Jób féle emberi sorsok láttán? Hát a ma is éhenpusztuló és embertelenül nyomorgó milliók láttán?

Bizony igaz, hogy amiképpen nem tudjuk magunktól, hogy mit kell kérnünk imáinkban, ugyanúgy nem tudjuk azt sem, hogy mi a szeretet. Mert a szeretet Isten titka, melyet egyedül a Golgotán tárt fel számunkra. Csak ott a kereszten azonosul Isten és a szeretet. A hihetetlen, az el sem gondolható válik valóra ebben: Az Isten szeretet! Olyan valósággá, hogy rá is épülhet életünk.

Az Isten szeretet! Az Ő titka tárul fel abban, hogy *szerethetjük Istent*. Az igaz, hogy Ő előbb szeretett minket, de az is igaz, hogy mi is szerethetjük Őt. Így tapasztalta meg a hűtlen Péter és vele együtt minden elhidegült szívű keresztyén, hogy Jézus háromszor is hozzánk fordul szeretetével csakhogy feloldódjunk görccseinkből és megvallhassuk: Igen uram, te tudod, hogy szeretlek téged!

Az Isten szeretet! Az Ő titka tárul fel abban is, hogy *egymást is szerethetjük*. Isten mérlegén csak egy szeretet állhat meg: az áldozatos, cselekvő és irgalmas odafordulás az embertárshoz. Isten csodálatos műve ez még akkor is, ha csak töredékesen és hiányosan valósul meg az életünkben. Isten azonban nemcsak abban a szeretetben van, amelyel a keresztyén szereti felebarátját, hanem abban az irgalmas, önfeláldozó szeretetben is, amellyel a nem keresztyén ember szereti embertársát. Kierkegaard így vall erről a titokról: „Ahogyan egy tó vizét a fenekén meghúzódó források táplálják, melyeket a szemlélő nem lát... így van az emberi szeretet felderíthetetlen, tapasztalhatatlan és mégis valóságos rejtett összefüggésben az Isten szeretetével.”

Az Isten szeretet! Az Ő titka tárul fel abban is, hogy *megmaradhatunk a szeretetben és ezért Istenben is megmaradhatunk*. Bár semmi sincsen itt megmaradó, mégis a szeretetben és Istenben meg lehet maradnunk, ha a szemünk nem olyan mint a papé és a lévítáé, hanem olyan, mint a samaritanusé. Tehát olyan szem, amely nemcsak látja az elesettet, hanem könyörületességre is indul. (Bonhoeffer.)

Isten szeretet és éppen abban is szeretet, hogy most beavatott bennünket azokba a titkokba, melyek emberségünknek és keresztyén voltunknak értelmet, tartalmat adnak.

Az Isten szeretet ezért kiüzi félelmeinket

Vannak félelmeink, melyek emberi segítséggel is elűzhetők, mert ezek a félelmek csak mellettünk vannak. De vannak mélyen bennünk levő félelmek, melyeket csak Isten űzhet ki. Különbözn gyötrelemmel járnak. Ilyen mindenekelőtt az ítélet napja. Sokszor halljuk, ha a halál szóba kerül: „*azt csak hagyjuk a végére*”. És valóban, a halál utoljára jön el, de a füllánkja, a bűn már most gyötör. Mert Isten ítélete alatt vagyunk. Ámde Isten szeretet és nem valamilyen lagymagtag szerzimentalizmus, hanem bátor szeretet. Azzal a tusakodással, mellyel Jézus győzött a kereszten, kiharcolva bűneink bocsánatát, kiüzi belőlünk a félelmet, hogy ne gyötrődve, de csendes bizodalommal várjuk ama napot. Olykor azonban Istennek azon végzései, ítéletei gyötörnek, melyek fájdalmasan vágnak bele életünkbe, terveinkbe. Isten ilyenkor megérteti velünk; az, hogy Ő szeretet, nem azt jelenti, hogy életünk „szeretem napokkal” van tele, hanem azt, hogy ezután sem magasság, sem mélység nem szakíthat el minket Isten szeretetétől, mely van a mi Urunkban Jézusban. Sokszor éppen szeretet-tartozásaink ítélete alatt gyötrődünk. Ezért van az, hogy hozzánk közelálló szereteteink halála esetén mindig jelentkezik a bűntudat a hozzátartozók szívében és a kedves nevek hallatára, belénk nyílal a vád: *elkéstünk a szeretettel!* Isten szeretet! Milyen jó, hogy a jelenben, a mában szeretet Ő. Azért, hogy akikkel még ma együtt lehetünk, hosszútűró és mindent elhordozó szeretetben élhessünk.

Az Isten szeretet, ezért minket is szeretetre kötelez

Erre utal ez a mondatrész: „*mert amint Ő (Isten) van, úgy vagyunk mi is e világban*”, valamint az igeszakasz befejező része. (20–21 v.) Az előbbi szeretetünk irányául az egész világot, az utóbbi a gyülekezet körét jelöli meg. *Mert Isten szereti a világot és ahogyan szereti a világot, azért és úgy kell szeretnünk nekünk is*. Ennek felelősségét nem háríthatjuk el azzal, hogy a világ gonosz. Mert ez a világ úgy, amint van, Isten szeretetének tárgya. Ezért küldte el Jézust. A feltámadott itt van velünk minden napon. Ezután már Istennek a Jézusban adott szeretete a gyülekezeten keresztül kell, hogy áradjon a világra. Vajon alkalmas-e erre a mi gyülekezetünk, ahol Isten gyermekei, az „*atyafiak*” sokszor ki sem állhatják egymást. A gyülekezetben mindenestre az a próbája a szeretetünknek, hogy közelről látjuk és ismerjük egymást. Pontosan tudjuk, hogy mi van a buzgó éneklés, a hangos hitvallás és bibliai jártasság mögött. Ám Isten is úgy szeret minket, hogy lát és mindent tud rólunk. Ha övéi vagyunk, rendelkezésére is

kell állnunk, amikor megparancsolja: aki szereti az Istent, szeresse az ő atyjafiát is!

Testvéri kötelekeink azonban nem szűnnek meg a gyülekezet határájánál. Már az elsős kisgyermeknek tanítjuk és éppen mi, felnőttek ne tudnánk: „Egy Atyánk van mindnyájunknak, hát testvérek vagyunk!” Isten szeretete rajtunk keresztül minden embert el akar érni. Ezért, ha most mégis eszünkbe jutnának emberek, akikre csak haraggal és rosszindulattal tudunk gondolni, akkor az apostol igénk szerint ujjal mutat reánk: Lám, itt van a templomban a hazug ember, aki nyájas és szelíd arcot próbál mutatni az Istennek, de embertársa felé olyan kemény az arca és a szíve mint a kovakő. Ne védjük magunkat azzal se, hogy az apostol itt gyűlöletről beszél, márpedig minálunk nem fájnak a dolgok gyűlöletig, csak távol tartjuk magunkat a másiktól. Mai oltári igénkben a gazdagról és Lázárról hallottunk. A gazdag nem gyűlölte Lázárt, sőt megtúrta a kapuban és lakomájából maradékokat juttatott neki. Nem gyűlölte, csak nem szerette és nem akart részt vállalni Lázár bajaiból. És ez lett a veszte.

Ha a gyülekezet körén belül az nehezíti meg a szeretetet, hogy túlságosan közéről látjuk egymást, az embertársaink felé irányuló irgalmas szeretetnek az a tünkretevéje, hogy a reánk utaltak túlságosan messze vannak és nem látjuk őket. Igaz, a tv közel hozza a világ Lázárainak képét, de az csak felvillanó kép és néhány perces műsor. Ha köztük lennénk, sokkal inkább megértenénk: Isten szeretetéért mi is el vagyunk kötelezve arra, hogy tegyünk meg értük mindent, ami erőnkben, tudásunkból, találatékonyságunkból, raktárainkból, gyárainkból és gyógyszerárainkból csak kitelik. Isten szeretetének áradatából mi csak cseppeket adnánk tovább? Milliókat érő adományainból mi csak filléreket továbbítanánk embertársaink felé? Ha ezt tennénk, rajtunk is beteljesedne a Lázár mellett és Lázár miatt megítélt gazdag sorsa.

Isten szeretet! Azért szeretet, mert nem maradékokat, hanem önmagát adta nekünk Jézus Krisztusban, hogy belőlünk se csupán a szeretet morzsái jussanak másoknak, hanem egy egészen jó ízű és friss falat kenyér.

Józsa Márton

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 1. VASÁRNAP

1 Jn 4,16—21

I. Mivel két egymást követő vasárnap ígéje van János első levéléből (Szth. 2: 1Jn 3,13—18), tanácsos mindkettőre figyelni és már most elhatárolni mondanivalójukat a magunk számára. Bár vannak átfedések a kettőben, 1 Jn 4,16—21 inkább a keresztyének szeretetének tényét és következményeit, 1 Jn 3,13—18 pedig inkább szükséges-ségét emeli ki.

II. Isten szeretete életet alakít.

1. Isten lényege a szeretet.

Isten szeretetéről úgy szoktunk beszélni, mint egy tulajdonságról sok más között, pedig egész valóját jellemzi. Hinni és megismerni: abban az időben ezek a szavak az Istenhez való viszony alacsonyabb és

magasabb fokára utaltak (gnoszticizmus), de kifejezik azt a meggyőződést, hogy Isten ilyennek ismertette meg magát az emberrel. „Isten nem tud elfeledni minket, előbb sajátmagát kellene elfelednie” (Luther).

Az emberi bűnre és szeretetlenségre nézve látjuk meg, hogy ez az isteni szeretet irgalom. Nem bennünk van az alapja és az indítéka. Hol visszaélünk vele, hol elérhetetlenek tartjuk.

Isten szeretetének tényét elhomályosíthatja előttünk az emberi élet valamely tragikus fordulata (gyógyíthatatlan betegség, halál), kérdésessé tehetik drámai események (háború, igazságtalanság), persze nem Isten felől, hanem a mi gondolataink számára. Korunk háborzongató és felháborító eseményei — mint Auschwitz és Hiroshima, Vietnam és Chile, Észak-Írország és hasonlók — mellett sokszor naiv optimizmusnak tűnik Isten szeretetéről beszélni. Isten szeretete azonban Jézus (1 Jn 4,9), Jézus pedig Golgotával együtt a Krisztus. Isten szeretete ezért nem kegyes beszéd, fennkölt érzés vagy megalapozatlan reménység, hanem Isten fáradozása az emberért. Az Isten szeretetében való hit Istennek ezt a Krisztusban való fáradozását tartja az élet és a világ győzelmes, tehát legdöntőbb valóságának.

2. A szeretetben közel van Isten.

Isten szeretete kiüzi a félelmet. Ahol Istent igazán megismerik, ott nem megszületik, hanem megszűnik a félelem. Megszűnik az ítélettől való félelem, Isten szeretete bátorít erre a bizodalomra. Megszűnik a holnaptól való félelem, mert a hit már itt és már most is Isten szeretetének hatalmában tudja magát. Megszűnik a szeretet élésétől való félelem, mert áthat Isten szeretete.

A szeretet élésével képviseljük Istent embertársaink között. Kapott szeretetben jelet kaphatunk Isten szeretetéről. A szeretet gyakorlásával — melyet nemcsak keresztyének között tapasztalhatunk —, itt is, ott is megvalósul valami Isten akaratából emberek által. Nem arról van szó, hogy a szereteten kívül más, ettől eltérő vagy ezzel ellentétes szándéka is lenne Istennek, hanem hogy az ő szerető lényé sokkal nagyobb, semhogy azonosítani lehetne a mi szeretetünkkel. Ebből a szempontból érdektelen, hogy keresztyénekről vagy nemkeresztyénekről beszélünk. Az ember szeretetében jelen van, de mégse azonos Isten az ember gyakorolta szeretettel.

Keresztyénségünk gyengesége a gyakorlati keresztyén élet. Schweitzer, Gollwitzer Lk 16,19—31-hez: a gazdag ember mi keresztyének vagyunk! Legtöbb kortársunk számára Istenről és Isten szeretetéről beszélni azért tűnik üres szócséplésnek, mert hiányzik mögüle egyes keresztyének és az egyház életének aranyfedezete. Igehirdetéseinkben hagyományosan arra szólítunk fel, hogy nem elég a hit, a hit mellé cselekedetet is kell „ragasztani”, és hogy élni is kell keresztyénségünk szerint. János levele egészen más gondolatmenetet követ: ha nem éled a szeretetet, akkor nem ismerted meg és nem hiszed Isten szeretetét. A hagyományos intés egy „kis” fogyatékoságot tesz szóvá. János levele viszont tulajdonképpen a hívők Istennel való egész közösségét kérdőjelezi meg a fogyatékos szeretet alapján.

3. Szeretünk, mert ő szeretett.

A levél gondolatmenete tükröződik a 19. vers eredeti szövegében is: amely nem felszólítás („szeressük őt”), hanem kijelentés a tárgy meg-

jelölése nélkül („szeretünk”), benne van tehát az Isten és az ember iránti szeretet.

Emberi bukások és mulasztások ellenére Isten szeretete nem volt hatástalan a világra. Ne csak keresztyén példaképekre gondoljunk! Nem kis része volt az Isten szeretetéről szóló evangéliumnak abban, hogy növekedett az emberiségben az érzékenység a világban levő szenvedés, fájdalom és igazságtalanság iránt. Tény, hogy nemhívók sokszor érzékenyebben reagálnak ezekre a kínokra, mint a hívők! Pedig lehetetlen Istent szeretni az embertárs szeretete nélkül! Szükségünk van állandó kiigazításra, hogy ne a magunk magatartását tartsuk a szeretetnek: az ő szeretetét vettük, az ő szeretetéből tanulunk. Szeretetének mélységéből: mennyire megüresítette magát. Szeretetének szélességéből: faji, vallásos, társadalmi és földrajzi határokat lépett át.

A keresztyénséget még ma is sokszor a szeretet vallásának mondják, és keresztyének a maguk szeretetét még ma is sokszor többre tartják másokénál. János levele nem tesz összehasonlítást, csak megállapítja, hogy a szeretet Isten szeretetéből él. Sokszor beszéltek így: a mi szeretetünk az igazi, mert Isten szeretetéből él. De éppen az Isten szeretetével való összekapcsolás kell, hogy szerényekké tegyen: a mi szeretetünk csak az Ő szeretetének visszfénye, s mennyi nőgatásra! Bármilyen példás is — bár lenne példás — keresztyének szeretete, Isten szeretete a hatalom, mely képes emberek és keresztyének életét alakítani a szeretetből és szeretettel való életre.

Reuss András

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 2. VASÁRNAP

1 Jn 3,14—18

Az igehirdetői szolgálat gyengeségét abban érzem, amikor általánoságokban hirdeti a speciálist, a konkrétat, a maradandót, azaz mindazt, ami örök és az életet szolgálja.

János apostol nem beszél elvilágiasodásról, közömbösségről, hanem két emberi magatartásról tud, a gyűlöletről és a szeretetről. Az egyikről úgy nyilatkozik, mint ami kiirtja az életet, a másiktól pedig úgy, mint ami fölötte áll a halálnak is. A gyűlöletet úgy tünteti föl, mint ami a halál legközelebbi szemszédja, csak egy lépésnyire van attól. A gyűlölet szolgálatot tesz a halálnak, a szeretet pedig maga az élet.

De arra is felhívja olvasói figyelmét, hogy a gyűlölet nemcsak „célra tart”, hanem a célra tartót is felemészti. A gyűlölő olyan, mint a méh, nemcsak mást szúr meg, nemcsak mást mérgez meg, hanem közben ő saját maga is „rámegy”. A gyűlölet a legrosszabb befektetés, mert nincs sem ön-, sem életfenntartó ereje és haszna.

Speciális magatartás

„Számol-e hitünk Isten igazságtartalmával, sőt történelmet alkotó dinamizmusával” — kérdi K. Barth. Mi úgy kérdezzünk tovább, tudatos keresztyénségünk tart-e már ott, hogy tudjuk, gyülekezetünk ennek az üzenetnek a hordozója és az isteni szeretet megvalósítója? Tudja-e gyű-

lekezetünk, hogy erre a magatartásra a világnak van szüksége, s nem egyházat, hanem világot átfogó méretei vannak!? Aki ezen valamit meg akar takarítani, az nemcsak a világot rövidíti meg, hanem a hűtlen kezelés vádja alá is esik. Ez a szolgálat nem szűkíthető le a „kinék mi az esete” emberi gondolkodási szintre. Jézusnak ez az egész világ esetévé vált a bűnessel, sőt ezzel szorult rá a világ Jézus „elvégeztetett”-jére. „Keresztyénnek lenni nem egyfajta vallásosságot jelent. Nem azt jelenti, hogy egyfajta szentet csinálunk magunkból. Krisztus nem egyfajta embertípust teremt belőlünk, hanem emberré tesz!” — Bonhoeffer.

Határátlépő a halálból az életbe

Megfordult a sorrend? Figyelmén kívül hagyta János apostol az élet törvényszerűségét? Nem tudatlanságot árul el az apostol, hanem az élő írja az élőknek az élet dicséretét, ami Jézus Krisztus által vált és válik valósággá. Nem a halálban hisz, hanem az életről ír egyértelműen. Tud a temetőről, a halálról, a haldoklásról, de nem úgy beszél mindezekről, mint amivel mindenki „kiszáll”, hanem úgy, hogy „át-száll”. Mindezt nem idillikus képpel illusztrálja, hanem konkrétan, mert Krisztusban mindez realitás. Ennek viszont már földi konzekvenciái is vannak, aminek megnyilvánulása nem a gyűlöletben, hanem a szeretetben realizálódik. Akinek hite innen indul, azt erős szálak kötik nemcsak az élethez, hanem az *élőkhöz*! Szereti az a halandót. Megmutatja János apostol, hogy e határátlépő nem vágyak szüleménye, hanem elválaszthatatlan Jézus „elvégeztetett”-jétől és feltámadásától.

Van-e gyökere?

Mindenkinek az élete egyetlen ajándékozási lehetőség. Egyszeri alkalom az évek számától függetlenül. De milyenek az ajándékaink? Az ajándék mindig az ajándékozótól függ. Ki mit ad? Mást nyújt a vázában levő virág, mást az, amelyik „tövön” marad. Mindkettő szép, mindkettő dísz, mindkettő örömtől okoz, de az élettartam? Az egyik halálra ítél, a másik megújul! A gyűlölet önmagunkban hordott „hajtás”, s megrendítő a végeredménye — *halál*. A szeretetnek gyökere van. Onnan táplálkozik, onnan újul meg, onnan veszi az erőt. Nincs szeretet Jézus nélkül!

Jézus ellenképe; Kain! Kainról olvasható le mindaz, ami gyűlölet. Jézusról pedig mindaz, ami szeretet (Johannes Schneider). Amíg a gyűlölet áldozatokat von maga után, addig a szeretet önfeláldozást követel! (G. Bassarak) Ennek az önfeláldozásnak a terepe ez a világ, de nemcsak szintér, hanem annak javára is történik. Krisztus áldozata viszont a keresztyénység számára kötelező érvényű, sőt mércéje is annak. A tv-n keresztyén népek élnek képernyőnkön, de mindazok nem távoliak, mert Krisztus kihívott mindnyájunkat a világba, a gyülekezetet kihívta a templomból a társadalomba. Kimozdítottak vagyunk.

Átkapcsolás

Krisztus szeretet parancsa nem üresjárat. De a csak szép szó, a jó szó — üresjárat. Ez még csak mozdulatlanság, hasztalan energiaforgasztás. Érdekes az, hogy János apostol — igéinkben — nem sorolja

fel a szeretet cselekedetének tartalomjegyzékét. Nem ad receptet, szókincset olvasóinak, hanem ezzel a „szükszavúsággal” ránk bizza annak tartalmi kitöltését, cselekedetbeli megfogalmazását. A szeretet találékony. Naprakész, rögtönözni tud, meg tudja választani a lehetőségek között is a legjobbat és a leghasznosabbat. A gyűlölet erre képtelen. Az belezuhan a halálba.

A szeretet megvonásával az élet válik „vérszegénnyé”. Ez a vérszegénység kihat az otthonra, a társadalomra és az egyénre egyaránt.

Ezt a szeretetet gyakorló egyház válik diakóniai egyházzá, s az ilyen gyülekezeti tag diakóniai lelkületű egyházzá. Mindezzel válik egy gyülekezet igényes gyülekezetté: igényli Istent és igényli a társadalmat. Ezért diakóniája nem „magánszám”, hanem szinkronban van küldőjével; Jézussal.

Ezt nemcsak János apostolsága alatt nem lehetett másképp csinálni, hanem ma sem, de holnap is csak ez az egyetlen szolgálati lehetőség.

Káposzta Lajos

SENTHÁROMSÁG UTÁN 2. VASÁRNAP

1 Jn 3,14—18

Isten hív minket

Meg ne vessétek azt, aki szól!

E két mondat szabja meg a mai vasárnap összefoglaló témáját. Tévednénk, ha azt hinnénk, hogy e felszólításnak csak azok mondanak elene, akik a példázatbeli nagy vacsorára (alapigénk evangéliumi párja Lk 14,16—24) meghívást kaptak, de valami ürüggyel mind „kimentették” magukat. Isten hívása nemcsak múlt időben történt. Épp az a kegyelem, szeretetének bizonyága, hogy ma is szóba áll velünk, ma is hív minket. Hívása gondviselő törődését is jelenti. Hív képmutatás nélküli, igaz, őszinte keresztyén életre.

Mert, hát itt baj van a keresztyénségünkkel! Nem a keresztyénséggel, nem is az ígével, hanem mivelünk, a mi keresztyénségünkkel. Főleg pedig, a szeretet vonalán. Nem olyan értelemben, mintha kevés szó esne köztünk s igehirdetéseinkben a szeretetről, hanem éppen úgy van baj, hogy sok szó esik róla, de kevés látszik meg belőle az életünkben. Ezért is nehéz róla prédikálni. Már agyonpredikáltuk a szeretetet. Sok szép prédikáció hangzott el róla, de nem gazdagodott belőle az életünk, vagy éppen a mások élete. Már oly sok igehirdetést hallottunk a szeretetről, de úgy látszik, csak a dobhártyánkig jutott el, csak azt rezgettette meg, de a szívünket legfeljebb csak egy múló pillanatra buzdította, járta át. Nem forradalmasította az életünket, nem forrósította fel szívünket.

Alapigénk sem a szeretetről beszél, de rámutat arra, hogy mennyire, hogyan szeretett minket az Isten s ennek alapján mit vár tőlünk félreérthetetlenül.

Igen nagy dolog történt az „Isten gyermekeivel”. Így nevezi János apostol a keresztyén híveket, akiket a Krisztus szeretet-áldozata megváltott új életre és így Isten gyermekeivé tett. Tehát, a megváltás nem jóváhagyása a bűnben tespedésnek! Sőt, az egész ez ellen történt. Új.

szent életre erő és üdvösség árad a golgothai keresztről! Világosan kitűnik alapigénkből, hogy Isten gyermekeinek egyik, mégpedig fő-fő ismertető jele a testvéri szeretet... mert szeretjük a mi atyánkfiait. E testvéri szeretet bizonyosága is annak, hogy általmentünk a halálból az életbe. Ez az általmenés nem sétálgatás, nem valami magasztos elmei elgondolás, hanem oly hatalmas változás, amelyhez, mint újjáteremtéshez ugyanúgy Isten Lelkének erejére volt és van szükség, mint ahogy a kezdeti teremtésnél is Isten volt a cselekvő. Isten gyermekei! A név kötelezi is az embert. Nem vitás, hogy bennünket is kötelez, és pedig arra, hogy szeretetben legyünk követői a mi Urunknak. Ahogyan Isten is egész szívét, lelkét, gyönyörűségét (Ez az én szerelmes fiam, akiben én gyönyörködöm!) odaadta értünk, úgy kell nekünk is, ily mértékkel és ily önzetlenül szeretnünk a reánk bízottakat, minden embert. Aki még önző módon magát, vagy a magáét is akarja menteni, az még test szerint él, bűnben-halálban van.

Az illetén felebaráti szeretet Isten iránti szeretetünknek is a kritériuma. Hiszen, Isten parancsolta az emberek szeretetét! Nemcsak előljárt ebben, de meg is parancsolta nekünk kemény és meg nem alkuvó intéssel: aki gyűlöli az atyjafiát, mind embergyilkos az, akinek pedig nem lehet része az örökéletben. Az ige nem színezi a gyűlöletet, mert nem arról szól. Azt elintézi azzal, hogy egyenesen gyilkosnak mondja a gyűlölködőt és a szeretet gyakorlására kötelez az emberek között. Nyilván nemcsak ott, ahol a szeretet megmutatása inkább csak az ember érzelmi világát veszi igénybe, de ott is, ahol erős akarati megmozdulást követel, ahol kiváltképpen áldozat a szeretet mutatója.

Kimozdít mint lelkipásztor és mint Krisztus gyülekezetének tagját egyéni vallásosságom ápolgatásából és kötelez mint hitvest, szülőt, testvért, vagy bármely állapotban levőt áldozatos és józan szeretetre. És itt nemcsak kenyérről, meg ruháról s ezekhez hasonlókról lehet szó. Isten nem csupán a saját testünkről gondoskodik. Már a családi köteleken belül is fontos, hogy neveljük, segítsük egymást egymásért élni, a másikat szolgálni, cselekedettel és valósággal szeretni. A „mások” lehetnek gyülekezetünk tagjai, vagy falunk, városunk lakói, vagy egész népünk is, széles e hazában, minden ember a föld kerekén. Ez az ige kötelez minket arra, hogy szívünk szeretetével munkálkodjunk minden ember előrehaladásán nem a látszat kedvéért, hanem szívünk őszinte vágyával és szeretetével, mint akik erre hivatattunk el, mint akik minden embert az Úrban testvérünknek tekintünk. Kell, hogy ne üvegbúra alatt tetszelgő kovász, ne is porcelánremekben tartott só legyünk, hanem szíves szolgálattal belekerüljünk az emberi, mai élet tésztajába, ahol kelesztünk a jóra, sokak boldogságára-javára, és áthatva az egész életet mint a só, jó ízt adjunk annak.

Isten Lelkéért ezért szálljon imádságunk, hogy így tudjunk szolgálni a világban, ha kell politizálni, állást foglalni, közreműködni és segíteni, mint akik senki iránt sem lehetünk gyűlölettel, de mint akik mindenkinek tartoznak, mert az ige szerint adósok a szeretettel.

A mérték nem alacsony. Nem holmi kis érzelmi hullámmásról van szó, de egész életünk odaáldozásáról. Nem hivatalos órát kér tőlünk, hanem egész és minden napunkat, teljes életünket. Nem ünneplő ruhaként akarja ránk akasztani a szeretetet, hanem állandóan abban akar látni és éltetni, mert a szeretet keresztyén hitünk érverése. Addig élő a keresztyénségünk s a hitünk, amíg így szeretünk. Ha megrestülsz ebben, hiába hívott az Úr, megvetted azt, aki szólt és hívott téged.

Nem túri az alakoskodást sem. Pedig az ember nagy mester ebben. Úgy tesz, mintha a világon minden rendben volna s reá, szolgálatára nem is lenne szükség. Valóban, az ilyen hívőkre nincs szüksége Istennek sem és a világnak sem! A keresztyén élet harcában, szolgálatában nem autót vezetünk, ahol csak előre kell figyelni, de azt nem szabad észre észrevenni, ami mellettünk, oldalt történik. Itt a száguldó időnk ellenére is vándorok, vagy pályán küzdők vagyunk. Meg kell látnunk a pályatársakat, a vándortársak nyomorúságát, az útszélen segítségünkre, szeretetünkre várókat.

„Aki azt megvárja, hogy a szegény őt kérje,
Megvédeni nem siet, hogy őt kár s baj ne érje
És nem előzi meg keservét, bánatát,
Az nem szereti még a felebarátját.” Ker. ék. 443,3 v.

Itt kell leleményeseknek lennünk, „világravalóknak”, alkalmasaknak a szolgálatra. Ezt is csak annak Lelkével tehetjük, aki maga is meglátta mindenütt az emberi nyomorúságot és könyörületességre indult, segített, szeretett.

„Fiacskáim, ne szóval szeressünk, se nyelvvel, hanem cselekedettel és valósággal!” Ez az Isten gyermekeinek ismertető jele, Isten hívására az egyedül jó felelet s a hívó szónak helyes visszhangja, minden igehirdetés igazi ámenje... szeretni cselekedettel és valósággal.

Sikos Lajos

Gondolatok

A vagyonszerzés gondja minden másnál jobban akadályozza, hogy az emberek szabadon és nemesen éljenek. (Bertrand Russel)

A titokzatosnál nincs csodálatosabb. Alapvető érzés ez, ott áll az igazi művészet és igazi tudomány bölcsőjénél. Aki nem ismeri, aki nem tud többé csodálkozni, s nem érez meglepetést, az olyan, akár a halott, akinek lezáródott a szeme. (Albert Einstein)

Nem tudom, hogyan lát engem a világ, de nekem úgy tetszik, hogy csak tengerparton játszadozó kisfiú voltam, aki abban leli örömét, hogy olykor a szokottnál simább kavicsot, vagy szebb kagylót talál, amíg az igazság hatalmas óceánja kikutatlanul terül el előtte. (Newton Izsák)

Minden embernek örökösen kérdezősködni kellene a nagy kaland minden órájában, egészen addig a napig, amely után nem hagy többé árnyékát a nap alatt. Mert ha úgy hal meg, hogy nincs több kérdés a a szívében, milyen alapon számíthat folytatásra? (Frank Moore Colby)

Melyikünk nem merített még erőt és hitet az ideák emberi megtestesüléséből: Szokrátesz bölcsességéből, Shakespeare bámulatos termékenységéből, Washington erejéből, Lincoln szenvedélyességéből és talán mindenek felett Jézus életéből és halálából. (Arthur Schlesinger)

Születésétől fogva minden embernek egyenlő jogokkal kell rendelkeznie meglévő képességeinek kifejlesztésére. (Selye János)

Többség az, akinek igaza van, még ha egyedül van is. (Dávid Thorean)

Lendületbe sohasem jött, nem tévedett soha és nem is talált semmit. (Selye János)

A mimóza lélek a legtöbb ingerre megmerevedik és a tökéletes közöny megbántott arckifejezését veszi fel. Mindig úgy érzi, hogy bojkotálják vagy keresztül néznek rajta és így panaszkodik: *nekem* persze sohasem mondanak semmit. (Selye János)

A szenteskedő. Az igazi szentet utánozza. Viselkedése hivalkodóan szerény és kenetteljes. Nyájas és szemforgató mosolya türelmet és részvétet sugároz, de nem elég benne a jó és rossz iránti érzék. (Selye János)

Az igazán hívő áhítattal szemléli az életnek és hitnek titkait, de él benne az az alázatos tudat, hogy a titkok kifürkészésében az emberi képesség korlátozott. A kudarc nem töri meg, a győzelem nem rontja el. (Selye János)

A fiataloknak meg kell tanulniok, hogy nehezebb élni egy ügyért, mint meghalni érte. (Selye János)

Egyháztörténeti évfordulók

Edvi Illés Gergely gályarab itáliai halála

1675. április 28-án halt meg *Edvi Illés Gergely malomsoki evangélikus lelkész*. Sírját nem állta körül hálás gyülekezet s nem zengett felletemetési ének. Holtteste lemeztelenítve, útszélre dobottan s elhagyottan ebek és madarak martalékává vált.

Életéről nem sokat tudunk. 1649-ben a *mérgesi gyülekezetben* szentelték lelkésszé. Ekkor már legalább 44 éves volt. Ez arra enged következtetni, hogy a kor szokása szerint előtte már hosszú évekig tanítóként szolgálta egyházát, de erre vonatkozólag nincsenek adataink. Azt sem tudjuk, hogy Mérgesről mikor ment át *Malomsokra*, csak valószínűnek látszik, hogy már az ötvenes évek elején.

Idős ember volt már, 70 éves, amikor az 1674. esztendő megmérhetetlen szenvedést hozott a magyar királyságban élő protestáns lelkészekre, tanítókra és a gyülekezetekre is. A római egyház vezető püspökei és a jezsuiták elérkezettnek látták az időt, hogy hazánkban végleg leszámoljanak a reformáció híveivel. Indokul a Wesselényi-féle összesküvés szolgált. *A római egyház püspökei közül többen magukat mentették azzal, hogy a protestánsokat vádolták.* Pozsonyban törvényszéket hoztak létre, mely elé több, mint 700 protestáns lelkészt és tanítót idéztek meg.

1674. március 5-én Edvi Illés Gergely is megjelent sok társával együtt a *pozsonyi törvényszék* előtt. Hitéhez és lelkészi szolgálatához már korábbi idején is hűségesen ragaszkodott. Nem volt hajlandó elhagyni hazáját sem, nem írt alá semmilyen térítvényt. Április 4-én mondták ki fölöttük a halálos ítéletet s ekkor társaival együtt a *lipótvári börtönbe* került. Elerőtlenedő teste nehezen bírta a durva, kíméletlen bánásmódot és a sok bántalmazást. A felügyeletükkel megbízott *Kellős Miklós* jezsuita testi-lelki kegyetlenkedéssel és erőszakkal akarta megtörni a rab prédikátorok hitét. Segítője, *Sánta Bene* János iskola-mester az idős Edvi Illés Gergelyt nemcsak megkínozta, megverte, de fejét is beszaggatta, mert nem borult le a körmeneten körülhordozott oltáriszentség előtt.

1675 március elején indították útnak a foglyokat *Nápoly felé*, hogy gályarabként eladják őket. Ez az út Edvi Illés Gergely erejét teljesen felőrölte. Amikor Nápoly felé közeledtek, már képtelen volt járni, ezért egy számarra ültették. Azon is rab társainak kellett tartani, hogy menetközben ne ne essék. Az Abruzzo tartománybeli *Pesculopenatarium* mellett, amikor a sziklás út miatt nem tudtak segítségére lenni, erőtlen teste lebukott a számarról, és halálra zúzta magát. A kísérő katonák nem engedtek megállást a gályára ítélt prédikátoroknak. Levonták Edvi Illés Gergely ruháit, s holttestét az utcaszélre vetve tovább hajtották rabjaikat Nápoly felé.

A megdőböntő tragédiák sorában egy agg lelkész távoli halála lehet, hogy gyorsan feledésbe merült a kortársak között. A múltó évszázadokon azonban egyre jobban átizzik a szinte ismeretlen életű, egyszerű, agg falusi lelkész halálának értéke, mert az a *hűséges hit és a hűséges szolgálat pecsétje*, vértanúhalál volt.

Magyar László